

ANTONELLA SINAGOGA
MIGUEL ÁNGEL GARCÍA MORCUENDE

PASTORÁCIA MLÁDEŽE, ktorá VYCHOVÁVA k LÁSKE



**PASTORÁCIA MLÁDEŽE,
ktorá VYCHOVÁVA k LÁSKE**

Názov pôvodného textu: Una pastorale giovanile che educa all'amore
Preklad: Milan Fula (1., 2., 3. kap.), Peter Kvašňovský (4. kap.),
Peter Ondrej (5., 6.kap.), Ján Čverčko (7. kap.)
Jazyková úprava: Jana Matejíčková
Redakčná úprava: Milan Fula

Oddelenie saleziánskej pastorácie mládeže,
Copyright Oddelenie saleziánskej pastorácie mládeže, SDB
Saleziáni Dona Bosca – Ústredie
Via Marsala, 42
00185 Roma

www.editorialccs.com

© Saleziáni Dona Bosca
© 2023. EDITORIAL CCS, Apartado 101 F.D. 28080 Madrid

Ilustrácie na obálke: Javier Carabaño
Fotografická kompozícia: AHF, Becerril de la Sierra (Madrid)

**ANTONELLA SINAGOGA
MIGUEL ÁNGEL GARCÍA MORCUENDE**

**PASTORÁCIA MLÁDEŽE,
ktorá VYCHOVÁVA k LÁSKE**

EDITORIAL CCS

Koordinátori projektu:

Antonella Sinagoga e Miguel Ángel García Morcuende, SDB.

Osobitné poďakovanie patrí tým, ktorí spolupracovali na príprave dokumentu (v abecednom poradí):

Jägers Achim, Lorena Silva Balaguera, Luis Antonio Álvarez Barroeta, Francisco Ballesté, Domenico Bellantoni, Alfonso Bonhomme, Maribel Calderón, Ximena Canelo, Gilson Oliveira Cardoso, Orlando Cassinda, Lina María Plata Castillo, Colasanti Anna Rita, Commissione PG e famiglia Italia Centrale, Márcio Luís Costa, Andrés Del Campo, Pina del Core, Renato Ferreira Machado, Pedro Hernández Delgado, Francois Dufour, Sebastián Ferreyra, Leonardo Gómez Hernández, Paula Guerra, Olga Cuadros Jiménez, Irune Lopez, Stefano Martoglio, Carolina Montero, Zamira Montaldi, Alejandro Musolino, Rodrigo Núñez, Deolinda Luísa Ngueve Mande, Adão José Pacassa Segunda, Jose Parappully, Luis Manuel Pernas, Carolina Raffo, Tonino Romano, Giovanni Russo, Eric Terlecki, Stefano Tognacci, Fernando Vergara, Manuel Iribarren Vidorreta, Andrew Wong.

Lektor webinárov v rámci prípravy na tému:

Francisco Javier de la Torre Díaz.

Ďakujeme univerzitám, ktoré spolupracovali na projekte:

Università Pontificia Salesiana (UPS – Roma), Istituto Teologico “S. Tommaso” (Messina), Instituto Salesiano Pío X (Córdoba), Fundación Universitaria Salesiana (Bogotá), Universidad Católica Silva Henríquez (Santiago), Universidad Politécnica Salesiana del Ecuador (Cuenca, Quito, Guayaquil), Universidad Salesiana (UNISAL – Ciudad de México), Escola Universitària Salesiana de Sarrià (EUSS –Barcelona), Instituto Superior Dom Bosco (ISDB – Luanda), Universidade Católica Dom Bosco (Campo Grande – Brasile), CES Don Bosco (Madrid), Faculdade Dom Bosco (Porto Alegre), Istituto Universitario Salesiano Venezia, Universidad Pontificia Comillas (Madrid).

Pramene

CIRKEVNÉ DOKUMENTY

- Druhý vatikánsky koncil, Dogmatická konštitúcia *Lumen gentium*, 1965.
- Druhý vatikánsky koncil, Pastoračná konštitúcia *Gaudium et spes*, 1966.
- Pavol VI., Encyklika *Humanae vitae*, 25.7.1968.
- Kongregácia pre náuku viery, Deklarácia o niektorých otázkach sexuálnej etiky *Persona Humana*, 29.12.1975.
- Ján Pavol II., Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, 22.11.1981.
- Kongregácia pre katolícku výchovu, *Výchovné smernice o ľudskej láske*, 12.12.1983.
- Ján Pavol II., *Uomo e donna lo creò. Catechesi sull'amore umano*, 1985.
- Ján Pavol II., Encyklika *Veritatis splendor*, 6.8.1993.
- Kongregácia pre náuku viery, *Homosexualitatis problema, List biskupom Katolíckej cirkvi o pastoračnej starostlivosti o homosexuálne osoby*, 1.10.1986.
- Kongregácia pre katolícku výchovu, *Evanjelizácia a kultúra ľudského života*, Pastoračný dokument Talianskych biskupov, 1989.
- Katolícka cirkev, *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1992.
- Kongregácia pre náuku viery, *Niekoľko úvah týkajúcich sa odpovede na návrhy zákona proti diskriminácii homosexuálov*, 24.7.1992
- Talianska biskupská konferencia, *Direktórium rodinnej pastorácie*, 25.7.1993.
- Ján Pavol II., Encyklika *Evangelium Vitae*, 25.3.1995.
- Pápežská rada pre rodinu, *Ľudská sexualita : Pravda a poslanie*, 8.12.1995.
- Národný katechetický úrad Talianskej biskupskej konferencie, *Katechizmus dospelých*, 20.5.1995.
- Pastoračný výbor pre manželstvo a rodinu Konferencie katolíckych biskupov USA, *Vždy naše deti (Always Our Children)*, 10.9.1997.
- Pápežská rada pre rodinu, *Rodina, manželstvo a faktické spolužitie*, 2000.
- Kongregácia pre náuku viery, *Úvahy o návrhoch na právne uznanie zväzkov medzi homosexuálnymi osobami*, 3.6.2003.
- Kongregácia pre náuku viery, *List biskupom Katolíckej cirkvi o spolupráci mužov a žien v cirkvi a vo svete*, 1.1.2004.
- František, Apoštolská exhortácia *Evangelii Gaudium*, 24.11.2013.
- Relatio post disceptationem. 3. Mimoriadne všeobecné zhromadenie (Synoda biskupov)*, 5.-19.10.2014.
- František, Encyklika *Laudato si' o starostlivosti o náš spoločný domov*, 24.5.2015.

František, „Omelia nella Messa per l’apertura del Sinodo (4.10.2015)“. *Osservatore Romano* (5-6.10), 7.

František, Apoštolská posynodálna exhortácia *Amoris laetitia*, 19.3.2016.

František, Apoštolská exhortácia *Misericordia et misera*, 20.11.2016.

Instrumentum laboris. 15. Riadne všeobecné zhromaždenie Synody biskupov, 19.6.2018.

Kongregácia pre katolícku výchovu, *Ako muža a ženu ich stvoril. Na cestu dialógu o otázke gender teórie vo výchove*, 2.2.2019.

František, Apoštolská posynodálna exhortácia *Christus vivit*, 25.3.2019.

František, Encyklika *Fratelli Tutti*, 3.10.2020.

Kongregácia pre náuku viery, *Odpoveď Kongregácie pre náuku viery na pochybnosť ohľadom požehňavania zväzkov osôb rovnakého pohlavia*, 22.2.2021.

Dikastérium pre laikov, rodinu a život, *Katechumenálne itineráre pre manželský život. Pastoračné usmernenia pre partikulárne cirkvi*, 2023.

DOKUMENTY KONGREGÁCIE

Atti del Consiglio Generale della Società Salesiana di San Giovanni Bosco.

Fonti Salesiane. 1. Don Bosco e la sua opera Raccolta antologica, Roma, LAS, 2014.

Settore per la Pastorale Giovanile Salesiana. *Pastorale Giovanile e Famiglia*, Salesiani di Don Bosco, 2021.

ZNAČKY A SKRATKY

ACG Atti del Consiglio Generale della Società Salesiana di San Giovanni Bosco.

FS Fonti Salesiane. 1. Don Bosco e la sua opera Raccolta antologica.

PGF Pastorale Giovanile e Famiglia.

AL *Amoris laetitia*.

CV *Christus vivit*.

EG *Evangelii gaudium*.

MŽS *Ako muža a ženu ich stvoril*.

IL *Instrumentum laboris. 15. Riadne všeobecné zhromaždenie Synody biskupov*.

RPD *Relatio post disceptationem. 3. Mimoriadne všeobecné zhromaždenie*.

KIMŽ *Katechumenálne itineráre pre manželský život*.

Obsah

<i>Pramene</i>	6
<i>Cirkevné dokumenty</i>	6
<i>Dokumenty kongregácie</i>	7
<i>Značky a skratky</i>	7
<i>Predhovor k slovenskému vydaniu</i>	13
<i>Predhovor</i>	19
<i>Úvod</i>	23

1 KAPITOLA

KOMPLEXNOSŤ A PROTIREČENIA SÚČASNÉHO KONTEXTU

1.1 Zorientovať sa v množstve kultúr	27
1.2 Cesta počúvania	28
• Ambivalentná sexualita	30
• Riziko utláčajúcej objektivizácie	32
• Sex, ktorý sa konzumuje a je objektom konzumácie	35
• Kultúra uspokojenia, ktorá si málokedy všíma dôsledky	38
1.3 Intuície mladých ľudí	40
<i>Otázky na zamyslenie</i>	43

2 KAPITOLA

OTÁZKY A POCHYBNOSTI ADOLESCENTOV A MLADÝCH ĽUDÍ

2.1 Dospievanie: vek snov s otvorenými očami	45
• Ktoré vývinové úlohy?	46
2.2 Emocionálny svet: zachádzaj s ním opatrne	49
• Väzba sa rodí v zraniteľnosti	50
• Väzba a telesnosť	51
• Stav zraniteľnosti a jeho sociálne dôsledky	51
<i>Otázky na zamyslenie</i>	53

3 KAPITOLA
KRÁTKE PUTOVANIE NAPRIEČ LÁSKOU
A FEKTIVITOU A SEXUALITOU

3.1	Pre lepšie pochopenie tejto kapitoly	55
3.2	Láska je mnohostranná.....	56
	• Telesnosť lásky	57
	• Psychológia lásky	57
	• Spiritualita lásky	58
3.3	Abeceda afektivity a sexuality	58
	• Afektivita = schopnosť komunikovať a prijímať lásku	58
	• Na krídlach zodpovednej slobody: hodnota sexuality	62
3.4	Pochopenie dnešných pojmov a modelov	65
	• Fyzický rozmer tela	65
	• Psychický rozmer	66
	• Sociálno-kultúrny rozmer	67
3.5	Nové misijné oblasti	69
	• Homosexualita: od patológie k sexuálnej orientácii	69
	• Hľadanie identity nikdy nie je priamočiara cesta	73
	• Otlčená Cirkev verzus chorá Cirkev	75
	<i>Otázky na zamyslenie</i>	<i>76</i>

4 KAPITOLA
ANTROPOLOGICKÉ ZLOŽKY LÁSKY
A FEKTIVITY V BIBLIÍ

4.1	Sväté písmo: veľká kniha emócií	77
4.2	Pohľad na Ježišovu skúsenosť	79
	• Citlivosť voči hriešnikom	82
	• Citlivosť voči ženám	83
	• Citlivosť voči deťom	84
	• Citlivosť na rodinné väzby a hodnoty	85
	• Citlivosť voči zmysluplnej sexualite	86
	<i>Otázky na zamyslenie</i>	<i>86</i>

5 KAPITOLA
PRIESTOR PRE SLOBODU
A POVOLANIE K LÁSKE
CESTA CIRKVI

5.1 Tradícia a učenie Cirkvi	89
• Smerom k účinnému a odvážnemu dialógu s Božím ľudom	89
• Afektívna a sexuálna výchova podľa Amoris laetitia	91
• Srdce Magistéria za posledných 50 rokov	93
5.2 Kresťanská etika, psychológia a antropológia	94
5.3 Revízia výchovno-pastoračných prístupov	97
• Rigoróznosť alebo obranný postoj	97
• Sexuálne oslobodenie	98
<i>Otázky na zamyslenie</i>	100

6 KAPITOLA
OSOBNÝ RAST SALEZIÁNSKEHO VYCHOVÁVATEĽA
OBLASTI SKÚMANIA

6.1 „Láskavosť“: fascinujúci výraz dona Bosca	101
6.2 Vysoký štandard lásky v Ježišovom štýle	104
6.3 Postoje a zručnosti vychovávateľa	105
• Dôveryhodné referenčné osoby	105
• Zručnosti vychovávateľa, ktorý sprevádza	109
<i>Otázky na zamyslenie</i>	115

7 KAPITOLA
VÝCHOVA MLADÝCH ĽUDÍ K LÁSKE
DESAŤ VÝCHOVNÝCH KRITÉRIÍ

7.1 Sprevádzanie pri budovaní identity	117
7.2 Sprevádzať ich svedomie a rozhodnutia	119
7.3 Výchova k sebaovládaniu	122
7.4 Výchova k citom: cnosti srdca	124
7.5 Výchova k životu v spoločenstve	127
7.6 Výchova povedomia o obmedzeniach	130

7.7	Výchova povedomia o sile digitálneho sveta	132
7.8	Sprevádzať jedinečnosť osoby a nevylučovať ju	136
7.9	Základná etika afektívnych vzťahov.....	138
7.10	Starostlivosť o dve oblasti vplyvu na výchovu	141
	<i>Otázky na zamyslenie.....</i>	<i>142</i>
	<i>Záverečné úvahy k tvorbe itinerárov pastorácie mládeže.....</i>	<i>143</i>
	<i>Bibliografia</i>	<i>145</i>

Predhovor k slovenskému vydaniu

Drahí priatelia saleziánskej rodiny,

som veľmi rád, že vám z oddelenia pastorácie mládeže môžeme predstaviť slovenské vydanie dokumentu Saleziánov dona Bosca „Pastorácia mladých, ktorá vychováva k láske“. Pevne verím, že nám pomôže pri otváraní konštruktívnej a kultivovanej diskusie na tému „Výchova k láske“ v našej provincii. Naším cieľom nie je nachádzať v krátkom čase a bez potrebnej konfrontácie zjednodušené odpovede, ale inšpirovaní myšlienkami knihy, ktorú držíte v rukách vstúpiť do otvoreného a obohacujúceho dialógu v tejto aktuálnej problematike.

Veľmi pekne ďakujem jazykovej korektorky Jane Matejíčkovej a spolubratom Petrovi Kvašňovskému, Petrovi Ondrejovi, Jánovi Čverčkovi a Milanovi Fulovi, ktorí sa podieľali na slovenskom preklade z taliančiny s prihliadnutím na anglický text. Milanovi ďakujem aj za záverečnú redaktorskú prácu a za úvodné slová, ktoré sú veľmi nápomocné pre lepšie pochopenie tohto dokumentu v našom spoločenskom a cirkevnom kontexte. Želám vám požehnaný čas plný inšpirácií a podnetov pri čítaní.

Ján Holubčík SDB

Radca a delegát pre pastoráciu mládeže
Bratislava, 8. 12. 2023

Vítam a oceňujem knihu „Pastorácia mladých, ktorá vychováva k láske“, lebo je napísaná v duchu najlepších tradícií preventívneho systému a synovskej vernosti pápežskému Magistériu. Namiesto hľadania vinníkov, ideologických polemík, či kritiky súčasnej doby a kultúry, sa snaží ponúknuť realistický, konkrétny a pozitívny pohľad na vyzrievanie mladých ľudí v láske a na ideál saleziánskeho vychovávateľa, ktorý ich sprevádza ako „otec, učiteľ a priateľ“. Knihu možno vnímať ako jedinečný príspevok k realizácii „novej výchovy“ a „nového preventívneho systému“ (E.Viganò), ktoré prijímajú výzvu existenciálnych periférií mladých ľudí, nových vedeckých poznatkov a primát pastoračného milosrdenstva.

Vzhľadom na spoločenskú i cirkevnú citlivosť témy sexuality ponúkam čitateľom štyri poznámky, ktoré pomôžu dokument „o výchove k láske“ prijať a porozumieť mu s otvoreným srdcom v kontexte epochálnych zmien v sebachápaní človeka a jeho vzťahov. Robím tak v dobrej viere a s pokornou odvahou (*parrhesia*), ku ktorej vyzýva súčasný pápež.

Po prvé, text je výsledkom dvojročného štúdia a zdieľania, do ktorého sa zapojilo 60 ľudí z niekoľkých univerzít, o aktuálnej, zložitej a kontroverznej otázke výchovy k láske. Inak povedané, pod vedením Oddelenia saleziánskej pastorácie mládeže vypracovali praktický nástroj pre saleziánskych vychovávateľov, ktorý objasňuje pojmy, postoje a kritériá súvisiace s afektívnou (citovou) a sexuálnou výchovou. Tento interný dokument pre saleziánov, vydaný v šiestich jazykových mutáciách, predstavuje východiskový pracovný nástroj pre osobnú formáciu, komunitné diskutovanie a uvažovanie s cieľom prehodnotiť, skvalitniť a tvorivo rozvíjať pastoráciu mládeže v tejto výchovnej oblasti. Ideálnou odpoveďou naň má byť vytvorenie, resp. aktualizovanie formačných plánov a itinerárov výchovy k láske, ktoré zohľadnia spoločenskú kultúru stredoeurópskeho prostredia. Inak nám, „synom svetla“ hrozí, že v tejto citlivej otázke nás predbehnú predvídavejší „synovia sveta“ so svojou verziou sexuálnej výchovy podľa štandardov Svetovej zdravotníckej organizácie (2010).

Po druhé, kniha vznikla v spoločenskej i cirkevnej kultúre, odlišnej od stredoeurópskej kultúry, v ktorej je živá pamäť na pontifikáty sv. Jána Pavla II. i Benedikta XVI. Skutočnosť, že autori a autorky pochádzajú hlavne zo Španielska a Latinskej Ameriky pozitívne podmieňuje text, ktorý preferuje dialogický a otvorený jazyk pred autoritatívnym a normatívnym náboženským jazykom. Relatívne vysoká akceptácia pontifikátu argentínskeho rodáka J. M. Bergoglia/Františka v španielskom jazykovom prostredí sa prejavila v pozitívnom štýle a obsahu textu, ktorý je v úplnom súlade s bezvýhradným pastoračným milosrdenstvom podľa modelu 8. kap. *Amoris laetitia*: „Pastoračné rozlišovanie plné milosrdnej lásky“ (AL 312) sleduje logiku milosrdného začleňovania do života Cirkvi (AL 296). Zdôrazňovanie, že nikoho nemožno stigmatizovať, odsudzovať a vylučovať („Ak je nejaká osoba gej, hľadá Pána a má dobrú vôľu, kto som ja, aby som ju súdil?“), ale každého človeka treba počúvať, prijať, sprevádzať a integrovať, sa v stredoeurópskom prostredí môže javiť ako jednostranný postoj, opomínajúci náukové (antropologické a morálne) požiadavky, ku ktorým sa samozrejme hlási aj František („názor Cirkvi je známy a ja som synom Cirkvi“). Podľa Františka (Homília, 4. 10. 2015) náuku nemožno oddeľovať od pastorácie: máme „byť Cirkvou, ktorá učí a bráni základné hodnoty“, „vychováva k autentickej láske“

bez toho, aby zabudla „byť dobrým Samaritánom zraneného ľudstva“. Treba si však uvedomiť, že pápež František, na rozdiel od svojich predchodcov, je hlavne pastier, ktorý namiesto náukových definícií radšej poukazuje na správanie a prax, ktoré si máme osvojiť a na procesy, ktoré máme iniciovať.

Po tretie, vzhľadom na prítomnosť Saleziánov dona Bosca v 133 krajinách sveta a na výzvu pápeža Františka „kráčať spolu“ (synodalita), je ochudobnením tohto globálneho textu, že jeho autorské zázemie i zdroje sú obmedzené prevažne na španielsku jazykovú oblasť. Tento fakt sa prejavil aj v spracovaní citlivých otázok sexuálnych a rodových menšín, ktoré sa rozoberajú s nevídanou otvorenosťou a pastoračnou ústretovosťou. Aj keď text žiada, aby vychovávateľ mal „spoľahlivé, presné, vedecké a aktualizované informácie“ (s. 136) v oblasti sexuálnej rozmanitosti sa nevyhol viacerým diskutabilným tvrdeniam.

Na ukážku uvediem tri sporné vyjadrenia. Kniha uvádza tvrdenie, že „Genetické a biologické pohlavie môže byť mužské (XY, mužské pohlavné orgány), ženské (XX, ženské pohlavné orgány) alebo intersexuálne (zmiešané chromozómy, pohlavné orgány oboch pohlaví alebo ťažko rozlíšiteľné, hladiny hormónov nezodpovedajúce pohlavným orgánom atď.)“ (s.65), ktoré sa využíva na podporu ideologického názoru, že biologické „pohlavie nie je binárne“, resp. že „pohlavie je spektrum“. Biologické pohlavie je však evidentne binárne, lebo reprodukcia človeka prebieha prostredníctvom fúzie dvoch odlišných gamét (mužskej spermie a ženského vajíčka), ktoré ľudský organizmus produkuje. U ľudí neexistuje tretí či ďalší typ pohlavných buniek (orgánov), a teda ani spektrum pohlaví (Goymann et al. 2023). Jedinci s genetickými mutáciami a chromozómovými anomáliami nespochybňujú fakt, že biologické pohlavie je binárne, podobne ako jedinci „bez mozgu“ (s anencefáliou) nespochybňujú fakt, že ľudia majú mozog.

Druhé diskutabilné tvrdenie knihy, že „intersexuálni ľudia tvoria 1,7 % svetovej populácie“ (s.65), pochádza od feministickej biologičky Fausto-Sterlingovej (2000). Pojem „intersexualita“ široko definovala ako „akúkoľvek odchýlku od platónskeho ideálu fyzického dimorfizmu na chromozómovej, genitálnej, gonadálnej alebo hormonálnej úrovni“, čím doň zahrnula aj stavy (napr. Klinefelterov syndróm, Turnerov syndróm, neskorú hyperpláziu nadobličiek), ktoré väčšina lekárov nepovažuje za intersexuálne. Klinicky zmysluplná a presnejšia definícia pojmu „intersexuál“ zahŕňa len prípady, pri ktorých sa chromozomálne pohlavie nezhoduje s fenotypovým pohlavím alebo pri ktorých fenotyp nemožno klasifikovať ako mužský či ženský. Reálny výskyt „intersexuálov“ je teda asi 0,018 %, čo je takmer 100-krát menej ako Fausto-Sterlingovej odhad 1,7 % (Sax 2002).

Nie je pravdou ani tvrdenie, že pohlavie je „priradené pri narodení“ (s.66), lebo v skutočnosti je „uznané pri narodení“. Podľa biológov (Bhargava et al., 2021; Sax, 2002) je ustálenou vedou, že anizogamné pohlavie je určené pri počatí, nemenné a bezproblémovo klasifikované u 99,98 % ľudí. V špecifických prípadoch pohlavnej neurčitosti nerozhodujú ľubovoľne rodičia či spoločnosť, ale medicína, ktorá s terapeutickým cieľom zasahuje, čo najmenej invazívnym spôsobom, na základe objektívnych parametrov s úmyslom stanoviť konštitutívnu mužskú alebo ženskú identitu danej osoby (MŽS 24).

Kniha opakovane tvrdí, že vychovávateľ má prijať „adekvátnu antropologickú koncepciu“ (s.55) a navrhuje odvážny pastoračný prístup k sexuálnej etike, ktorý sa nevzdáva kresťanského antropologického ideálu. Keď však opisuje „ako žiť ‚dobrú‘ sexualitu, ako sa správať“ (s.138), obmedzuje sa „len“ na minimálny etický štandard, ktorý má prevažne psychologický a ľudsko-právny základ. Kniha vhodne uvádza normatívne tvrdenia psychológie o sexuálnej rozmanitosti (napr. o depatologizácii a normalizácii homosexuality), ale vyhýba sa normatívnym tvrdeniam, ktoré vyplývajú z kresťanského antropologického ideálu (napr. o povolani heterosexuálnej a homosexuálnej osoby, o morálnosti homosexuálnych skutkov, právnej, sociálnej a medicínskej tranzície), bez ktorých nie je možné autenticky formovať svedomie mladých, ani ich integrálne vychovávať k láske. Pastorácia, ktorá ľuďom ponúka nádej a milosrdenstvo, totiž nemôže hovoriť „áno“ pravde o ľudskej dôstojnosti bez toho, aby hovorila aj „nie“ tomu, čo jej odporuje. Zvlášť v dnešnej dobe antropologickej dezorientácie, keď sa sloboda zamieňa za myšlienku, že „každý môže súdiť, ako sa mu zachce, akoby popri jednotlivcoch neexistovali pravdy, hodnoty a princípy, podľa ktorých sa orientujeme; akoby všetko bolo rovnaké a všetko muselo byť dovolené“ (AL 34). Uvedené limity textu môžu súvisieť s úspechmi sexuálnej revolúcie, feministického a homosexuálneho hnutia v spoločenskej kultúre domovských krajín autorov a autoriek, ktorá je odlišná od našej situácie. Napríklad podľa prieskumu *Pew Research Center* (Connaughton 2020) v SR, resp. v ČR len 38 %, resp. 50 % veriacich a 72 %, resp. 69 % dospelých bez náboženskej príslušnosti tvrdí, že spoločnosť má akceptovať homosexualitu. Naproti tomu vysoká miera akceptácie homosexuality u obidvoch skupín je v Španielsku (prvá 87 %, druhá 95 %), Argentíne (prvá 74 %, druhá 86 %) i v Mexiku (prvá 69 %, druhá 67 %). Kým „homosexuálne manželstvo“ uznáva Španielsko (2005), Argentína (2010), Brazília, Uruguaj (2013), Kolumbia (2016), Ekvádor (2019), Kostarika (2020), Čile (2021), v ČR existuje len re-

gistrované partnerstvo (2006) a v SR neexistuje ani to. Naopak, Ústava SR (2014) za-
definovala manželstvo ako jedinečný zväzok medzi mužom a ženou.

Po štvrté, kniha o výchove k láske pripomína krásu nášho saleziánskeho povolania „byť v Cirkvi znamením a nositeľmi Božej lásky k mladým, najmä tým najchudobnejším“ (St. 2). V kontexte sexuálneho zneužívania detí, mediálnej sexualizácie a krízy rodiny si všetci uvedomujeme potrebu „pozitívnej a rozvážnej sexuálnej výchovy“ pre deti a mládež v rámci výchovy k láske (AL 280). Prednostná láska k mladým, dobré úmysly i získaná skúsenosť z nás však nerobí expertov na pastoračiu mladých: sme len krehké a neužitočné nástroje v Božích rukách, ktoré potrebujú aktualizáciu poznatkov, prehĺbenie vzťahov a obnovu postojov, aby v saleziánskom štýle hľadali, objímali a sprevádzali zmätené, zranené a stratené ovečky. Mladí, ktorí v sebe nosia smäd po Bohu, nás volajú posilniť našu nádej a otvoriť sa pre budúcnosť, aby sme prekonávali predsudky a rigidné pastoračné postoje (EG 108). Veď Cirkev nie je colnica, ale „otcovský dom, v ktorom je miesto pre každého“ a spovednica nie je mučiareň, ale „miesto Pánovho milosrdenstva“ (EG 47, 44). „Všetkým sa musí dostať útecha a povzbudenie zachraňujúcej Božej lásky, ktorá tajomne pôsobí v každom človeku bez ohľadu na jeho chyby alebo pády“ (EG 44). Preto viac než kedykoľvek predtým potrebujeme zreých „mužov a ženy, ktorí vďaka svojej skúsenosti sprevádzania vedia, ako napredovať; s dôrazom na rozvahu, schopnosť chápať, umenie čakať a ochotu počúvať Ducha“, aby sme spoločne ochránili zverené ovce pred vlkami (EG 179). Inak povedané, potrebujeme aktualizované verzie dona Bosca a matky Mazzarelovej pre 21. storočie, ktorí sa pre dobro ohrozenej mládeže vrhajú vpred až po hranice nerozvážnosti a neboja sa pritom zašpiniť blatom ulice.

Zverujem tento inšpiratívny pracovný text bratom saleziánom a saleziánskej rodine s nádejou, že otvorí nové horizonty, podporí dobrú prax, posilní logiku pastoračného milosrdenstva a prinesie bohaté ovocie v integrálnej výchove mládeže.

Milan Fula SDB

Predhovor

[1] Don Bosco sa vedome a aktívne angažoval v živote svojich chlapcov a pri riešení ich fyzických, citových, mentálnych a duchovných potrieb. Mnohokrát im pomohol odhaliť zložité situácie opustenosti a osamelosti, pri ktorých sa im stal vodcom. Preventívny systém venuje stálu pozornosť afektívnemu rozmeru. Vyjadruje to jazykom a interpretačnými kľúčmi typickými pre 19.storočie.

Výchova k láske a afektivite je dnes **príležitosťou počúvať a prijímať** pochybnosti, obavy a hľadanie mladých ľudí podľa súčasných **interpretačných kľúčov**, vychádzajúc z integrovanej (zjednocujúcej) perspektívy. Afektivita a sexualita sú dva podstatné aspekty, ktoré sprevádzajú vzťahy ľudí po celý život a prispievajú k duševnej pohode. Zároveň sú ovplyvnené naším životným kontextom, v ktorom naše rozhodnutia a osobné hodnoty nadobúdajú dôležitý význam.

Profesor Javier de la Torre Diaz (2020) píše, že o sexualite by sme mali začať hovoriť s mladými ľuďmi pri svetle sviečky, v atmosfére dôvery a rešpektu, v kontexte, ktorý je zároveň priateľský a realistický, konkrétny a pozitívny. Téma sexuality vypláva na povrch v rôznych situáciách a momentoch. Ukáže sa v dôvernej chvíli spovede, v túžbe zdieľať hĺbku svojho prežívania. Sexualita si vyžaduje, aby sa jej rituály a formy stali objektom otvoreného zdieľania, ktoré rešpektuje rôznosť vývinových stupňov a mnohé krehkosti.

Naša životná skúsenosť nás učí, aké dôležité je **odhaliť a vyznať niektoré tajomstvá duše**, ktoré sa týkajú najintímnejších oblastí nášho života. Dialóg medzi súkromným a verejným, medzi skrytým a odhaleným nás buduje zvnútra ako jednotlivcov, ale ničí nás, keď zablokujeme komunikačné kanály.

Subjekt sa vyvíja a mení v troch sférach: verejnej, súkromnej a intímnej. Existuje veľmi tenká hranica medzi tým, čo je intímne a čo je súkromné. Intímne je to, čo je najvnútornejšie a čo je vo svojej podstate ukryté. Prináleží k niečomu alebo k niekomu. Osoby však vytvárajú vzťahy, pri ktorých odhaľujú niečo hlboké zo seba: odhaľujú svoju intímnosť. Intímnosť sa rozvíja v rodine, vo vzťahoch priateľstva a lásky. Ak odhalenie intímnosti vzbudí v druhom odpoveď porozumenia a rešpektu, vzniknú intenzívne formy intímnosti, ktoré sa bežne pokladajú za nevhodné, aby sa prejavovali na verejnosti. Preto je intímnosť v podstate zakorenená v súkromnej a osobnej sfére.

Súkromná sféra sa podobá na tajnú a skrytú miestnosť, do ktorej môžeme vstúpiť len my a iba my sami môžeme niekoho pustiť. Koho pustíme, ten nás akceptuje takých, akí sme, je schopný nás počúvať a prijímať s veľkou úctou.

„Môžeme pripustiť, že najtajnejšie pravdy o človeku musíme hľadať v oblasti sexualitu. Práve tam môžeme najlepšie odhaliť, čím je človek a čo ho určuje. Ak sme sa po stáročia domnievali, že veci týkajúce sa sexu musíme skrývať, pretože sú hanebné, dnes vieme, že práve sex ukrýva najtajnejšie časti osoby: štruktúru jej preľudov, korene jej ega, formy jej vzťahu s realitou“ (Foucault, 1997, s. 179).

Naši mladí ľudia, ktorým chceme z celého srdca pomáhať ako don Bosco, nie sú anjeli, ktorých musíme v procese sprevádzania premeniť na archanjelov, cherubínov alebo serafínov. Mladí majú telo; majú svoje túžby, emotívne a afektívne skúsenosti, prežívajú a vyjadrujú svoju sexualitu rôznymi spôsobmi a musia byť sprevádzaní s láskavosťou, ktorá je pilierom celého preventívneho systému.

Toto je horizont, ku ktorému sme pozvaní. Nemali by sme sa priblížiť k mladým ľuďom bez toho, aby sme videli to, čo máme pred očami, prípadne snívali o svete, ktorý neexistuje a nikdy neexistoval. To by bol veľký omyl. Naopak, mali by sme sprevádzať mladých ľudí v ich každodenných životných situáciách, v ich reálnom svete, v ktorom prežívajú svoje vzťahy.

[2] Jedným z cieľov Oddelenia pastorácie mládeže na šesťročné obdobie 2020 – 2026 je **formovať vychovávateľov, aby mohli sprevádzať mladých ľudí pri rozvoji a dozrievaní afektívneho a emocionálneho rozmeru ich života** (porov. ACG 433, 81). Chce tak urobiť hľadaním formačných itinerárov a vhodných skúseností pre laikov a saleziánov, aby vedeli sprevádzať mladých vo výchove k láske (CV 81, 261) a v starostlivosti o rodinu (CV 259-267). Z toho vyplýva, že v tých saleziánskych provinciách, kde ešte neboli aktualizované základy výchovy k láske, je potrebné **vytvoriť formačné plány a jasne definované itineráre** v tejto dôležitej oblasti ľudského rozvoja.

Saleziánsky výchovno-pastoračný projekt (VPP) definuje základný antropologický rámec, ktorý vníma osobu v jednote jej morálneho, duchovného, sociálneho, emocionálno-afektívneho rozmeru. Rovnako tak si cení slobodu rozhodovania a schopnosť rozlišovania osoby. Okrem toho vníma telesnosť ako základný rozmer osoby. V tejto súvislosti a v zhode so saleziánskymi delegátmi pre pastoráciu mládeže, považujeme za nutné rozvíjať starostlivejší a rozvážnejší výchovný i pedagogický prístup.

[3] Tento text vznikol počas dvojročného **procesu rozlišovania** a **nesie stopu rôznych kultúrnych kontextov našej Kongregácie**. Vo februári 2020 sa uskutočnili regionálne stretnutia s delegátmi pastorácie mládeže z celého sveta, na ktorých diskutovali o téme so zameraním na požiadavky a potreby mladých ľudí. Na základe týchto poznatkov sa organizovali stretnutia odborníkov, ktorí prispeli k záverečnej redakcii textu. Ten nie je teoretická rozprava, ani praktická príručka.

Keďže nejde o akademický text, treba ho vnímať ako východiskový bod, a nie ako definitívnu úvahu o téme. Preto treba *zdôrazniť cnosť rozvážnosti vychovávateľa, ktorý hodnotí, rozlišuje a realizuje najlepšie výchovne a pastoračné voľby podľa času a priestoru, v ktorom žije konkrétny mladý človek*. V skratke možno povedať, že text je výsledkom snahy objasniť výchovno-pastoračné voľby, pochopiť ich hlboké príčiny a vysvetliť ich základy a ciele.

Text chce **byť nástrojom pre vychovávateľov, aby mohli usporiadať pojmy a postoje** súvisiace s afektívnou (citovou) a sexuálnou výchovou. Východiskom je „sedliacky rozum“ ktorý nás každodenne núti čeliť výzvam a problémom mladých. Kombinácia poznania a postojov postupne povedie k rozvoju kompetencií a kritérií (kap. 6 a 7), ktoré pomôžu vychovávateľovi pružne a vhodne sprevádzať a viesť mladého človeka vo všetkých kontextoch života.

- **Prvá kapitola** je začiatkom našej cesty do afektívnej a sexuálnej oblasti prostredníctvom interpretácie súčasnej situácie. V súčasnosti je sex zväčša objektivizovaný (spredmetnený), vyjadrovaný a zobrazovaný spôsobom, ktorý ho obchodne využíva a bráni rozvoju autentických vzťahových väzieb. Túto objektivizáciu a deformáciu vnímajú samotní mladí ľudia, cítia potrebu kompetentných sprievodcov. Tieto osoby by mali byť schopné sprostredkovať skutočnú hodnotu sexuality a afektivity. Pre nás vychovávateľov z toho vyplýva veľká zodpovednosť, pretože ak mladí nenájdu hlbokú a premyslenú reflexiu o týchto otázkach v Cirkvi a v Kongregácii, ľahko sa obrátia na iné zdroje.
- Obsahom **druhej kapitoly** je nové vymedzenie hlavných charakteristík adolescence a konkrétnych vývinových etáp. Následne sa analyzujú niektoré otázky a pochybnosti mladých ľudí v súvislosti so vzťahom medzi väzbami a telesnosťou.
- **Tretia kapitola** uvádza niektoré základné konceptuálne predpoklady, umožňujúce načrtnúť teoretický rámec pre čo najúplnejšie spracovanie témy o afektivite a sexualite. Takýto rámec môže pomôcť premeniť teoretický prístup na

výchovný a pastoračný postoj. Zastarané poznatky môžu vychovávateľovi brániť v riešení týchto otázok dostatočne vyváženým spôsobom. Táto pozornosť je podstatná pre rozvoj postoja akceptácie všetkých ľudských slabostí, ktoré nemajú byť popierané, ale rozpoznané, prijaté a transformované. Pre nás, poslaných k všetkým mladým ľuďom, sú opísané nové misijné polia a miesta prijatia: rôzne sexuálne orientácie a sexuálne identity.

- **Štvrtá kapitola** sa venuje veľkému príkladu Ježiša, ktorý v niektorých evanjeliových epizódach vytvoril konkrétne miesta prijatia, s dôrazom na súcit a akceptáciu. Práve toto evanjeliové poslanstvo dáva zmysel tejto citlivej a významnej oblasti výchovného poslania.
- **Piata kapitola** opisuje vývoj cirkevného Magistéria, vyjadrený najmä v *Amoris laetitia*, ktorá vyzdvihuje cestu dialógu, počúvania a porozumenia. Je zaujímavé vidieť, ako sa (od čias *Amoris laetitia* a *Evangeliu gaudium*) zmenila sexuálna výchova prostredníctvom pastorácie, ktorá sprevádza „sexuálny“ zväzok. Tento pastoračný prístup zahŕňa výchovnú pozornosť venovanú potrebe akceptácie, úcty, náklonnosti, starostlivosti, vzťahu, lásky a sexuality.
- **Šiesta kapitola** ponúka viaceré praktické úvahy zamerané na osobný rast vychovávateľov a všetkých osôb, podieľajúcich sa v rôznych funkciách na výchove, pričom chcú získať väčšie kompetencie v danej oblasti. Cieľom týchto ponúk je prehĺbiť a rozvinúť výzvy zo študijných stretnutí s delegátmi pre pastoráciu mládeže.
- **Siedma kapitola** ponúka zo saleziánskeho pohľadu desať výchovných kritérií, ktoré sa týkajú spomínaných tém.

Čitatelia tohto textu môžu prehĺbiť prepojenie medzi Bibliou, Magistériom, etikou, humanitnými vedami a reálnym životom. Tento proces štúdia a zdieľania vytvára priestor pre reflexiu nad zložitou a aktuálnou témou výchovy k láske, ktorá je v istom zmysle aj kontroverzná. Text je „prebiehajúcim projektom“. Obsahuje základné kritéria pre globálne sprevádzanie adolescentov a mladých ľudí k citovej zrelosti.

Miguel Ángel García Morcuende

Generálny radca pre pastoráciu mládeže

Rím, 31. 1. 2023

Úvod

[1] Aj keď bežne používaný výraz „**veľká naliehavosť výchovy**“ bol odmietnutý v rôznych podobách vo svojom najznepokojujúcejšom význame, ponúka nám mimoriadnu príležitosť, zasahujúcu do všetkých úrovní a kontextov nášho výchovného pôsobenia. Vzdelávacie a evanjelizačné inštitúcie sú dnes povolané prijať zásadnú výzvu, od ktorej závisí budúcnosť a celková kvalita zajtrajšej spoločnosti.

To viedlo k opätovnému prebudeniu záujmu o výchovnú a pastoračnú skúsenosť, často charakterizovanú strachom zo zmeny. V súčasnosti je výchova nepochybne poznačená kultúrnou komplexnosťou a pluralizmom: výzvy sú neoddeliteľnou súčasťou výchovného procesu.

Prostredníctvom tejto hĺbkovej štúdie by sme sa chceli zamyslieť najmä nad tým, ako prebiehajúce sociálne a kultúrne zmeny môžu byť cenným zdrojom pre výchovu. Aj keď nie bez rizík, môžu prispieť k očisteniu postojov, k obnoveniu povedomia a k tomu, **aby výchovná skúsenosť vhodnejšie sprevádzala každého mladého človeka pri jeho raste v súlade s jeho vlastnou hodnotou a dôstojnosťou.**

Chceme prijať antropológiu, ktorá zahŕňa všetky rozmery človeka (biologicko-telesný, psycho-duchovný, sociálno-kultúrny, eticko-sexuálny), čo nám umožní lepšie pochopiť prebiehajúce zmeny a samotného človeka.

Ako matky, otcovia, katechéti, kňazi, rehoľníci, učitelia a vychovávatelia reagujeme na znamenia doby, ale zároveň chceme byť ľuďmi, ktorí veria že každý dejinnospoločenský kontext má svoje vlastné zdroje. Preto sa musíme usilovať objaviť a prevziať zodpovednosť za to, aby sme boli súčasníkmi našej doby so záväzkom najprv reorganizovať náš spôsob myslenia a cítenia.

Výchova ako ľudský proces má silný inovačný charakter, ktorý sa prejavuje v dialógu medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou. Vychovávateľ musí odovzdávať minulosť, vzácne kultúrne dedičstvo, aby nové generácie boli schopné čeliť svetu a rozvíjať svoje vlastné možnosti. To je kľúčový bod výchovy: vychovávatelia, ako by povedala Arendtová (1993), z lásky k svetu ponúkajú dedičstvo, nech ho mladí ľudia s využitím toho, čo dostali, mohli pretvoriť a vytvoriť niečo nové.

[2] Prvá „formačná starostlivosť“ vychovávateľa, ktorý chce byť „otcom, učiteľom a priateľom“ mladých ľudí ako don Bosco, je prebudiť a kultivovať vlastné srdce i vlastnú reflexiu na neustálu obnovu a prehodnocovanie svojich základných výchovných zámerov.

Výchova a dobrá výchova sa nedeje automaticky. *Vychovávateľa potrebujú formáciu a kvalifikáciu nielen v oblasti zručností a dobrých techník, ale aj v oblasti vedomostí, postojov, motivácií a základných motívov. Tieto osobné formačné skúsenosti treba interpretovať, aktualizovať a integrovať.*

Jednou z najväčších ťažkostí, s ktorými sa stretávame pri formovaní a sprevádzaní vychovávateľov v tejto oblasti, je samotná skúsenosť. Nezriedka stretáme dospelých ľudí, ktorí zažili negatívne skúsenosti v afektívnej a sexuálnej oblasti ako napríklad zneužívanie, toxické citové vzťahy, neschopnosť zvládnuť vzťahy. Tieto a iné možné skúsenosti ovplyvňujú afektívnu a sexuálnu sféru jednotlivcov (chápanú ako schopnosť vytvárať väzby s druhými). Z tohto dôvodu hovoriť o sexualite v pozícii vychovávateľa, študenta, katechéta, atď., znamená osobne sa zapojiť s vlastnou skúsenosťou. Znamená to odhaliť vlastné slabosti, pretože jediným zdrojom skúseností, ktorú máme, je naša vlastná skúsenosť, a preto tí, ktorí si „nevyliečia“ svoje vlastné zranenia, sotva budú schopní vyjadriť a odovzdať vhodné posolstvo.

[3] Ak sa k výchove pristupuje zodpovedne a s nasadením, môže byť výnimočným ľudským dobrodružstvom, zdieľaným a sprostredkovaným postojmi úcty. Je to udalosť, ktorá ukazuje zrelosť našej mládeže bez ohľadu na jej stav a existenčné rozhodnutia. Môžeme tiež dodať, že **výchova je spojená s plodnosťou**: vytvára zmysel a plnosť života. Je to úloha, ktorá predpokladá dva vzájomne prepojené postoje, materský a otcovský.

Výchova je „duchovná plodnosť“, pričom má niektoré z charakteristík materstva vo fyzickom zmysle: oddanosť, utrpenie, starostlivosť, odpútanosť, únavu a bolesť pôrodu. *Je to spôsob darovania života vo fyzickom i duchovnom zmysle, zapieranie seba samého a sprevádzanie druhých s nezištnosťou a pevnosťou.* To všetko preto, lebo materstvo so sebou prináša radosť zo sledovania rastu a rozvoja človeka.

Jednou z charakteristík rodičovstva je stanovenie hodnoty ako cieľa a povzbudzovanie, podpora a pomoc pri vytváraní osobných prostriedkov na jeho dosiahnutie. Je to umenie vzbudzovať dôveru, smerovať k cieľu a starostlivo stanoviť jasné hranice na jeho dosiahnutie.

Ide o spiritualitu, uplatňujúcu autoritu a túžiacu naučiť ľudí kráčať v slobode, v askéze dialógu, s trpezlivosťou, ktorá vždy začína odznova, s pokorou hľadať a budovať spojenectvá.

Toto sú ľudské rozmery **spirituality výchovy**, cesty, ktorá vedie k postupnému odpútavaniu a generačnému odovzdávaniu hodnôt od narodenia až po smrť, teda počas celého života.

To je aj zmyslom saleziánskej výchovy. Do svojho centra kladie rast mladého človeka, s ktorým vedieme osobný dialóg. V ňom sa predkladajú návrhy, podporujú rozhodnutia a opravujú chyby, aby sa dosiahlo budovanie identity, ktorá je výsledkom vedomých rozhodnutí. Znamená to teda, starať sa o seba samých v úlohe vychovávateľov, aby sme neboli len učiteľmi, ale aj spolucestujúcimi. Potrebujeme obnoviť svoje srdcia pre rozvoj emocionálnej inteligencie, ktorá nám umožňuje identifikovať situácie viditeľného alebo skrytého utrpenia, ako aj starú a novú chudobu mladých, a to všetko investovaním do zdrojov každého z nich.

Je to výzva angažovať sa „srdcom“, čo znamená neobmedzovať sa len na vonkajšok, ale uznať svoje obmedzenia a vzdať sa domýšľavého nároku, že všetkému rozumem. Znamená to tiež prijať frustrácie a využiť ich ako nosiče významov, podporovať postoj skúmania a nápravy chýb, vyhýbať sa odsudzovaniu seba samého aj druhých. Na to, aby sme výchove poskytli dôstojný a hodnotný „priestor“, je potrebné „zapojiť sa“, **odvážiť sa vstúpiť do priestoru, kde možnosť zmeny prevláda nad realitou**, kde sme konfrontovaní s rozpadom starých rovnováh, aby sme hľadali nové.

„Don Bosco si nás obľúbil jedinečným spôsobom, ktorý mu bol vlastný: cítili sme jeho neodolateľné kúzlo, ale neexistujú slová, aby ho pochopili tí, ktorí ho nezažili na vlastnej koži, a ani tá najživšia predstavivosť ho nedokáže znázorniť obrazmi, ktoré by boli schopné podať o ňom dobrú predstavu. Aj teraz sa mi zdá, že cítim všetku nežnosť tejto obľuby mňa ako mladíka: cítil som sa, akoby som bol v zajatí sily citov, ktoré živili moje myšlienky, slová a činy, ale nedokázal by som lepšie opísať tento stav mysle, ktorý mali v tom čase aj moji spoločníci ... Cítil som, že som milovaný spôsobom, aký som nikdy predtým nezakúsil, čo nemalo nič spoločné ani s veľmi vrúcnu láskou, ktorú mi preukazovali moji nezabudnuteľní rodičia ... Bola to jeho láska, ktorá priťahovala, dobývala a premieňala naše srdcia!“ (Albera, 1992, s. 340-342).

Na záver treba povedať, že ako vychovávateľa, vedomí si dôležitosť výchovy, musíme formovať srdce na afektívnej a sexuálnej úrovni, čo je prierezová oblasť, týkajúca sa celého človeka.

1

KAPITOLA

Komplexnosť a protirečenia súčasného kontextu

1.1 ZORIENTOVAŤ SA V MNOŽSTVE KULTÚR

Identitu národov nie je ľahké definovať, pretože vo všetkých spoločnostiach nájdeme ľudskú realitu, ktorá sa výrazne líši svojím zložením, spôsobom života, organizovania a vyjadrovania, ako aj neustálou zmenou. Kultúrna rozmanitosť je nespornou skutočnosťou, pretože nám umožňuje spoznávať a žiť s ľuďmi s rôznymi schopnosťami, možnosťami, situáciami a životnými štýlmi. Kultúry, ktoré nás obklopujú, sú súčasťou nášho života. Ak vychádzame z tohto predpokladu, každá úvaha, ale o to viac úvaha o výchove k láske, nemôže byť univerzálna, ale nadobúda charakteristiky otvoreného staveniska.

Preto nebudeme skúmať vzťahy medzi kultúrou, afektivitou a sexualitou v každom regióne alebo krajine; ani nebudeme do hĺbky skúmať sociálne a kultúrne problémy a dynamiky, individuálne a kolektívne identity na každom území.

Cieľom je pochopiť afektívnu (citovú) a sexuálnu výchovu ako základný aspekt integrálnej výchovy, spojenej so všetkými funkciami a hodnotami ľudského subjektu; v skutočnosti je sex pre osobu „ustanovujúci“, ale nehovorí o nej všetko.

City a sexualita predstavujú štruktúrne a základné jadro ľudskej osobnosti, ktoré ako vychovávatelia a kresťania nemôžeme ignorovať, pretože sú žiarivou skutočnosťou ľudskej bytosti. Neredukujú sa na niekoľko momentov a skutkov, ale naopak, tvoria celkový spôsob vyjadrenia osoby v rámci jej vzťahov s druhými a so svetom. Aj keď sa môže zdať, že jeden pojem prevažuje nad druhým, v skutočnosti afektívitu a sexualitu nemožno od seba oddeliť, inak by sa pojem života stal umelým.

- Biologický rozmer sa prejavuje v sexuálnej diferenciacii, v reprodukčných mechanizmoch, v raste, ako aj v cykloch fyzických zmien.
- Psychologický rozmer sa prejavuje v súbore emócií a pocitov, ktoré vyvoláva, vo vývoji smerom k zrelosti a skúsenosti, v emocionálnych zážitkoch, ktoré poskytujú bezpečnosť a medziludskú komunikáciu.
- Sociálno-náboženský rozmer afektívnej (citovej) a sexuálnej sféry sa prejavuje vo vzťahoch a cez dynamizmy sebadarovania, zrieknutia, otvorenosti voči druhým a svetu.

V dôsledku toho **chceme mladým ľuďom poskytnúť pozitívnu ideu afektivity a sexuality**, ale zároveň chceme pochopiť, ako sa tieto dva aspekty prežívajú vo svete mládeže. Prostredníctvom nášho preventívneho systému môžeme deťom, adolescentom a mladým ľuďom pomôcť rozvíjať ich vnútorné zdroje a kompetencie, ktoré im pomôžu pokojne prežívať tento dôležitý ľudský rozmer. Z toho vyplýva základný postoj saleziánskeho výchovného systému, ktorý je zhrnutý v „láskavosti“ (podľa slov dona Bosca) a ktorý tu nadobúda svoj plný význam: musíme začať formovať srdce, aby sme vychovávali k láske.

1.2 CESTA POČÚVANIA

Každodenná práca s mladými ľuďmi neumožňuje oddych alebo sebareferenčné uspokojenie, pretože nás neustále vystavuje skúške. Ako vychovávatelia sa musíme vydať na cestu skúmania emocionálneho a afektívneho sveta mládeže, aby sme z prvej ruky spoznali reálne skúsenosti, ktoré sa dotýkajú ich vnútorného života.

Potrebujeme činnosť, ktorá je jednoduchá, ale podceňovaná: počúvanie. V kultúre zhonu a neustáleho hluku, zaujať postoj počúvania je výzva, ktorá ponúka neoceniteľnú odmenu: čím viac trénujeme počúvanie, tým viac sa zvyšuje naša pozornosť, posilňuje naša intuícia a viac jasnosti sa dostáva do našich myslí a sŕdc.

„Potrebujeme trénovať umenie počúvať, ktorého obsahom je viac než len schopnosť počuť. Prvá vec v komunikácii s druhým je práve schopnosť srdca umožňujúca blízkosť, bez ktorej niet skutočného duchovného stretnutia. Počúvanie nám pomáha nájsť vhodné gesto a slovo, ktoré nás prinúti opustiť pokojnú pozíciu divákov“ (EG 171).

Preto je potrebné, pred sprevádzaním, poskytovaním názorov a rád, **počúvať a vstúpiť do ich sveta**, pretože je to pre nás odlišný „svet“ a odlišná koncepcia, do ktorých sa musíme vžiť. Je to cesta, na ktorú sa musíme vydať bosí, vo vedomí toho, že zem, po ktorej kráčame, je svätá (Ex 3, 5).

Ako sme už uviedli, afektivita a sexualita, ktoré mladí ľudia prežívajú, spočívajú v objavovaní, zvedavosti, viditeľnosti. Ako ľudia zapojení do pastorácie mladých v Cirkvi, možno potrebujeme uvažovať nad tým, nakoľko norma, najvyšší ideál, povinnosť, prvenstvo hriechu, škvrny či viny už nemusia byť tou správnou perspektívou, aj keď to neznamená, že sa vzdávame pravých hodnôt. *Postoj musí byť taký, aký mali učeníci pri Nanebovstúpení: nohy na zemi a oči upreté k nebu.*

„Subjektívnu“ zložku afektivity a sexuality mladých ľudí treba prijať s odvahou a rizikom. Preto sa pokúsime opísať niektoré charakteristické črty dnešného sveta, keďže na nadviazanie reálneho kontaktu s adolescentmi je potrebné preniknúť **do ich fyzického**, a dokonca aj do **digitálneho priestoru**. Je vhodné zamerať našu pozornosť na konkrétnu realitu, veď práve **v dejinných udalostiach zaznieva volanie a požiadavky Ducha**, prostredníctvom ktorých môže byť Cirkev vedená k hlbšiemu pochopeniu jedinečného tajomstva afektivity a sexuality osoby. Z toho vyplýva dôležitosť vychádzať hlavne z niektorých osobitných údajov, charakterizujúcich afektívnu a sexuálnu sféru.

Z tohto dôvodu považujeme za dôležité odvolať sa na súhrn správ, ktoré vypracovali Saleziáni dona Bosca z rôznych geografických oblastí. Ponúkame **štyri úvahy**, nie celkom úplne odtrhnutých od konkrétnej reality, ani od *kože*, pretože, ako metaforicky hovorí Paul Valéry (1956) „*to, čo je v človeku najhlbšie, je koža*“. *Koža je totiž práve to, čo obklopuje naše telo*, spája nás a zároveň oddeľuje od ostatných.

Ambivalentná sexualita

[1] Sexualita musí mať lásku ako svoj vlastný cieľ. Ak je sexualita prežívaná zle, môže byť zdrojom nepríjemných pocitov, pretože v skutočnosti je **sexualita ambivalentná: môže nás zjednotiť a obohatiť, alebo naopak, rozkladať a ničiť**. Svedomie človeka je v dôsledku toho rozpoltené medzi dvoma protikladnými pólmi, pričom je ťažké dosiahnuť syntézu, to znamená obnoviť správnu rovnováhu a harmóniu.

„Sexualita môže telo pozdvihnúť a dôstojne ho oceniť alebo ho poškodiť a znehodnotiť. Všetko závisí od toho, ako sa koncipuje a chápe: ako *princíp darujúcej lásky*, t. j. darovania, alebo ako *princíp žiadostivej lásky*, t. j. vlastníctva a používania druhého“ (Imbamba, 2010, s. 67).

Genitálna sféra oddelená od afektívnej a vzťahovej sféry sa môže zvrhnúť na vykorisťovanie, ponižovanie a sebecko. V skutočnosti sa dnes veľmi často používa termín sexualita namiesto pojmu pohlavnosť („genitálnosť“). Je to širší pojem, ktorý odkazuje na ľudskú schopnosť vytvárať a posilňovať vzťahové a afektívne väzby s inými ľuďmi. Pohlavnosť je užší pojem, vzťahujúci sa na fyzický rozmer sexuality, pričom vylučuje vzťahový a afektívny rozmer.

Sexualitu, ktorá humanizuje, nemožno považovať za samozrejmosť. Vieme, že mať vzťah s človekom nemusí nutne znamenať sex. Avšak, niektorí vnímajú vzťah len z tohto hľadiska. Akýkoľvek druh medziľudského vzťahu nemôže byť imperatívom, ale musí byť bez nátlaku či násillia. V prípade sexuálneho vzťahu nie sú všetky jeho prejavy vždy zdravé, ani každá absencia takéhoto vzťahu nie je nezdravá. Objavujeme základnú hodnotu v tom, že vieme objaviť správny čas na plnohodnotný sexuálny vzťah, že vieme stanoviť hranice a ciele týchto intímnych stretnutí.

Sex je jedným z ďalších spôsobov komunikácie s partnerom, ale nie je jediným, ani hlavným.

Nikdy nie je dobré postaviť sex do centra vzťahu hneď od začiatku. Učiť sa pestovať vzťahy, ktoré presahujú genitálnu sféru rozširuje obzory, pretože zamerať sa len na genitálne potešenie, môže viesť k nutkavým, opakovaným, nekontrolovaným a rozpadávajúcim sa väzbám. Genitálna sféra nie vždy povznáša a obnovuje, pričom vieme, že v sexuálnej oblasti môže existovať nutkavé správanie, v ktorom chýba plná sloboda a oplýva ilúziami a sebaklamom.

Nie všetko je kompatibilné a nie všetko je prípustné. Kresťanské spoločenstvo musí byť: miestom, kde sa mladí ľudia učia, ako sa spájať, prekonávajúc mýty o pôžitku, „slobode“ a novosti, ktoré nie vždy pomáhajú budovať vzťah; priestorom na budovanie kritického svedomia, ktoré vedie mladých ľudí k tomu, aby hľadali aj starostlivosť o vnútorný duchovný život.

Je potrebné „vychovávať adolescentov v oblasti afektivity a sexuality so zreteľom na budúce povolanie k veľkorysej, výlučnej a vernej láske (v manželstve, kňazstve alebo v zasvätenom živote)“ (KIMŽ 41). Intuícia mladých ľudí vedie k tomu, aby videli, že náklonnosť, nežnosť, pripútanosť a vernosť sú v stávke aj v sexualite.

[2] Okrem toho je potrebné vyzdvihnúť dôležitú skutočnosť: podľa štatistických údajov **značné percento mladých ľudí predčasne začína s genitálnymi aktivitami** a často tak robí bez premyslenia a primeranej prípravy. Túto skúsenosť mladí nevedia primerane zaradiť do svojej osobnej biografie.

V tomto období, keď sa proces dozrievania a vstupu do dospelosti spomaľuje, dochádza k nesúladu medzi zrelosťou a sociálnym postavením, medzi biologickou zrelosťou a sexuálnym správaním. To vedie k problémom a rizikám: pre niektorých sa aktívna sexuálna výmena stáva „povolením“ na dospelý život, čiže prežívajú ju skôr ako spôsob konfrontácie a získania postavenia medzi rovesníkmi, než ako spôsob spoznávania vlastných preferencií a preferencií iných.

Prvé sexuálne skúsenosti môžu predstavovať „imprinting“ (vpečatenie) pre budúcu sexualitu. Prvoradá význam by malo mať rozpoznanie prvých skúseností a sexuálnych pocitov, ktoré nám umožnia prevziať zodpovednosť a uznať pozitívne a príjemné aspekty v nás samých. Riziko je spojené so zlyhaním tohto procesu. Niekedy sa k otázkam sexuality pristupuje veľmi zjednodušene. Existuje mnohosť skúseností. Môžu naznačovať, že tieto prvé zmeny v sexuálnych návykoch povedú k väčšej stabilite mladých ľudí; my sa však domnievame, že opak je pravdou. Existuje mnoho obáv a neistôt, ktoré vyvolávajú pocity hanby a nedostatočnosti a ktoré môžu viesť k utrpeniu a dysfunkčnému správaniu v budúcnosti.

Sexualita je prežívaná ako základný míľnik sociálneho potvrdenia a stráca svoj význam ako proces rozvoja a vyjadrenia afektívno-sexuálnej identity.

Riziko teda súvisí s dopadom sexuálneho „debutu“ na osobu. Na začiatku, sa človek zameriava výlučne na to, „čo“ robiť, na správanie, ktoré chce uskutočniť, bez toho, aby si uvedomil, že skutočne záleží len na účinku a význame tejto skúsenosti pre osobu. Od výsledku tohto pochopenia bude závisieť aspoň čiastočne budúca schopnosť vstúpiť do vzťahu s dospelým človekom, postupne realizovať úlohu autonómie a schopnosť nadväzovať vzťahy s inými ľuďmi. Ak sú skúsenosti zo sexuálneho „debutu“ negatívne, hrozí riziko uviaznutia v nebezpečnej špirále, v ktorej má človek tendenciu vystavovať sa čoraz väčším skúškam (s „povinnosťou dokazovať“); čo je ešte horšie, môže sa vyhýbať akejkolvek konfrontácii so sebou samým a zostať defenzívne uzavretý v izolácii.

Preto je to dôležitý jemný rozdiel: viac než samotný debut, ktorý sa nakoniec môže ukázať ako prchavá, frustrujúca alebo nepríjemná skúsenosť, **je dôležitá následná cesta**, čiže to, ako sa táto iniciácia vyvíja, ako sa spracúva a ďalej pokračuje. Z toho vyplýva dôležitosť dialógu a sprevádzania.

Riziko utláčajúcej objektivizácie

[1] Vývoj spoločnosti zásadne zmenil pojem sexuality a zredukoval ju takmer na sexuálnu aktivitu. Aj v tomto prípade je potrebné **odlíšiť pojem „sexualita“ od pojmu „sexuálna aktivita“**. Prvý pojem sa vzťahuje osobitne na psychologické, sociálne a kultúrne aspekty sexuality, zatiaľ čo druhý sa týka správania, ktoré priamo zahŕňa sexuálnu telesnosť.

Tieto dva pojmy sa často používajú a niekedy zamieňajú. Sú vnútorne prepojené, takže jeden je predpokladom pre druhý. Všetky psycho-sociálne aspekty súvisiace s poňatím a vyjadrením sexu, chápané v širšom zmysle, majú vplyv na sexuálne správanie a sexuálnu aktivitu. Všetko, čo človek robí, je súčasťou jeho sexuality, pretože všetko, čo zažíva, prežíva ako sexuálne rozlíšená bytosť, teda ako muž alebo žena. Nie všetko, čo zahŕňa sexualitu, sa však považuje za sexuálnu aktivitu.

Od úplne dusivého tabu, ktoré neumožňovalo ani zodpovednú výchovu k praktizovaniu ľudskej sexuality, nastal posun k radikálnej povolnosti, v ktorej sa správanie nehodnotí, naopak, erotické a pornografické zneužívanie podkopáva normálne životné plány, ktoré by mali zabezpečiť zodpovedné užívanie sexuality.

Zmena postoja, **prechod od „prohibicionizmu“ k „neobmedzenej slobode“**, posun od prehnanej zdržanlivosti k vulgarizácii zážitkov, nás núti uvažovať nad tým, že

celý tento vývoj prebehol bez pokojného štúdia tejto problematiky a dôkladnej analýzy bio-psycho-sociálnych prvkov.

[2] V polovici 20. storočia **sme študovali a prehľbovali naše chápanie sexuality**. Dlhé dejiny sexuológie formovali naše spoločnosti. Na väčšinu veľkých osobností a ich prínos sa v niektorých súvislostiach stále pozerá s podozrením. Početné teoretické a metodologické príspevky (Sigmund Freud, Wilhelm Reich, Havelock Ellis, Alfred Kinsey, William Masters a Virginia Johnsonová, Viktor E. Frankl, Oswald Schwartz a Rudolf Allers, a ďalší) ešte neboli plne zohľadnené. *Výber zo širokej a rôznorodej panorámy referenčných autorov je zásadný, pretože tvorí základ pre ďalšie úvahy.*

Z niektorých teórií sme si osvojili mnohé koncepty, ktoré v nás zanechali myšlienkovú stopu. Napríklad, že sexualita sa vyvíja v priebehu rokov (detstvo, dospievanie, dospelosť, staroba); že má rôzne rozmery (genetický, hormonálny, gonadálny, anatomický, mozgový atď.); že existuje zdravé a problematické sexuálne správanie; že existuje netolerovateľné a násilné sexuálne správanie (zneužívanie, znásilnenie a obťažovanie); že existujú rôzne fázy v cykle sexuálnych reakcií; že existujú sexuálne problémy spôsobené rôznymi patológiami alebo okolnosťami. Preto je potrebné pochopiť, že sexualita je dynamická realita ako všetko v ľudskej bytosti.

Ak takéto pochopenie fenoménu ľudskej sexuality umožnilo cesty rastu, autenticity a reštrukturalizácie osoby, možno konštatovať, že dnes je sex viac ako kedykoľvek predtým *objektivizovaný, reflektovaný, skúmaný a analyzovaný*. Sex je v masmédiách úplne odhalený bez toho, aby niečo zostalo skryté, tajné a záhadné; dokonca preniká do predstavivosti a podnecuje túžbu.

Objektivizácia odosobňuje človeka a hodnotí ho na základe jeho časti, v tomto prípade tela, pričom zanedbáva iné aspekty, ako je osobnosť, dôstojnosť, emócie, afektivita a osobná história, ktoré robia jednotlivca jedinečným a odlišným od druhých. Tieto aspekty sú nutné, aby sme mohli uznať seba samých a aby sme boli uznaní vo svojej úplnosti. Sex súvisí s našim telom a všetko, čo sa deje v našom tele, nás poznačuje odlišným spôsobom.

Dnešná kultúra je vystavená riziku, že bude presýtená vstupnými informáciami a dezinformáciami, v ktorých prevláda nerovnováha v prospech spontánnych, povrchných a emocionálnych aspektov. Tie sú zamerané hlavne na uspokojenie potreby „cítiť“ a „skúšať“, na úkor tých aspektov, ktoré sú hlboko zakorenené, etické, afektívne a hodnotové. Ide o riziko takpovediac hypersexualizovanej spoločnosti,

erotizovaného a genitálneho sveta, v ktorom médiá a spoločnosť nadmerne stimulujú a vzrušujú, kde človek necíti potrebu sebaovládania, rezervovanosti alebo skromnosti v otázke sexu. Naopak, sex sa otvorene a bez hanby vystavuje, komodifikuje [redukuje na tovar, pozn. red.] a neprimerane zveličuje. Objektivizácia predstavuje telo, ktoré je oddelené od celej osoby, verejne vystavené a predvádzané ako objekt, na ktorý sa treba pozeráť. Týmto spôsobom sa duša sexuality stáva neviditeľnou a vyhnanou.

Nie je potrebné sa obmedzovať, ani mlčať. Sex sa predvádza, zverejňuje a mení na obraz, ktorý ho umocňuje. „Verejným vyjadrením“ a „odľudšťujúcim objektivizovaním“ sexuality sa skrýva jej dôstojnosť.

[3] Pre pochopenie zložitosti tohto skreslenia, je vhodné zamyslieť sa predovšetkým nad účinkami, spôsobenými rastúcim šírením informačných technológií vo všetkých aspektoch dnešného života. Nekontrolované používanie sociálnych médií môže mať emocionálne, sociálne, finančné a dokonca aj právne dôsledky a tiež prispieť k nežiadúcemu zverejneniu osobných údajov.

Vlastnosti digitálnych médií predstavujú veľké lákadlo pre adolescentov. Keďže virtuálne výmeny ovplyvňujú mnohé aspekty vývoja mladých ľudí, pochopenie procesov, ktoré sa podieľajú na budovaní vzťahových vzorcov adolescentov, nemožno oddeliť od analýzy vzájomnej závislosti medzi online a offline životom.

Mladí ľudia sa totiž skrývajú a hľadajú útočisko v alternatívnom (druhom) živote, ktorý im umožňujú sociálne siete; v mnohých prípadoch prispievajú k posilneniu už existujúcich ťažkostí udržiavať rozhovor tvárou v tvár. *Z tohto hľadiska plní obrazovka funkciu ochranného štítu, za ktorým je možné ukryť svoje slabosti a krehkosť.*

Prvý aspekt na zváženie je účinok spôsobený šírením audio- a videozáznamov, ktoré ponúkajú nerealistické estetické vzory, nedosiahnuteľné pre väčšinu obyvateľov. Nie je to preto, že vyzdvihujú vzácnu a prirodzenú krásu, v ktorej sa **venuje náležitá pozornosť telu, ale preto, že naopak, vyzdvihujú umelú krásu, zameranú na zníženie estetických nedostatkov.** Ak sa k tomu pridajú zámerne zvodné a sexuálne provokatívne pózy, objektivizujúci účinok sa ešte znásobí. Filmy/televízne seriály, hudba, videohry a iné umelecko-kultúrne prejavy znásobujú tieto predstavy o sebaaprezentácii a prinášajú inšpirácie, ktoré si pestuje dnešná mladá generácia.

Treba si všimnúť aj ďalšiu významnú zmenu: medzi novými psychopatológiami posledného desaťročia je „závislosť od internetu“ alebo „nová závislosť“, čoraz častejšia medzi mladými ľuďmi. V skutočnosti nadmerné používanie nových technológií môže viesť k strate kontaktu s realitou, a tým k presunu záujmov z reálneho života do virtuálneho sveta. Tento proces môže nadobudnúť znepokojujúce dôsledky, až do takej miery, že sa zmení na plnohodnotnú závislosť, porovnateľnú s drogovou závislosťou. V skutočnosti môže kyberneticky závislý jedinec **nutkavo vyhľadávať vzťahy, sex, informácie alebo hazardné hry**.

Sex, ktorý sa konzumuje a je objektom konzumácie

[1] Horvat píše v úvode svojej knihy *Radikálnosť lásky* (2016): „Každý pokus hovoriť alebo aj písať o láske, je nutne spojený s hlbokými ťažkosťami a úzkosťou: slová sú vždy nedostatočné. Avšak aj keď sa náš pokus podobá na skok do prázdna, mali by sme sa odvážiť hovoriť o láske so všetkými rizikami, ktoré to so sebou prináša. Mali by sme to skúsiť znova, zlyhať znova, zlyhať lepšie“. Mnohí z tých, ktorí dnes píšu o láske – pokračuje Horvat – nariekajú nad tým, že diskurz [rozprava, pozn. red.] o láske sa stal vysoko individualizovaný a „pozitívne zameraný na sexualitu“, pričom sa kladie dôraz na výkon a na „konzumáciu“ druhého.

Niektorí mladí ľudia majú tendenciu brániť sa vzťahom, ktoré ohrozujú alebo by mohli nejakým spôsobom zabrániť ich osobným projektom. V oblasti túžby sa stáva čoraz populárnejší *model sexuality zameraný na okamžité uspokojenie*, príjemné zážitky bez záväzkov, ako aj na návyky osobného uspokojenia, nevytvárajúce stabilné väzby.

Na tejto nestálej sexualite záleží len vtedy, ak človeka povznáša, baví a rozosmieva. Vzťah vstupuje do tejto deštruktívnej dynamiky. Ide o to, aby sme sa „spolu zabávali“, ale len dovtedy, kým trvá zábava, novosť, smiech a chémia. Keď sa začnú problémy, nedorozumenia, posadnutosť, ovládanie druhého a škodlivé pocity, je veľmi pravdepodobné, že sa človek rozhodne investovať do iných miest a ľudí.

[2] Ide o „**paradigmu experimentovania**“, kvôli ktorej sa zdá, že mladí ľudia majú tendenciu vyhýbať sa definitívnym rozhodnutiam, k čomu ich nabáda túžba ponechať si otvorené viaceré možnosti a slobodne prehodnocovať to, čo uprednostnili. V skutočnosti je experimentovanie súčasťou dospievania a mladosti. Hoci je dobré

a potrebné v rámci svojich hraníc, dnešný problém spočíva v tom, že s pádom tabu sa priestor natoľko rozšíril, že existuje len málo neprekročiteľných červených čiar. Mladí ľudia majú tendenciu zapájať sa do neustáleho skúmania rôznych miest, priestorov, časov, vzťahov a skúseností, v ktorých môžu testovať časti seba samých a potom sa s nimi snažia ucelene vyrovnáť.

Tento otvorený tok sexuálneho experimentovania zaťažuje proces integrácie sexuálnej identity, počas ktorej sa adolescent snaží zjednotiť a dať zmysel rôznym aspektom, ako sú napríklad emócie spojené s impulzami a libidom a pocity k druhým. Proces integrácie je tiež ovplyvnený spoločenskými normami, hodnotami, etikou a požiadavkami, ktoré formujú ich správanie spolu s osobnými psychologickými, sociálnymi a kontextovými zdrojmi.

Existuje nutkavá a hlboko pociťovaná povinnosť experimentovať so všetkým, čo človek pozná, vrátane sexuálnych hier, partnerských výmen, správania, ktoré nezodpovedá želanému zmýšľaniu, dokonca aj exhibicionistického a parafilného správania. *Mnohí mladí ľudia vnímajú tento tlak tak, že osoby, ktoré v oblasti sexualitý niečo „nekonsumujú“, prichádzajú o zásadnú skúsenosť.*

Toto neustále experimentovanie nie je podmienené len túžbou vybrať si „správneho“ partnera, ale hlavne *hodnotovou orientáciou, založenou na sebarealizácii*. V tomto procese sa neustále „testujú“ rôzne vzťahy, až kým sa nenájde taký, ktorý môže podporiť vlastné, takpovediac, narcistické ambície. Tie sa chápu ako hľadanie všetkých tých náklonností a pozorností u druhej osoby, po ktorých vždy túžil. Toto testovanie trvá dovtedy, kým sa človek neotvorí autentickému stretnutiu s druhým a vzťahu naplnenému vzájomnou starostlivosťou, vernosťou a oddanosťou. Vzťahy sa prežívajú, ale vo vlastnej koži, s vlastnými túžbami, s vlastnými ilúziami a intimitou. Preto časť seba samého, ktorá je vystavená v týchto vzťahoch, riskuje, že bude postupovať metódou „pokus a omyl“.

Ako tvrdí Andreoli (2004), mladí ľudia musia byť opatrní, aby nespotrebovali túžbu po vzťahu v povrchnom experimentovaní bez plánu. Oslovujúc adolescentov, uvádza: „Musíte byť opatrní, aby ste nezahodili svoj život, aby ste nepremárnili tú časť seba, ktorá vstupuje do lásky a niekedy vás úplne pohltí. Preto musíte vedieť čakať bez toho, aby ste sa ponáhľali do vzťahu len zo strachu, že ho nenájdete a zostanete sami, bez lásky. To, čo vás delí od toho, či máte alebo nemáte objekt lásky,

nie je priepasť, ale pohľad, ktorý vás môže v okamihu zraziť k zemi. Láska je mimoriadny zážitok ...“ (s. 235).

[3] V tomto zmysle sa aj rozhodnutie vstúpiť do stabilného vzťahu v mnohých prípadoch čoraz viac odkladá, akoby si mladí ľudia chceli dopriať čas a experimentovať s rôznymi alternatívami a radšej nerobia dôležité rozhodnutia príliš skoro vo svojom živote. Týmto spôsobom riskujú, že sa zamerajú na dočasné možnosti, ktoré zahŕňajú prechodné citové väzby a odkladajú integráciu svojej sexuálnej identity.

Vzťahy sa nakoniec zakladajú na bezprostrednosti a dôraz sa kladie na **život v prítomnosti**. S výrokom: „Milujeme sa a túžime po sebe, takže nie je dôvod, aby sme nemali sex“, sa sexuálny styk stáva pre pár dôležitejší než spoločné záujmy, spoločné trávenie času a ešte viac, ako zdieľanie vlastných presvedčení. Ide o vernosť prítomnosti, o radosť z toho, čo je tu a teraz (porov. pojem „polyamórie“ Jacquesa Attaliho, 2008). Žijeme v neistom svete, kde prevláda pomínavosť, vyhýbanie sa nepohode a heslo *carpe diem* (*využi deň*). V tejto perspektíve to, čo prežívame v prítomnosti, neovplyvní budúcnosť, takže zážitky prežívame ako izolované momenty. To, čo sa zdalo byť platné včera, už dnes nemusí platiť a „celoživotný“ vzťah sa zdá byť úplne nemiestny.

Na druhej strane sa zvýraznila **hodnota novosti**, zmeny, rýchlosti, mobility a prepínania kanálov. *Imperatívom je zabávať sa a cítiť sa nažive*. To súvisí s hedonistickou frázou „all-now-am-me“ (všetko-som-teraz-ja), s túžbou experimentovať, so želaným rozmarom a okamžitým uspokojením. Porovnaj pojem „tekutej lásky“ od Zygmunta Baumana (2003).

[4] Preto prežívanie tohto druhu sexuality nezjednocuje, nevytvára väzbu a nepomáha budovať vzťah. Bezpochyby môžeme potvrdiť, že niektorí mladí ľudia majú nesmierny pocit osamelosti, pričom zápasia medzi **osamelosťou a hľadaním uznania a náklonnosti**. Deti a mladí ľudia reálne alebo v predstavách opúšťajú svoj domov, aby hľadali iné väzby mimo rodinného prostredia, aj keď nie vždy nadväzujú zmysluplné vzťahy. V diele *Myseľ bez domova* (názov knihy Petra Bergera et al.) sa afektívny a sexuálny vzťah stáva psycho-afektívnym centrom, kompenzáciou iných frustrácií.

Citové uznanie, túžba po väzbách, po vzťahu, po láskavosti, po kontakte sa hľadá viac či menej vedome, ale bez bezpodmienečných väzieb.

V hlbokých záhyboch tela sa skrýva **emocionálna osamelosť**, ktorá je **nedostatk**om **zmysluplných vzťahov**, a **sociálna osamelosť**, ktorá je nedostatkom vzťahov príslušnosti. To vytvára pocit, že nás druhí neprijímajú, hoci pre život je predsa najdôležitejšia náklonnosť a uznanie. Všetci potrebujeme vzťahové postavy [*attachment figures*, pozn. red.], chceme byť „pripútaní“ (väzba – vzťah – intimita).

Ďalšia charakteristika mladých ľudí sa týka toho, že zostávajú slobodní. Mohli by sme teda hovoriť aj o „rozdrobenej“ láske v rámci dlhého reťazca príležitostných stretnutí a stabilných vzťahov. Na výber partnera sa pravdepodobne kladú väčšie nároky a rozchody sú často dôsledkom veľkých očakávaní, sklamaní alebo neočakávaných udalostí. Alebo faktu, že druhá osoba neodpovedá na lásku a hlboké potreby.

Kultúra uspokojenia, ktorá si málokedy všíma dôsledky

[1] Ďalší problém sexuality adolescentov sa týka skutočnosti, že len zriedka venujú pozornosť rizikám. V skutočnosti je tiež pravda, že obdobie dospievania trvá dlhšie a toto ohrozenie trvá niekoľko rokov. Výhody sexuálneho správania sú okamžité a isté, zatiaľ čo jeho vedľajšie účinky sú dlhodobé alebo strednodobé a iba pravdepodobné (choroby, nechcené tehotenstvá, nutkavé stavy a psychické poruchy, problémy s duševným zdravím, vystavenie sa nebezpečným situáciám, ako je násilie či zneužívanie, prípady samovrážd ...). Mladí ľudia tento rozmer zdravia podceňujú a prežívajú ho bezstarostne. Väčšina adolescentov sa nepovažuje za ohrozených vôbec a ani vzdialene, hoci, ako opíšeme, je to jeden z charakteristických znakov dospievania.

Za zmienku stojí napríklad to, že v niektorých kontextoch adolescenti sledujú **pornografický obsah prvýkrát okolo 12. roku života** a takmer 7 z 10 ho **pozerá často**. Táto konzumácia prebieha v súkromí, prostredníctvom mobilných telefónov, a zameriava sa na bezplatný online obsah, ktorý je väčšinou založený na násilí a nerovnosti. Pre mnohých adolescentov je pornografia jediným zdrojom informácií o sexualite; mnohí adolescenti nemajú žiadne iné informácie o sexuálnych a afektívnych otázkach.

V technologickom svete plnom možností a bez zaradenia afektívno-sexuálnej výchovy do učebných osnov, sa pornografia stala učiteľkou a sexuálnou poradňou pre adolescentov. Nebezpečenstvo nespočíva v tom, že majú prístup k tomuto obsahu, ale v tom, že ich sexuálna túžba je postavená na nereálnom, násilnom a nespravodlivom základe fikcie. Je tiež nebezpečné ich presvedčenie, že súhlas, preferencie a túžby ich samých a iných by sa nemali brať do úvahy.

V dôsledku toho sa v niektorých prípadoch objavuje závislosť od samotnej pornografie, v iných prípadoch izolácia, ktorá vedie k ťažkostiam v socializácii; niekedy je na pár vyvíjaný tlak, aby robili to, čo vidia, a keď s tým partneri nesúhlasia, uchýlia sa k prostitúcii.

Sociálne siete sú tiež miestom, kde sa vyskytuje pornografia. Niektoré siete, ako napr. Omegle alebo OnlyFans, používajú adolescenti alebo dokonca deti. Ako teda môžeme informovať, komunikovať a vychovávať o láske v dobe internetu, Tinderu či OnlyFans? V konečnom dôsledku pornografia skresľuje pohľad na sexualitu a vedie mladých ľudí k presvedčeniu, že fyzické a citové vzťahy musia nasledovať vzor, ktorý ponúka virtuálny svet. Výsledkom je celý rad problémov.

[2] Vysoké percento rizikového správania sa vyskytuje aj **pod vplyvom alkoholu, potom nasledujú drogy a psychotropné látky**. Pri drogách a alkohole chýba nielen kontrola, ale aj informácie a zámer. Vzhľadom na zmenený stav vedomia zúčastnených osôb môžu byť dôsledkom sexuálne vzťahy, ktoré nie sú jednoznačne konsenzuálne alebo sú veľmi pochybné. V najhorších prípadoch môže byť výsledkom mnohých sexuálnych vzťahov obťažovanie, nátlak, hrubé zvädzanie a v niektorých prípadoch dokonca znásilnenie.

Ide v podstate o rovnaké alebo veľmi podobné psychologické mechanizmy, ktoré sú základom užívania drog a sexuálnych zážitkov: okamžité potešenie, vyhýbanie sa bolestivej realite, sociálny nátlak atď.

1.3 INTUÍCIE MLADÝCH ĽUDÍ

Aj keď sa táto veta týka manželstva, veríme, že je univerzálna:

„Každá kríza ukrýva aj dobrú správu, ktorú treba vedieť zachytiť – cibrením sluchu srdca“ (AL 232).

V predchádzajúcich odsekoch sme sa jednoducho pokúsili prečítať skúsenosti mladých ľudí. Uprostred toľkých zlomov, zemetrasení a križovatiek sú mladí ľudia „strážcami a seizmografmi“ (IL 51) každej doby. Ich intuícia im umožňuje objavovať základné pravdy, ktoré niekedy nie sú bezprostredne zrejmé:

- Vďaka svojej citlivosti nezabúdajú chápať, že nemôžeme komunikovať a zverejniť celý náš emocionálny a sexuálny svet, že existuje súkromná a intímna oblasť, ktorú treba chrániť.
- Vďaka svojej citlivosti nezabúdajú vnímať, že radosť je oveľa viac ako prechod od jedného potešenia k druhému, od jednej novinky k druhej, od jedného tela k druhému, od jedného zážitku k druhému, a že splynutie alebo objatie neslúži ako pasca na ovládnutie druhého človeka.
- Vďaka svojej citlivosti nezabúdajú vnímať, že sex, sexuálne hry a obchodné využitie tela vedú len k osamelosti; že absolútna vláda sexu pohlcuje život; že potešenie podnecuje nadmernú pripútanosť, a tým, že nám berie slobodu, sťažuje možnosť vybrať si inú cestu; a že neexistuje smutnejší život ako ten, ktorý hromadí sexuálne trofeje, ale nemá nikoho, s kým by zdieľal domov.
- Vďaka svojej citlivosti nezabúdajú vnímať uprostred svojich kríz, že sexualita môže byť niečo úžasné, ale ak jej chýba afektívne zázemie, založené na identite a medziosobných, kultúrnych a sociálnych interakciách, môže byť bolestivá, dokonca zvnútra ničivá, skľučujúca, odľudšťujúca a rozkladajúca.

Sexualita je veľký dar a milosť, ale mladí ľudia v hĺbke duše cítia, že ak nie je dobre prežívaná, môže zaslepiť rozum, zneuctiť, obťažovať, ničiť, využívať a dokonca aj chytiť do pasce. Mladí ľudia žijú vo svete plnom kontrastov: medzi kultúrami, rodinou a prácou; medzi náboženstvami a ateizmom; medzi väzbami a rozchodmi a uprostred nesmiernych možností, ktoré ponúka digitálny svet. Tieto križovatky, priesečníky a interakcie otvárajú cestu pre nové príležitosti a nové smery.

Sexualita ako základná zložka ľudského dizajnu má tiež personalizačnú funkciu.

So sexualitou sme v kontakte počas celého života, od narodenia, cez detstvo až po dospievanie, mladosť, dospelosť, zrelosť a starobu. Spôsob, akým tento proces prebieha, sa u jednotlivých ľudí líši v závislosti od podmienok rôznych sociálnych, ekonomických a rodinných prostredí. Mladí ľudia si musia byť vedomí, že ak sa sexualita užíva racionálne, je dôstojná a humanizujúca.

Sexualita a sex sú darom od Boha. „Neexistuje žiadne tabu. Je to dar od Boha, dar, ktorý nám dáva Pán. Má dva ciele: milovať sa navzájom a plodiť život. Je to vášeň, je to vášnivá láska. Pravá láska je vášnivá“ (František, Audiencia 18. 9. 2018).

Pápež František nám ukazuje cestu: „Vždy, keď sa snažíme vrátiť k prameňu a obnoviť pôvodnú čerstvosť evanjelia, ukážu sa nové cesty a kreatívne metódy, rôzne vyjadrovacie formy, výrečnejšie symboly, slová naplnené obnoveným významom pre dnešný svet“ (EG 11). **Táto cesta vždy zahŕňa korene a krídla, nielen korene (hodnoty) a nielen krídla (slobodu).**



ZHRNUTIE

Je ťažké povedať, či dnešná generácia prežíva sexualitu lepšie alebo horšie ako predchádzajúca generácia, a nemali by sme podľahnúť pokušeniu povedať, že „v minulosti bolo všetko lepšie“. Môžeme len pozorovať, ako dnešná generácia prežíva sexualitu, a z toho vychádzať pri ďalšom skúmaní a objavovaní. Máme prijímať a nesúdiť, ale bez toho, aby sme sa vzdali ideálu. Keďže nie všetko možno označiť za pozitívne alebo vylepšiteľné, je nutné vyváženjšie rozlišovať realitu, čo nám pomôže zhodnotiť menej pozitívne i hodnotnejšie aspekty. Vzhľadom na závažnosť a zložitosť skúmaného javu, je úloha afektívnej (citovej) a sexuálnej výchovy ešte podstatnejšia na vyvrátenie mýtov, zníženie kognitívnych skreslení a predovšetkým pre sprevádzanie mladých ľudí na ceste k autenticite, pretože len „pravda vás vyslobodí“ (Jn 8,32).

Rizikom je dnes konzum, ktorý je v pozadí vzťahových ťažkostí, aj za prípadmi deviácie. Dospievanie, ktoré by malo byť obdobím postupného objavovania túžby a tela, je narušené nielen prvými skúsenosťami, ale aj

predčasným prístupom k ponuke pornografie na internete, kde sa práve sex ukazuje a praktizuje mimo vzťahu.

Toto môže zmeniť myslenie adolescenta, ktorému hrozí, že druhého nebude považovať za subjekt lásky, ale za predmet spotreby. Dnešná spoločnosť považuje „konzum“ za právo, ktoré treba získať vždy, v každom prípade a všetkými prostriedkami. Preto sa sex, okrem konzumu, považuje za obyčajnú službu alebo výkon.

Výchova v oblasti vzťahov je nutná, aby sa obnovila hodnota zamilovanosti, romantiky, zväzania, prechodových rituálov, krásy citov vyjadrených slovami a činmi. *Citová výchova vedie k zdravému poznaniu a láske.*

Súčasná zložitosť života našich adolescentov je odrazom toho, že popri rodine a škole existujú prostredia so silným emocionálnym vplyvom (ako sú prostredia spojené s rovesníckymi skupinami, masmédiami a spotrebiteľskými ponukami všetkého druhu), čo má vplyv aj na ich predstavivosť. Tá sa zaoberá definovaním ideálneho „ja“, ktoré sa môže začleniť do reality. Týmto spôsobom sa súbor možností obohacuje, ale zároveň sa sťažuje dosiahnutie uspokojivej integrácie.

V procese budovania vlastného „ja“ sa však adolescent nezaobíde bez rodičov, učiteľov a dospelých, ktorí mu pomáhajú rozpoznať a dosahovať jeho ciele, poľudštiť život, byť v súlade so sebou samým a nenechať sa strhnúť tlakom okolitého sveta. Táto referenčná postava pomáha mladým ľuďom nájsť smer, ktorým sa majú uberať, vytvárať zmysluplné vzťahy, plánovať budúcnosť a posilňovať svoju identitu.

Našou úlohou je sprevádzať mladých ľudí v ich intuíciách a túžbe po vzťahoch a pochopiť ich hierarchiu hodnôt v našich výchovných prostrediach. Vzhľadom na zmeny hodnôt, výchovná práca spočíva v sprevádzaní rozlišovania týchto transformačných procesov. Napriek prostrediu, ktoré sa zameriava viac na sexuálnu aktivitu, než na hodnotu sexuality, je dôležité **podporovať integrovanú a zrelú identitu mladých ľudí**, aby boli schopní prijať zodpovedné rozhodnutia vo svojom sexuálnom a afektívnom živote.



OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Pocit nepohody či únavy pri riešení týchto tém je určite prípustný, najmä preto, že sa môžeme dotknúť citlivých bodov alebo pripomenúť veľmi blízku skúsenosť. Ako vychovávatelia a dospelí si musíme uvedomiť, že tieto témy nie sú vždy príjemné a že nie vždy máme pripravené všetky odpovede alebo istotu, že pravda je vždy len na jednej strane. Otázky nám pomáhajú lepšie komunikovať a sú vynikajúcim nástrojom efektívnej komunikácie; klásť otázky a pýtať sa, je základným umením, ktoré slúži na vstup do mysle a srdca druhých, ale aj na čítanie vlastného života, s neodsudzujúcim, milosrdným a prijímajúcim postojom, najmä k sebe samému, a potom k druhým.

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Keď si spomenieš na svoje dospievanie a mladosť, nakoľko sa cítiš vo všeobecnosti vyprovokovaný tým, čo si čítal? Existujú prvky, v ktorých si sa našiel, ktoré si zažil?
2. Ako vychovávateľ pripisuješ dôležitosť aktívnemu, empatickému, neodsudzujúcemu počúvaniu? Pokús zhodnotiť svoje silné aj slabé stránky či oblasti, ktoré je potrebné rozvíjať a zlepšovať.
3. Po zohľadnení reality okolo teba, čo sa podľa tvojho názoru mení na osobnej, spoločenskej a komunitnej úrovni z emocionálneho a afektívneho hľadiska?

2

KAPITOLA

Otázky a pochybnosti adolescentov a mladých ľudí

2.1 DOSPIEVANIE: VEK SNOV S OTVORENÝMI OČAMI

[1] Je dôležité zasadiť do kontextu obdobie dospievania a mladosti prostredníctvom príspevkov vývinovej psychológie. Ona integruje vplyv a interakciu fyzického, sociálneho, emocionálneho, kognitívneho a duchovného rozmeru každého mladého človeka spolu s podmienkami prostredia, v ktorých denne žije (niektoré z nich sú rozvinuté v texte). To všetko môže pomôcť vytvoriť **prípady cieleného sprevádzania**.

Definovať dospievanie, nie je jednoduchá úloha. Je to rozhodujúce obdobie ľudského vývinu, ktoré, ak je dobre prežívané, kladie základ pre harmonický rast osobnosti. Je to fáza neustálych zmien, spojená s kultúrnymi a sociálnymi zmenami viac, než ktorákoľvek iná fáza. Jej hranice je ťažké určiť, pretože v priebehu rokov štúdií vznikli rôzne definície a pokusy o jej časové vymedzenie.

Dospievanie (adolescencia), z latinského „adolēscere“, rásť, vyvíjať sa, predstavuje jeden z najkrehkejších momentov ľudského života, v ktorom človek nie je ani dieťaťom, ani dospelým. Na jednej strane cíti potrebu odmietnuť detstvo a všetko, čo k nemu patrí a na druhej strane hľadá stabilnú identitu dospelého človeka.

Vo všeobecnosti sa **prvé typické správanie dospievajúcich objavuje už v období pred pubertou, okolo 11 až 12 rokov**, ale už v desiatich rokoch sa u mnohých prea-

dolescentov začínajú prejavovať malé zmeny, ktoré charakterizujú dospelie. V tomto štádiu predadolescenti majú tendenciu byť zvedaví pri získavaní vedomostí o akejkoľvek téme a potom svoje záujmy pretavia do činnosti; radšej sa zaujímajú o to, čo je konkrétne a prítomné; majú tiež tendenciu udržiavať vzťah úcty a bezpodmienečnej lásky k rodičom.

Neskôr však začína jemnejšie a transformačné štádium, ktoré môžeme nazvať „dospelie“, teda obdobie života medzi detstvom a dospelosťou, počas ktorého sa v človeku *odohráva rad radikálnych zmien, ovplyvňujúcich biologické dozrievanie, kognitívny vývoj a spoločenské vzťahy a hodnoty: telo, myseľ a správanie.*

Orientačne možno povedať, že dospelie začína pubertou a končí sa dosiahnutím schopnosti nadviazať trvalý citový vzťah a smerovať k určitej profesijnej oblasti.

[2] Až do 70. rokov 20. storočia, najmä na základe štúdií uskutočnených na klinických prípadoch, sa tento vek považoval za obdobie hlbokkej krízy a konfliktu. Novšie psycho-sociálne štúdie ho považujú za štádium, v ktorom je síce potrebné splniť náročné a niekedy bolestivé úlohy, ale vo väčšine prípadov sú rozložené do viacerých rokov, a preto sa môžu riešiť postupne, s veľkou šancou na úspech, a to aj vďaka vedeniu dospelých.

Vývinové úlohy sprevádzajú a charakterizujú celý životný cyklus a považujú sa za oblasti, v ktorých sa jednotlivec má angažovať, aby dosiahol (kognitívne afektívne a vzťahové) kompetencie, umožňujúce mu prejsť z aktuálneho vývinového štádia do ďalšieho štádia.

Vývinová úloha adolescentov môže mať podobu špecifických a diferencovaných úloh podľa kultúr, ku ktorým patria. Ide o samostatné budovanie vlastnej identity, ktorá je individuálna, ale zároveň spoločenská.

Ktoré vývinové úlohy?

a) Mentalizácia [spracovanie myslou, pozn. red.] **telesného „ja“**. Jedna z prvých a najvplyvnejších udalostí, ktoré ovplyvňujú adolescenta, je premena tela. Je dôležité pripomenúť, že dospelie sa zhoduje s obdobím puberty, teda s obdobím, v ktorom dochádza k početným telesným zmenám, najmä pokiaľ ide o pohlavné charakteristiky. Pre adolescenta často nie je ľahké prijať tieto zmeny. Adolescenti sa ne-

vyhnutne porovnávajú s ideálmi krásy, ktoré sú čoraz viac uznávané ako priorita. Porovnávanie často vyvoláva pocity nedostatočnosti a hanby, ktoré potom prežívajú v interakcii s rovesníkmi. **Prvou vývinovou úlohou adolescenta je preto akceptácia vlastného sexuálneho tela.** Toto telo je niečo, čo treba pochopiť a o čo sa treba starať, takže adolescent prechádza z pasívneho subjektu rodičovskej starostlivosti a pozornosti k aktívnej starostlivosti o vlastné telo.

(b) Separácia/identifikácia. Jednou z najväčších výziev adolescenta je osamostatniť sa od rodičov, a to nielen z rodinného, fyzického a sociálneho hľadiska, ale aj z emocionálneho. V tomto procese je adolescent motivovaný protichodnými pocitmi: na jednej strane pociťuje snahu vydať sa iným, než pôvodným smerom a dosiahnuť nezávislosť od mentálnych predstáv, ktoré má o svojich rodičoch. Na druhej strane však stále pociťuje volanie hlbokkej pripútanosti, ktoré zažil v detstve s rodičovskými postavami. Preto je **druhou vývinovou úlohou v období dospievania proces oddelenia od rodičov.** Tento proces podporuje budovanie súkromnej a osobnej identity.

Je dôležité osamostatniť sa od rodičov: je nutné s náležitou postupnosťou prejsť od spôsobu existencie a vzťahu rodič – dieťa k spôsobu existencie dospelý – dospelý. Tento proces je zdĺhavý a adolescent i mladý človek kolíše v procesoch medzi autonómiou a závislosťou. Rodičia môžu proces získania autonómie uľahčovať alebo brzdiť; napríklad založenie novej rodiny s novým partnerom, môže urýchliť proces nezávislosti.

(c) Identita. Adolescent si nevyberá proces premeny svojho tela, ale vníma vnútorný svet, ktorý toto telo obýva: vnemy, emócie, myšlienky. Prinajmenšom v tejto sfére môže vykonávať svoju kontrolu; stáva sa vlastníkom svojej mysle! Prechod od nevoľby k voľbe je práve miestom, kde buduje seba samého, svoju novú identitu. Z toho vyplýva **tretia vývinová úloha: budovanie vlastnej identity.**

d) Mentalizácia seba samého. Nadviazanie kontaktu s osobnými mentálnymi obsahmi umožňuje človeku rozpoznať ich ako svoje vlastné a uvedomiť si, že môžu byť odlišné alebo podobné obsahom druhých ľudí. Tým ich začína diferencovať. Toto je **štvrtá vývinová úloha: vnímať seba samého ako osobitný a jedinečný subjekt** s cieľom chápať emócie, rozumieť im, premýšľať o nich. Až keď nadviažem kontakt s emóciami, premýšľam o nich, odmietam ich a identifikujem, dávam im význam, a tak chápem svoje vnútorné prežívanie. Takto spoznávam sám seba! V tomto období mladí ľudia začínajú nácvik mentálneho spracovania svojich emócií.

e) Sociálne narodenie. Každý adolescent je povolaný definovať svoju úlohu v kontexte v ktorom žije. Táto úloha môže naznačiť smer, ktorým sa má uberať pri budovaní svojej budúcnosti. K budovaniu vlastného sociálneho „ja“ dochádza hlavne prostredníctvom vzťahov s rovesníkmi, a preto sú škola a šport/zájmy oblasťami, v ktorých adolescenti čelia tejto výzve. Vo svetle tohto pozorovania môžeme pochopiť, prečo škola, spoločenské podujatia a mládežnícke centrá zohrávajú takú ústrednú úlohu pre mladých ľudí, ktorí do nich investujú alebo neinvestujú. Práve táto **konfrontácia s druhými ľuďmi je piatou vývinovou úlohou.**

f) Definovanie hodnôt. Aby si adolescent mohol vybudovať vlastnú identitu, musí si definovať aj referenčné hodnoty, ktoré budú tvoriť jeho etický zmysel a predstavy. Hľadanie hodnôt sa uskutočňuje prostredníctvom stretnutí s inými dospelými ľuďmi, najmä postavami, ktoré sú odlišné od rodičov, napríklad učitelia, tréneri, priatelia, kňazi atď. Na základe týchto stretnutí musí adolescent urobiť syntézu, umožňujúcu mu **vytvoriť si vlastný hodnotový systém, čo je šiesta vývinová úloha.** Tento proces je dnes zložitejší ako pred niekoľkými desaťročiami, pretože ľudia sú od detstva bombardovaní rôznymi hodnotovými vzormi. Mnohé z nich sa spúšťajú aj vďaka marketingovým stratégiám, prostredníctvom masmédií a internetu. Takáto šírka možností môže spôsobiť, že proces syntézy, potrebný na vytvorenie vlastnej etickej orientácie, je prácnejší a roztrieštenejší.

Vyjadrenie afektivity a sexuality nie je len to, čo súvisí so zmenou tela, ale je to niečo zložitejšie. Je tiež výsledkom odovzdávania kultúrnych a rodinných hodnôt (nielen morálnych hodnôt, v zmysle toho, čo je správne a nesprávne), ale hlavne „hodnôt“, ktoré nutne zahŕňajú vzťah k druhému človeku. Ak dokážeme uznať, že sexualita so sebou prináša toto bohatstvo a túto komplexnosť, ľahko pochopíme, že prvá forma sexuálnej výchovy rastie v rámci dobrej väzby s rodičovskými postavami a medzi nimi. Preto sa sexuálna výchova nezačína, keď deti vstúpia do puberty; premeny tela si vyžadujú, aby rodičia už od detstva vysvetľovali, čo sa práve deje.

Je jasné, že táto fáza života je, napriek svojim charakteristikám nejednoznačnosti a neistoty, funkčná a nutná pre rast a konfrontáciu s reálnym svetom. Je to obdobie, kedy sa človek učí nadväzovať vzťahy s druhými, byť tolerantný a inkluzívny, chápať potreby druhých rôznymi spôsobmi podľa ich sociálneho prostredia. Je to fáza, ktorá pokračuje mladostou, v ktorej sa určujú ciele a robia zásadné rozhodnutia v pracovnej, sociálnej a citovej oblasti. Základom je mať životný plán, ale aj možnosť zmeniť smer: v skutočnosti sa niektoré ciele nedosiahnu, iné sa nahradia novými. V tomto zmysle je zásadné sprevádzanie referenčnou dospelou osobou, ktorá vie počúvať, radiť a usmerňovať.

2.2 EMOCIONÁLNY SVET: ZACHÁDZAJ S NÍM OPATRNE

Ľudia sa potrebujú cítiť „bezpečne“ skôr, ako sa začnú cítiť zraniteľne. Zraniteľnosť je však kolískou lásky, spolupatričnosti, radosti, odvahy, empatie, zodpovednosti a autenticity.

Pojem „zraniteľnosť“ odráža krehkosť a bohatstvo ľudského života: sme závislí na druhých za každých okolností. Od chvíle, keď sa narodíme, sme krehkí jedinci, ktorí potrebujú, aby im druhí ľudia poskytli útočisko a ochranu. **Zraniteľnosť je podmienkou vzájomnej závislosti:** naše životy zdieľame. Zažili sme to počas pandémie spôsobenej vírusom Covid-19.

„Zastihla nás nečakaná a prudká búrka. Ocitli sme sa na jednej lodi krehkí a dezorientovaní, ale zároveň dôležití a potrební, povolani veslovať spolu a navzájom sa utešovať. Všetci sme na jednej lodi. A uvedomili sme si, že nemôžeme pokračovať každý sám za seba, ale len spoločne. Nikto sa nespasí sám“ (František, Námestie sv. Petra, 20. 3. 2020).

Práve emócie nás robia zraniteľnými a zdanlivo krehkejšími. *„Každá emócia nás z definície robí zraniteľnými; mení naše telo, naše vedomé prežívanie, naše kognitívne fungovanie a náš svet potrieb“* (Jódar, 2013, s. 81-98). Emócie ako také nemajú morálnu hodnotu, preto je zdravé dovoliť si cítiť ich a povzbudzovať sa k tomu, aby sme ich uznali.

Tým, že si uvedomíme emócie, môžeme ich aj vyjadriť, regulovať a urobiť z nich nástroj vzťahov k druhým. Emócie samy osebe totiž nie sú ani „dobré, ani zlé“. Ak sú však dobre „vychované“, osvojené a uvedomené, majú adaptačný význam, pretože ich poznanie a začlenenie do nášho vedomia nás robí asertívnejšími a empatickejšími, a to aj s našimi slabosťami.

Napríklad láska nás robí zraniteľnejšími, pretože nás vystavuje sile svojich emócií, strachu z odmietnutia, žiarlivosti, emočnej závislosti, možnosti stratiť kontrolu a riziku zranenia alebo neopätovania.

Preto nemôžeme hovoriť o dobrých a zlých emóciách v morálnom zmysle, ale o pozitívnych a negatívnych emóciách podľa typu náklonnosti, ktorú vyvolávajú, alebo funkčných a nefunkčných emóciách, ak ich dokážeme alebo nedokážeme zvlád-

nuť. Emócie sú morálne neutrálne, ale poskytujú nám informácie o tom, čo sa s nami deje a ako ich prežívame. Odlišná vec je to, čo sa rozhodneme urobiť s tým, čo cítime, a práve vtedy nastupuje morálka.

Väzba sa rodí v zraniteľnosti

Človek nie je ostrov. Primárne a afektívne väzby sú pre človeka podstatné a ustanovujúce, „sú súčasťou normálneho ľudského vývinu, a hoci zahŕňajú nedostatok individuality, dávajú jednotlivcovi bezpečie a orientáciu“ (Fromm, 2002). Žiť s citovými väzbami nás robí šťastnými, posilňuje nás a robí nás zrelými. **Väzby nás robia pokojnejšími, láskavejšími, chápavejšími, zdravšími a šťastnejšími.** Práve v prežívaní vzťahov sa stávame zodpovednými, milujeme, dozrievame, identifikujeme sa a staráme sa o seba samých.

Väzby si vždy vyžadujú voľbu, spôsob nadväzovania vzťahov, reakciu na druhého. Naše putá vznikajú zo zraniteľnosti. To, čo poľudšťuje, je pozeráť a počúvať: smerovať ku kvalite vzťahu, vzájomnej dôvere, rešpektovaniu rozdielov a podporu sebaúcty. Je dôležité prijať **zraniteľnosť ako spoločný stav a ako miesto, kde sa vytvárajú hlboké väzby medzi ľuďmi.**

Zraniteľnosť je pocit krehkosti a „otvorenosti“ pre možnosť rastu a akceptácie. *Zraniteľnosť teda nie je pasivita, ale otvorenosť voči možnosti stretnutia a spoločnosti.* Mohli by sme ju definovať ako „nemocnica srdca“, ktorá má schopnosť „privítať“ a „prijat“ všetko v jeho čistote, ale aj „prepustiť“ a pomáhať vyjsť v ústrety druhému.

Nie náhodou sa v oblasti viery (a psychológie náboženstva) téma zraniteľnosti vzťahuje na uznanie a akceptovanie nášho stavu ako ľudských stvorení.

Zraniteľnosť znamená, že ktokoľvek ma môže zneužiť. Vystavenie zraniteľnosti však nie je pre každého rovnaké, pretože aj keď vychádza z rovnakej zraniteľnosti, ktorá je vlastná ľudskému stavu, nie je prežívaná rovnako. Nesmieme popierať zraniteľnosť (svoju aj iných), ale uznať ju.

Väzba a telesnosť

Znovuobjavenie zraniteľnosti je tiež hlboko spojené s integráciou telesnosti a vzťahu. Je možné vychovávať a starať sa o niekoho tak, že sa vyhýbame fyzickému kontaktu, udržiavame si odstup? Naša odpoveď o oprávnenosti otázky je záporná: nie je možné uzdravovať na diaľku, bez kontaktu a bez telesnosti.

Na druhej strane je **zraniteľnosť spojená so „sklonom“ fyzicky chrániť krehkejší subjekt**. Ako často zdôrazňoval francúzsky filozof a akademik židovsko-litovského pôvodu Emmanuel Lévinas (2012), trpieť za druhého, znamená starať sa o neho, podporovať ho, postaviť sa na jeho miesto, nechať sa ním pohltiť. Voči zraniteľnosti druhých nemôžeme zostať pasívni alebo ľahostajní, ale musíme reagovať solidárne.

Samotné podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi (*Lk 10, 29-37*) nie je morálnym rozprávaním o tom, ako by sme sa mali správať k druhým, ale skôr hlavným príbehom nášho vykúpenia, teda o tom, čo pre nás urobil Kristus. Sme povolani, v rámci vzájomného uznania, *vidieť v Kristovi toho, ktorý sa pre nás stal zraniteľným, aby sme mohli byť spasení*.

Prvé tri gestá milosrdného Samaritána sú vidieť, zastaviť sa a dotknúť sa. Opisujú prvé tri skutky milosrdenstva. Prax milosrdenstva zahŕňa skloniť sa a venovať pozornosť hojeniu rán. Pre Ježiša bolo hľadiť a milovať to isté: Samaritán sa priblíži, naleje olej a víno, lieči rany muža, pomáha mu vystúpiť na koňa a odvezie ho.

Bez súcitu nemôžeme pochopiť utrpenie a radosť druhých, nemôžeme sa rozhorčiť alebo vnímať nespravodlivosť. „Citoví analfabeti“ sa sami vylučujú z oblasti utrpenia a šťastia, stretnutia a ľudskosti, morálky a spravodlivosti.

Stav zraniteľnosti a jeho sociálne dôsledky

[1] Na svet prichádzame prostredníctvom druhého, ktorý nás splodil a identitu získavame prostredníctvom nášho vzťahu s druhým. **To znamená, že pri budovaní našej identity, sme neoddeliteľní od druhého.**

Nie sme viazaní jeden na druhého, pretože sme racionálne bytosti. Ešte pred schopnosťou myslieť, zdieľame na základe našej existencie vzájomnú závislosť, spoločnosť, telesnosť a zraniteľnosť.

Sme viazaní jeden na druhého, pretože od narodenia **žijeme vystavení jeden druhému a potrebujeme uznanie.**

Podľa Lévinasa zodpovednosť za druhého, ktorá vyplýva zo starostlivosti, je „staršia ako akýkoľvek hriech“ (Lévinas, 2004, s. 225). Inými slovami, *sme zodpovední prv než sme slobodní*. Druhý človek spochybňuje moju slobodu a prebúdza moje morálne svedomie. Druhý človek spochybňuje moju slobodu v tom istom čase, keď mi ju pripisuje: núti ma, aby som pred ním zaujal postoj.

[2] Sme aj jazykovými subjektmi, a to do tej miery, že na interakciu potrebujeme jazyk, či už vo forme reči alebo nie. Prvýkrát sme ponorení do jazykového prejavu v okamihu, keď sme pri narodení dostali meno a naša identita sa začína formovať, pretože je spojená s menom. Napriek svojmu všeobecnému charakteru nás meno robí jedinečnými. Dôležitejšie ako meno, ktoré sme dostali, je meno, ktoré si dávame, a spôsob, akým odpovedáme na otázku: Kto si? Mená, ktoré dostávame, ovplyvňujú našu identitu, spoznávame sa v nich?

Uznanie je začiatkom sociálnej existencie, pretože nás uvádza do jazyka ako subjekty, ktoré môžu hovoriť (a pomenovať iných). Pri stretnutí s druhým sme definovaní a definujeme sami seba. Až potom *môžeme byť zaškatuľkovaní (a onálepkovaní) do pojmov, s ktorými sa nestotožňujeme.*

Nie sme teda ani vlastníckmi, ani len jednoduchými produktmi jazyka; skôr **sme zraniteľní voči spôsobu, ktorým nás druhí pomenúvajú.** Jazyk potrebujeme na svoju spoločenskú existenciu (rovnako ako potrebujeme vzťahy s druhými ľuďmi), ale škodlivé používanie jazyka môže mať následky. To vysvetľuje, prečo niekedy akceptujeme určité urážky. V niektorých prípadoch nás totiž uvádzajú do spoločenského diskurzu a len týmto spôsobom máme miesto vo verejnom priestore („Hate speech = nenávisťný prejav“). V podstate je lepšie byť podceňovaný, ako nebyť braný do úvahy.

[3] Urážlivý jazyk sa môže prejaviť opisom, mlčaním alebo pomenovaním. V tomto ohľade sú urážky údernejšie, ale aj mlčanie alebo určité eufemizmy môžu byť spôsobom, ako uraziť realitu, ktorú človek nechce uznať. **Jazyk, ktorý utláča alebo uráža, nie je len prejavom násillia, ale aj agresie.** Ako sme už zdôraznili, pomenovanie nás ustanovuje. To znamená, že potrebujeme meno, ale nie urážku.

Urážka je slovo, ktoré nás zraňuje. Ale nezraňujeme len slovami; ublížiť môžeme aj tónom, ktorým hovoríme, alebo zanedbaním kontextu. Meno nám umožňuje vstúpiť do diskurzu, no ponizuje nás a vyvádza z miery, keď sa používa ako urážka. Osoba zranená jazykom vidí, že sa podkopáva jej hodnota a zviditeľňuje sa krehkosť jej spoločenského postavenia. To je významné pre mladých ľudí, pretože hľadajú zmysel svojej osobnosti. Byť uznaní, nás uvádza do okruhu spoločenského uznania, na rozdiel od odmietnutia, ktoré môže viesť k pocitu využitia, vylúčenia alebo označenia za bezvýznamného a bezcenného človeka.

Musíme prevziať zodpovednosť za naše slová, pretože môžu ovplyvniť náš život a život druhých. Sme súčasťou jazyka a musíme vziať do úvahy nutnú zodpovednosť za spôsob jeho používania. Kto je zodpovedný za konvenčnú urážku: ten, ktorý ju vyslovil alebo ten, kto ju naďalej používa? Nemusím byť zodpovedný za vznik urážky, ale som zodpovedný za jej opakovanie.



OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Pri nutnom pohľade na telo a telesnú zdatnosť rovesníkov a zároveň na esteticky takmer dokonalé modely, ktoré ponúka spoločnosť konzumu a vonkajškivosti, mohol by si uvažovať o výchove mladých ľudí ku kráse nedokonalosti ako k niečomu výnimočnému, čo ich originálnym spôsobom charakterizuje? Ako?
2. Dôležitý je nielen neverbálny jazyk, ale aj verbálny, pretože ten prvý môže byť plný významov, ocenenia, uspokojenia, ale aj urážok, poníženia. Ako dbáš na spôsob svojho vyjadrovania sa v pozícii vychovávateľa? Veríš v dôležitosť jazyka a čestného, úprimného, úctivého, autentického a neodsudzujúceho postoja? Myslíš si, že má zmysel výchova zameraná na tento aspekt?

3

KAPITOLA

Krátke putovanie naprieč láskou, afektivitou a sexualitou

Diskusia o výchove v oblasti lásky, afektivity a sexuality je popretkávaná mnohými štúdiami s rôznymi prístupmi. Pre vychovávateľov je kľúčové práve prijatie **adekvátnej antropologickej koncepcie, ktorá osvetlí celú dynamiku**. Tieto stránky sú venované tým, ktorí čelia náročnej úlohe vychovávať mladých ľudí k pokojnému a reálnemu pohľadu na lásku, afektivitu a sexualitu.

3.1 PRE LEPŠIE POCHOPENIE TEJTO KAPITOLY

Rozdiel medzi mužom a ženou je dnes predmetom diskusií rôznych humanitných vied, ktoré spochybňovaním prirodzeného rozdielu medzi mužom a ženou, požadujú právo definovať tento rozdiel iným spôsobom aj z právneho hľadiska. Zočivoči tejto perspektíve nielenže nezostávame ľahostajní, ale stojíme pred úlohou pokúsiť sa **usporiadať pojmy a vymedziť rozsah teórií a úvah**, čo je v tomto prípade pestrá a citlivá oblasť skúmania. Je vhodné, aby sme ako vychovávatelia kriticky preskúmali hlavné a aktuálne kategórie, ktoré definujú ľudskú sexuálnu identitu.

Afektívny rozmer je úzko prepojený a umožňuje nám integrovať telesnosť a genitálnosť, spiritualitu a emocionalitu, inteligenciu a komunikáciu. Keďže predstavuje

„nosnú štruktúru“ osoby, vývin detí, adolescentov a mladých ľudí sa musí zaoberať aj touto oblasťou citovej výchovy.

Ako vychovávatelia v súlade s kresťanskými princípmi sme povolani pomáhať mladým ľuďom tým, že povieme nie ideológii a *áno výskumu*; nie diskriminácii a *áno sprevádzaniu*; nie antropológii „neutrality“ a *áno antropológii rozdielov* (porov. MŽS).

V rámci dialógu s inými zainteresovanými stranami je však potrebné porozumieť **mape hlavných pojmov afektívnej a sexuálnej sféry**, ktoré sa týkajú adolescentov a mladých ľudí, bez nároku na vytvorenie systematickej a ucelenej príručky.

3.2 LÁSKA JE MNOHOSTRANNÁ

Osoba nie je obmedzená len na „mat“ vzťahy, ale „je“ vzťah na obraz a podobu trojjediného Boha. Na počiatku celého Božieho tajomstva je vzťah.

Z antropologického hľadiska je rozvoj osoby bez sociálnych, citových a medziľudských väzieb neúplný a nedostatočný. V procese rozvoja týchto väzieb je hlavnou hnacou silou pozitívna emocionalita, najmä pokiaľ ide o emócie a city spolupatričnosti, starostlivosti a ochrany, v ktorých je láska podstatná (Orehek, 2017).

Láska je srdcom, je tým, čo umožňuje vzťah medzi ľuďmi. Je to láska, ktorá odhaľuje Ja a spojenie medzi Ja a Ty. Láska vedie k empatii a empatia nám pomáha pochopiť podstatu života druhého človeka, s ktorým vytvárame vzťah.

Preto lásku, ktorá vedie k spoločenstvu, nemožno definovať jediným a univerzálnym pojmom. Môžeme ju nájsť v rôznych vyjadreniach. Nie je vždy ľahké rozlúštiť, čo sa spustí, keď si uvedomíme, že milujeme, pretože to zahŕňa intimitu, spoločné city, náklonnosť a dôveru, ale aj záväzok, spoľahlivosť a zodpovednosť. *Skutočná láska vždy zahŕňa úctu a akceptáciu druhého, ktoré vychádzajú z uznania vnútornej dôstojnosti druhého.*

Preto stručne preskúmame jednotlivé zložky lásky.

Telesnosť lásky

„Telesnosť lásky“ si vyžaduje pozornosť voči reči tela. Sme povolaní rozvíjať hlboko ľudské vzťahy bez toho, aby sme sa báli milovať aj telom, prejavovať **nehu a vrelosť**, čo však neznamená byť príliš sentimentálny. Sám Boh sa chcel stať telom (*sarx*), aby sa nás dotýkal a aby sme sa ho my dotýkali, aby prebýval medzi nami (*Jn 1,14*). Ježiš vyjadril telesnosť lásky rôznymi spôsobmi, od toho, že sa dotýkal a nechal sa dotýkať, až po to, že umyl nohy a stal sa pokrmom: od svadby v Káne až po Poslednú večeru. Z toho vyplýva, že telesnosť lásky vstúpi do hry aj na poslednom súde, kde bude Kristus spoznaný v tele hladných, nahých, uväznených atď. Matúš (25, 31-46) pripomína kresťanom všetkých čias konečné dôsledky Božieho vtelenia, teda telesnosť lásky.

Psychológia lásky

„Dobre vidíme iba srdcom“ (Antoine de Saint-Exupéry) je hlboký biblický pojem. Boh ho požaduje ako prvé a základné prikázanie tým, že žiada milovať „celým svojím srdcom“. **Ale aby človek mohol milovať celým srdcom, musí najprv umožniť, aby jeho srdce zasiahla láska!** Netreba zabúdať, že biblické srdce (לב, *leb*) je sídlom myslenia, vôle, emócií a motivácie, a nie iba srdcom romantizmu 18. storočia. Dobrým príkladom je milosrdný Samaritán, ktorý, na rozdiel od kňaza a levitu, „keď ho uvidel, bolo mu ho ľúto“. Psychológia lásky spočíva vidieť *za hranice* zdania, vidieť *dovnútra*, chápať a mať súcit. Nie je to povrchné poznanie, ale hlboké pochopenie. Spomeňte si na Dobrého pastiera, ktorý volá ovce po mene, pozná ich osobne, jednu po druhej (*Jn 10, 3*). Poznať, znamená súcitiť, a to zahŕňa „odhaliť“ vlastný svet a vlastné názory.

Podľa slov Roberta Sternberga (2014) **je láska jednou z najintenzívnejších a najmocnejších ľudských emócií**, prostredníctvom ktorej možno dosiahnuť stabilné vzťahy za predpokladu, že človek pochopí jej odlišnosť od iných citov, stavov a procesov, ako je zamilovanosť, priateľstvo, náklonnosť alebo nežnosť. Podľa Sternberga sa láska vysvetľuje na základe troch pilierov, ktoré tvoria nerozlučný a vzájomne závislý trojuholník: intimita, vášeň a záväzok. Tieto tri zložky sa objavujú a rozvíjajú rôznym tempom; niektoré sú rýchlejšie a intenzívnejšie na začiatku vzťahu a potom sa stabilizujú. Iné, napríklad záväzok, sa postupne vytvárajú a posilňujú v priebehu vývoja vzťahu.

Spiritualita lásky

Tento titul sa nesmie chápať zo spiritualistického hľadiska. Vo svojom podstatnom význame sa „duchovnosť (spiritualita)“ vzťahuje na „ducha“, čiže na to, čo v človeku predstavuje najvyšší a zjednocujúci prvok. V biblicko-kresťanskej perspektíve je ním účasť Ducha Svätého, večnej a konkrétnej Lásky, ktorá vzájomne spája Otca so Synom. Na počiatku všetkého je vzťah. **Duchovnosť je rozmer, ktorý dáva človeku schopnosť vstúpiť do harmónie s Bohom a s ním ísť v ústrety druhým.**

Je to Otcova bezhraničná a nezištná láska, ktorú nám Ježiš daroval na kríži tým, že ponúkol svoj život za našu spásu. Táto láska prostredníctvom pôsobenia Svätého Ducha vyžaruje nové svetlo na zemi a v každom ľudskom srdci, ktoré ju prijme. Toto svetlo odhaľuje temné zákutia a ťažkosti, brániace nám prinášať dobré ovocie lásky a milosrdenstva.

Duch Svätý je intímna prítomnosť, ale zároveň prítomnosť všetko obklopujúca a plná nežnosti. Prijímame a vnímame ju prostredníctvom skúsenosti ticha a vnútornej modlitby. Zachytený tvorivou silou Ducha, láskou v činnosti, nás Duch podnecuje, aby sme si rozšírili srdcia, uskutočňuje spoločenstvo a pokračuje v pôsobení v dejinách sveta a v našich osobných dejinách, ktoré sa skladajú z malých i veľkých gest. Práve v tomto sebadarovaní je náš život výzvou. Preto je „spiritualita“ dynamizmus, ktorý vedie a zjednocuje rôzne prejavy lásky.

3.3 ABECEDA AFEKTIVITY A SEXUALITY

Afektivita = schopnosť komunikovať a prijímať lásku

[1] Emócie, pocity a nálady (duševné stavy) sú slová, ktoré sa bežne používajú ako synonymá, ale označujú rôzne aspekty citovosti.

- *Emócie* sú veľmi intenzívne momentálne reakcie, ktoré sú sprevádzané neurovegetatívnymi prejavmi, ako je potenie, chvenie, červenanie atď.
- Emócie sú základné reakcie, ale po ich spracovaní človekom sa menia na *pocity*. Tie sa potom interpretujú v myslení na základe predchádzajúcich poznat-

kov a systému presvedčení osoby. Pocity sa zasa vzťahujú na citové stavy, ktoré sú relatívne trvalé, ale zároveň sa v priebehu času menia.

- Pojem *nálada* (*duševný stav*) sa vzťahuje na takmer stabilné a opakujúce sa emocionálne črty, ktoré vyplývajú z našej povahy a osobnostných vlastností. Nálady nie sú presné reakcie a podnety definované ako emócie, ale sú to skôr základné emocionálne zafarbenia, charakterizujúce základné city, s ktorými človek zvykne pristupovať k svetu.

Afektivita je základným rozmerom ľudského vývinu a **zahŕňa súbor emócií, nálad a pocitov vo vzťahu k ľuďom, situáciám alebo podnetom, ktoré ovplyvňujú ľudské konanie, myšlienky, správanie a spôsoby vzťahov, väzieb, radosti a lásky**. Preto naša afektivita ovplyvňuje a je hlboko ovplyvnená vzťahmi, ktoré formujú a živia štruktúru našej osobnosti. Ako uvidíme neskôr, je nutné pomáhať mladým ľuďom budovať a vážiť si hlboké vzťahy, v ktorých sa môžu naučiť riadiť svoju vlastnú afektivitu a rozvíjať dobrú emocionálnu inteligenciu. Preto je potrebné pochopiť vnútorné procesy a dynamiku, ktoré sa odohrávajú v každodennom živote.

Opakujeme, že sme ľudské bytosti. A ľudia žijú vo vzťahoch, rodia sa z matky, žijú v spoločenstve. *Našou základnou potrebou, okrem obživy, je emocionálne bezpečie*, ktoré zahŕňa skúsenosť, že sme bezpodmienečne akceptovaní (milujem ťa, prijímam ťa a podporujem ťa takého, aký si), že nás ľudia, ktorých vnímame ako dôveryhodných, láskyplne milujú (teplo, pohladenie a objatie, ktoré vytvárajú spojenie), oceňujú (úcta) a starajú sa o nás (dostupnosť, oddanosť).

Na rovnakej úrovni je potreba „milovať“ („milovať“ a „byť milovaný“ sú dve základné potreby človeka na psycho-afektívnej úrovni). Rovnako ako základné potreby jesť, piť a vyprázdňovať sa nachádzajú na biologickej úrovni. U novorodenca a v prvých mesiacoch života biologické aj psycho-afektívne potreby môžu viesť k rôznym úrovňam pohody.

Don Bosco vo svojom liste z roku 1884 uvádza, že mladí ľudia by mali byť nielen milovaní, ale aj oni sami by si mali uvedomiť, že sú milovaní. Tu nachádzame istotu, že nestačí byť prijatí, musíme si byť istí, že sme prijatí. Nestačí byť uznávaní, musíme cítiť, že sme uznávaní. Ak sa táto potreba mladých ľudí nenaplní, budú žiť opustení, osamelí, marginalizovaní, odmietnutí, izolovaní a bezmocní. Človek musí byť schopný vyjadriť lásku, uznanie, náklonnosť druhým, pretože na uskutočnenie integrácie, musia byť naplnené obidva smery (dávanie aj prijímanie).

[2] Jednou z prvých a kľúčových vzťahových úloh, ktorým dieťa čelí, je vytvoriť si **vzťahovú väzbu** so svojim primárnym opatrovateľom, matkou alebo inou postavou (pozri teóriu pripútania/vzťahovej väzby Johna Bowlbyho z roku 1989 a jej následný vývoj vo vývinovej psychológii). Pripútanie a najmä emocionálny vývin sú spojené so zdravým emocionálnym a sexuálnym vývinom. Vzťahová väzba je teda definovaná ako trvalý a emocionálne významný vzťah s konkrétnou osobou. Vzťahové postavy potrebujeme pre bezpečie, pre pocit spolupatričnosti a rast.

Od vzťahových postáv si osvojujeme postoje k afektívnemu životu; učíme sa tiež interpretovať, čo očakávať od sveta, od života, od ľudí, od vzťahov v zmysle rovnosti práv a ľudskej komplementarity medzi pohlaviami; učíme sa aj úcte, spôsobom vyjadrovania náklonnosti, jazyku a budovaniu intimity.

Existuje teda vzťah medzi štýlmi pripútania a štýlmi v regulácii afektivity, ako aj medzi štýlmi lásky a pocitom, že sme milovaní. Bezpečný štýl pripútania sa je v skutočnosti autonómnejší, má väčšiu schopnosť intimity a záväznosti, spokojnosti a stability, menej konfliktov a viac riešení. Je *pozitívnejší a schopnejší humoru, s menšou potrebou spoločenského schválenia*.

Keď sú deti malé, učia sa regulovať svoje vlastné emocionálne stavy prostredníctvom emocionálnych stavov svojich rodičov. Inými slovami, majú tendenciu vidieť, že významní dospelí v ich okolí majú rovnaké city ako oni, a preto majú tendenciu ich napodobňovať. Vygotskij (1987) tvrdí, že popri hre je napodobňovanie jednou zo základných štruktúr kultúrneho vývinu detí a prebieha v blízkosti rodičov a vychovávateľov. Len toto vzájomné zrkadlenie im umožňuje naučiť sa budovať účinný a kompetentný vnútorný mechanizmus.

Je žiadúce, aby **táto empatická harmónia pokračovala, najprv v období pred pubertou a potom v adolescencii** (Palmonari, 2011). Videli sme to v referenčných postavách s intenzívnymi a obohacujúcimi vzťahmi, ochotou počúvať a adekvátnou interpretáciou potrieb a túžob tých, ktorí čelia procesu rastu. Objavovanie vlastných reprodukčných orgánov a ich užitočnosti, sexuálne fantázie, autoerotika, túžba a objavenie rozkoše sú aspekty, ktoré sú súčasťou normálneho procesu sebapoznávania a psycho-sexuálneho vývinu jednotlivca, najmä počas puberty.

Pri absencii primeranej kontroly a účinného riadenia svojich emócií (dnes hovoríme o „emocionálnej sebaregulácii“) sú vnútorné impulzy adolescentov vydané naspas „temným vnútorným silám“. V reakcii na túto situáciu môžu uviaznuť

v regresívnom správaní, keď mimo seba hľadajú objekty, látky a situácie obdarené „magickou“ mocou, ktorým nakoniec zveria riadenie seba a svojho života.

[3] Preto, aby adolescenti nežili sociálne izolovaní a znudení, potrebujú rozšíriť svoj svet o rovesníkov a komunitu. **Potrebujú patriť do skupiny, mať spoločné plány, spoločne sa zabávať a nadväzovať priateľstvá.** Priatelia predstavujú dobrovoľné vzťahy, ktoré si vyžadujú vzájomnosť, a tak podnecujú chlapcov a dievčatá, aby vystúpili zo seba. Potrebujú zažiť túžbu užívať si emócie a potešenie z kontaktu, láskyplnú intimitu, pocit pochopenia, emočné spojenie, schopnosť vyjadriť a pochopiť zdieľané emócie, ktoré vyvolávajú vzájomnú pripútanosť a starostlivosť.

Z evolučného hľadiska poskytujú priateľské vzťahy v období dospievania kľúčové prvky pre sociálno-emocionálny vývin, a to nielen cez pozitívne interakcie medzi priateľmi, ale aj prostredníctvom konfliktov a napätia, ktoré môžu medzi nimi vzniknúť. Týmto spôsobom sa posilňujú kognitívne, emocionálne a spoločenské aspekty, ktoré vstupujú do hry prostredníctvom rôznych činností. Skupiny priateľov pri nich spoznávajú spoločné a rozdielne črty. Dynamika, ktorá sa stáva spôsobom interakcie medzi priateľmi, má teda vplyv na rozvoj identity, pozitívne sebavedomie, sebaúctu, stratégiu riešenia konfliktov, autonómiu či spôsob prijímania a poskytovania sociálnej podpory.

Medzi priateľmi sa vyskytujú okolnosti, ktoré podporujú sociálne učenie, vďaka možnosti uvedomiť si medziľudské rozdiely a podobnosti. Nezhody a kritika v rámci chráneného prostredia sa ukazujú ako dôležité nástroje učenia, keď prispievajú k regulácii emócií.

Budovanie láskyplného, zrelého a oddaného vzťahu je pravdepodobne jednou z najzložitejších vývinových úloh. Práve v schopnosti nadväzovať vzťahy ľudia preukazujú svoju psycho-afektívnu zrelosť.

Láska sa prejavuje v podobe zamilovanosti, ktorá sa veľmi líši od skutočnej lásky, nielen z hľadiska fyzickej príťažlivosti, ale aj (a predovšetkým) ako zážitok plný emocionálneho bohatstva. **Zamilovanosť alebo pobláznenie sa obmedzuje na vonkajšie prvky partnera,** ktorý priťahuje svojím pôvabom, spôsobom správania a ovládania, zatiaľ čo hlboké a duchovné aspekty sú druhoradé. V tomto prípade sa láska nevzťahuje na osobu, ktorú si vážime pre jej jedinečnosť, presahujúcu jej obmedzenia, ale redukuje sa prevažne na vyjadrenie vzájomnej túžby. Okrem toho zamilovanosť sa často ani nezameriava na skutočnú osobu, ale na obraz alebo projekciu, ktorú si

o nej človek vytvorí. Naopak, ako uvidíme neskôr, hlboká láska vedie k plodnej láske, k láske, ktorá sa šíri, vyžaruje, rozširuje a otvára pre iných.

Motivácie, ktoré podnecujú adolescentov vstúpiť do vzťahu, sa líši aj podľa pohlavia. Ako píše G. Pietropolli Charmet (2000), pre dievčatá sa zdá byť významnou motiváciou pri výbere partnera potreba spoločenského zviditeľnenia a zároveň ich silne ovplyvňuje túžba cítiť sa milované a obdivované. Naopak, u chlapcov môže párový vzťah niekedy vyvolávať pocity strachu a úzkosti. Na jednej strane je tu túžba predviesť sa, v zmysle dvorenia a mužských zručností; na druhej strane môže párový zväzok viesť k riziku, že príliš skoro bude ohrozená nadobudnutá sloboda a autonómia.

Stručne povedané, *afektivita sa prežíva v troch rozmeroch: vo vzťahovom a sexuálnom rozmere, v rozmere lásky*. Teraz preskúmajme posledný rozmer.

Na krídlach zodpovednej slobody: hodnota sexuality

[1] Sexualita prechádza všetkými aspektmi ľudského života, ale prejavuje sa až v druhom momente, pretože najprv sa ustanovuje biologické pohlavie, ktoré je určené genetickou identitou jednotlivca a kaskádou dôsledkov, ktoré táto identita zahŕňa (hormóny, žľazy, špecifická anatómia). Ako sme už uviedli, práve preto existuje rozdiel medzi pohlavím, sexualitou a genitálnou oblasťou. Sexualitu by sme mohli definovať ako jazyk, ako schopnosť človeka nadviazať vzťah s druhými, vytvoriť vzťahový most, spojenie. Prostredníctvom skutkov, konania, gest a vzťahov so sebou samým a s druhými ľuďmi, vyjadrujem svoje bytie, svoje vnútro, svoje city atď. V tomto jazyku je **genitálna oblasť len slovom v slovníku sexuality**.

Krása a hĺbka ľudskej sexuality má veľa spoločného so srdcom a potrebou náklonnosti, ale určite nie je ľahké ju definovať. **Sexualita je základným prvkom osobnosti**, spôsobom bytia, vyjadrovania seba samého, komunikácie s druhými, cítenia, prejavovania a prežívania ľudskej lásky. Je zdrojom fyzického a duchovného potešenia, ktoré presahuje reprodukčnú a súkromnú sféru a obohacuje medziľudské väzby; dáva hodnotu kvalite života; je spojená so spôsobom, akým ľudia nadväzujú vzťahy a navzájom si prejavujú náklonnosť. Sexualita zahŕňa skúsenosť, ktorá je súčasťou ľudských potrieb v zmysle intimity a súkromia a je znakom i miestom otvorenosti, stretnutia, dialógu, komunikácie a vzájomnej jednoty ľudí.

Sexualita sa týka tak intímnej a reprodukčnej interakcie, ako aj psycho-sociálnych aspektov mužského a/alebo ženského pohlavia, vrátane foriem vyjadrenia rodu a vnútorného prežívania jednotlivca. *Sexuálna sféra ovplyvňuje celý vzťahový život jednotlivca.*

Od narodenia je človek prijímaný a opatrovaný vo svojom vlastnom prostredí na základe svojich biologických charakteristík. Tým, že rastie, si vytvára vlastnú sexuálnu identitu, charakterizovanú súborom premenných. Týkajú sa jeho vzťahu k rodinnému prostrediu, kultúre, do ktorej patrí a interakcie s druhými.

Na základe holistického pohľadu by sa výchova našej mládeže o sexualite mala zaoberať celým radom otázok, ako sú medziľudské vzťahy, telo, kultúra, zodpovednosť, potešenie, sexuálna identita, sexuálne a reprodukčné zdravie a ľudské práva.

[2] Sexualita má dušu, má svoj vnútorný kód, akúsi DNA, ktorá odhaľuje jej povahu a funkcie. Preto je sexualita:

- Predovšetkým **energia**, niečo nesmierne cenné, čo dáva silu, dynamiku a tvorivosť nášmu konaniu na všetkých úrovniach, vrátane duchovnej oblasti a nášmu vzťahu s Bohom. Nie je to niečo temné a nejednoznačné, nie je to ani pokušenie. Nie je to nutná biologická alebo psychologická skutočnosť, ktorá si vynucuje osobitné uplatnenie pohlavného pudu, ale je to vychovateľná skutočnosť, ktorá zasahuje slobodu a zodpovednosť osoby. Má byť integrovaná s celou osobou a musí jej byť k dispozícii. Môžeme povedať, že genitálna zrelosť je cieľ, ktorý sa dosahuje bez prispenia vlastnej vôle, zatiaľ čo citová zrelosť si vyžaduje dlhý a nepredvídateľný čas, aby sa rozvinula schopnosť dávať a nadväzovať vzťahy. V skutočnosti citová zrelosť, na rozdiel od genitálnej zrelosti, nie je statickým koncovým bodom, ale dynamickou rovnováhou, ktorá sa buduje počas celého života.
- **Energia otvorená inakosti**, čo je jej druhou charakteristikou. Smeruje k druhému, to znamená, že pomáha prežívať vzťah rešpektovaním rozmanitosť „ty“, bez redukovania druhého na vlastné potreby, požiadavky a záujmy. Poskytuje slobodu, ktorá akceptuje jedinečnosť človeka a neupadá do rôznych foriem uniformity s druhým, ktoré sú viac či menej možné vo všetkých životných stavoch. Stačí si spomenúť na všetky svoje pokusy pripodobniť druhého človeka vlastným predstavám, vkusu, sklonom, aby sa z neho stal „prozelyta“, ako by povedal pápež František; alebo na snahu uzavrieť sa do vlastnej skupiny s tými, ktorí majú rovnaký názor vnútri košiara a nehľadať toho, kto zišiel

z cesty. Alebo na sklon nikdy sa nezaoberať rozmanitosťou na rôznych úrovniach; na snahu starostlivo sa vyhýbať perifériám, aby sme sa nenechali formovať a provokovať, na základe istoty, že nás druhý človek nemôže nič naučiť.

- Aj energiou, ktorá **vytvára komplementárnosť** medzi skúsenosťami, vedomosťami, predstavami a hodnotami v afektívno-sexuálnej oblasti. Afektívno-sexuálna energia umožňuje prežívať vzťah nie zhora, ale skutočne rovnocenne a komplementárne, pričom každý dáva svoj vlastný príspevok, prijíma a požaduje konfrontáciu s druhým, v rámci dynamiky, ktorá vytvára flexibilitu a originalitu.
- Napokon, **plodná energia** práve preto, že je založená na príspevku jedinečných a neopakovateľných ľudí. Práve táto posledná charakteristika sexuality sumarizuje všetky ostatné: keď sa vzťah prežíva v podmienkach, ktoré rešpektujú túto afektívno-sexuálnu energiu, vždy sa rodí niečo nové.

Stručne povedané, „sám Boh stvoril sexualitu, ktorá je obdivuhodným darom“ (AL 150). Afektívno-sexuálny impulz má však svoju vlastnú „gramatiku“, svoje vlastné „ratio“ alebo „ordo“, čiže svoju vlastnú objektivitu. Má charakteristiky ktorým zodpovedajú presné spôsoby a postoje, zamerané na vzťah, čo podnecuje človeka k otvoreniu sa druhým a zabraňuje jeho izolácii. Je to vzťah a odpútanie sa od seba smerom k druhému, „prekročenie seba smerom k druhému, mimo seba“, v rovnováhe funkcií (dávanie a prijímanie) a polarít, ktoré predstavujú „ja“ a „ty“.

Ako môžeme nevidieť jedinečnú harmóniu medzi touto perspektívou a kresťanskou antropológiou?

Požehnanie sexuality (= uchopenie a prežívanie jej pozitívnej hodnoty najmä na ľudskej úrovni) znamená, už teraz vytvárať rovnováhu vo vzťahovej dynamike a v afektívno-sexuálnom živote adolescentov a mladých ľudí, pričom treba s úctovou pozornosťou sledovať individualitu a jedinečnú skúsenosť mladého človeka.

[3] Možno bude užitočné poukázať na niektoré **procesy, ktoré prebiehajú vo výchove k láske**, najmä vo vzťahu k sexualite:

- prechod od sexuality, ktorá sa zdala byť vykonávaná len za účelom rozmnožovania k sexualite ako jazyku osoby;
- prechod od sexuality zameranej len na vlastné potešenie k sexualite zameranej na vzájomné potešenie, na sebadarovanie a komunikáciu;

- prechod od sexuality sporej len s manželstvom k autonómnej sexualite, aj pre mnohých ľudí, ktorí neuzavreli manželstvo;
- prechod od ignorovanej a umlčovanej sexualite k väčšiemu vedeckému pochopeniu sexuality.

3.4 POCHOPENIE DNEŠNÝCH POJMOV A MODELOV

Pre lepšie pochopenie a získanie schopnosti vytvoriť si vlastný úsudok o rôznych pojmoch a modeloch, je potrebné formulovať ich tak, aby bolo možné jednoznačne porozumieť terminológii, používanej v súčasných diskusiách. Vzhľadom na jej bohatosť je to značne náročná úloha. Cieľom týchto stránok je ponúknuť jasné informácie o týchto otázkach.

Prístup k otázke rodu hneď od začiatku mátie samotná nejednoznačnosť tohto pojmu. Zachovanie anglického termínu „gender“ v iných jazykoch naznačuje, že preklady nie sú verné pôvodnému významu. V skutočnosti anglický termín „gender“ nie je rovnocenný so slovenským prekladom „rod“, a to isté platí aj pre iné jazyky.

*Sémantický zmätok okolo termínu „gender“ hlbšie komplikuje neurčitost tohto pojmu, ktorý možno prirovnať k vešiaku, na ktorom sú zavesené a prekryté rôzne spôsoby jeho chápania. Aby sme sa v tejto sémantickej a pojmovej hmlovine rodu zorientovali je užitočné pripomenúť si aspoň **hlavné kategórie**, ktoré sú z rôznych dôvodov zahrnuté do komplexnej definície ľudskej sexuálnej identity (Fumagalli, 2017).*

Fyzický rozmer tela

Prvá kategória, týkajúca sa **fyzického rozmeru tela**, je biologické pohlavie, ktoré je dané genetickými, somatickými a mozgovými zložkami. Genetické a biologické pohlavie môže byť mužské (XY, mužské pohlavné orgány), ženské (XX, ženské pohlavné orgány) alebo intersexuálne (zmiešané chromozómy, pohlavné orgány oboch pohlaví alebo ťažko rozlíšiteľné, hladiny hormónov nezodpovedajúce pohlavným orgánom atď.) [porov. **MŽS 24, 25**, pozn. red.]. Aj keď je málo presných informácií, intersexuálne osoby tvoria približne 1,7 % svetovej populácie, čo zodpovedá naprí-

klad počtu ľudí, ktorí sa narodili s ryšavými vlasmi. To znamená, že nie je zriedkavé stretnúť intersexuálne osoby, aj keď sa o nich málo hovorí. Ide o ľudí, ktorí nie sú klasifikovaní ani ako muži, ani ako ženy, pretože majú znaky oboch pohlaví, tak v pohlavných orgánoch, ako aj v hormónoch alebo chromozómoch.

Psychický rozmer

Kategória **rodovej identity** sa vzťahuje na vnímanie seba samého v súlade alebo nesúlade so svojím biologickým pohlavím. Na túto kategóriu, označujúcu psychické cítenie vlastného pohlavného bytia, sa najbezprostrednejšie vzťahuje termín „gender“. Slovom Batiniho (2011) môžeme povedať, že ide o vzťah, ktorý má jednotlivec k svojmu biologickému bytiu. Ide teda o to, či sa cíti a vníma adekvátne alebo neadekvátne vo vzťahu k svojmu biologickému pohlaviu. Rodová identita sa teda vzťahuje na vnímanie a vedomie osoby, že je mužom, ženou alebo intersexuálnym jednotlivcom.

Vnímanie jednotlivca sa môže *zhodovať* s vnímaním jeho biologického pohlavia: muž v mužskom tele a žena v ženskom tele; ale nemusí to tak byť nutne, pretože existujú jednotlivci, ktorí sa cítia *nesúladne*. Sami seba totiž vnímajú v nezhode so svojou pohlavnou anatómiou. Rodová identita je teda psychologický *pocit, že sa cítime byť mužom alebo ženou, alebo oboma, alebo ani jedným*.

Zhrnutie:

- *Cisgender* [cis: na rovnakej strane a *gender*, pozn. red.], čiže „cisrodová“ osoba sa stotožňuje s biologickým pohlavím priradeným pri narodení.
- *Transgender* (trans: mimo, na druhej strane a *gender*), čiže transrodová osoba sa stotožňuje s iným rodom, než aký jej bol priradený pri narodení. Tento pojem zahŕňa aj iné osoby, ktoré prekračujú rámec vyhlásenia o nesúlade so svojím biologickým pohlavím a ktoré mohli začať prechod k pohlaviu, s ktorým sa stotožňujú. V tomto prípade je správnejší termín „transsexuálna“ osoba.
- *Nebinárna* je osoba, ktorá sa plne nestotožňuje so svojím „rodom pri narodení“ alebo iným rodom. Nebinárna osoba sa nemusí nájsť v žiadnej z bežných rolí spájaných s mužmi a ženami a môže prežívať kombináciu obidvoch.

S psychologickou rodovou identitou sú spojené kategórie *sexuálnej orientácie*, ktorá označuje smer sexuálnej túžby, a *sexuálneho správania*, ktorá sa týka spôsobu jeho realizácie.

[2] **Sexuálna orientácia** je smer, na ktorý je zameraná sexualita, vzor sexuálnej, erotickej alebo milostnej príťažlivosti k určitej skupine ľudí, definovanej ich pohlavím alebo rodom. Rozmanitosť, uznaná v našej dobe, otvára priestor pre rôzne orientácie, ktoré tvoria ľudskú sexualitu. Opíšeme tri najznámejšie sexuálne orientácie:

- *Heterosexuálna*: vzťahuje sa na osoby, ktoré sú emocionálne a eroticky priťahované k osobám opačného pohlavia.
- *Homosexuálna*: psychológia sa rozhodla chápať homosexualitu ako typ sexuálnej orientácie, ktorú definuje ako prednostnú a relatívne stabilnú sexuálnu, afektívnu, emocionálnu a/alebo citovú príťažlivosť k osobám rovnakého pohlavia.
- *Bisexuálna*: vzťahuje sa na osoby, ktoré sú emocionálne a eroticky priťahované k osobám rovnakého a opačného pohlavia.

Aj keď sa tieto termíny naďalej používajú, do zoznamu pribudli ďalšie termíny. Výskum naznačuje, že by sa nemali považovať za kategórie, ale za kontinuum, na ktorého krajoch sa nachádza jediná a výlučná príťažlivosť k osobám opačného pohlavia (úplne heterosexuálna) a jediná a výlučná príťažlivosť k osobám rovnakého pohlavia (úplne homosexuálna) a bisexualita je stredom medzi týmito dvoma pólmi. Naproti tomu sa asexualita vzťahuje na minimálnu alebo žiadnu príťažlivosť bez ohľadu na objekt príťažlivosti.

Sociálno-kultúrny rozmer

[1] Ďalšou kategóriou, spojenou so socio-kultúrnym rozmerom, je **rodová rola**. Označuje súhrn sexuálnych charakteristík a správania, ktoré spoločnosť očakáva a podporuje u jednotlivca. Ide o normatívne očakávania. Spoločnosť ich ponúka jednotlivcom, aby mohli byť uznaní a začlenení do tejto spoločnosti. Jeden z klasických príkladov je zaregistrovanie novorodenca s mužským alebo ženským menom. To je už spôsob, akým spoločnosť funguje a uznáva odlišnosť.

V skutočnosti vývoj a osobné osvojenie sexuálnej identity, a ešte bezprostrednejšie rodovej roly a rodovej identity, je silne ovplyvnený – ako ukázal sociologický a kultúrno-antropologický výskum – sociálnou kultúrou, v ktorej človek žije. **Vplyv kultúry sa uplatňuje hlavne prostredníctvom „socializácie“**, čiže procesu, v ktorom sa novorodenci stávajú členmi spoločnosti. V procese socializácie možno rozoznať dve hlavné etapy, zodpovedajúce primárnej a sekundárnej socializácii.

Primárna socializácia prebieha v rodinnom prostredí počas prvých rokov života jednotlivca, v ktorých si osvojuje základné sociálne kompetencie. Sekundárna socializácia sa spravidla začína v škole a poskytuje jednotlivcovi špecifické sociálne kompetencie, aby prevzal svoju úlohu v spoločnosti, do ktorej patrí.

Vplyv socio-kultúrneho prostredia na formovanie sexuálnej identity sa symbolicky začína už v primárnej socializácii presadzovaním sexuálneho modelu, ktorý dieťaťu priradzuje príslušné pohlavie. Postoje a správanie otca a matky teda zohrávajú dôležitú úlohu. Odovzdávajú modely sexuálnej identity, ktoré si synovia a dcéry musia osvojiť v krehkej rovnováhe medzi odpútaním sa od postavy matky, ktoré platí pre obidvoch, a stotožnením s rodičom rovnakého pohlavia, ktorým je pre dcéry matka a pre synov otec.

V sekundárnej socializácii zohrávajú dôležitú úlohu nielen asymetrické vzťahy s výchovnými postavami, najmä v školskom prostredí, ale aj vzťahy s rovesníckou skupinou, ktorá je dnes vďaka rozvoju sociálnych sietí veľmi prítlačivá. Táto socializácia poskytuje prvky na potvrdenie alebo spochybnenie a v každom prípade na (pre)definovanie sexuálnej identity získanej v rodine. Niektoré skúsenosti podporuje a iné posudzuje, ako je to v symbolickom prípade autoerotiky a prvých sexuálnych skúseností, ktoré plnia svoju iniciačnú funkciu. Vplyv sociálnej kultúry na sexuálnu identitu do značnej miery ustálil mužské a ženské pohlavie v dokonale definovaných a diferencovaných formách.

To, čo sa však v priebehu storočí udialo, podporilo vznik značných zmien v súčasnej dobe, ktoré vyústili hlavne do dôsledných premien sociálnych rodových rolí, mužskej a ženskej, ale aj do realizácie fluidnej psychologickéj rodovej identity. Tá ide až tak ďaleko, že spochybňuje samotný binárny kód, mužský a ženský.

[2] Rozlišovanie medzi pohlavím a rodom nás privádza do jadra témy **rodovej ideológie**. Keďže tento pojem je už dlho predmetom kontroverzných diskusií, je nutná kritická konfrontácia s touto problematikou.

Existujú vzdelávacie programy a tiež veľmi problematické formy politického aktivizmu. Podľa týchto pohľadov sú domnelé prirodzené rozdiely medzi mužmi a ženami a tradičný rodový systém výlučným produktom kultúry. Podľa tejto ideológie rigidná dichotómia rolí v spoločnosti a v rodine, vzorce správania mužov a žien a ich príslušné psychologické profily, nie sú ničím iným ako **reakciou na systém spoločenských očakávaní a rozdelenia moci**. Stručne povedané, sú výsledkom sociálnej kon-

štruktúrie. Táto perspektíva tiež navrhuje rozšíriť počet rodov, a tým umožniť vznik rôznych sexuálnych identít, ktoré si možno vybrať podľa vlastnej vôle a zmeniť v rôznych etapách života. Biologické pohlavie sa tak stáva bezvýznamným, tekutým a otvoreným zmene na základe sebaurčenia viackrát počas života. Ide o vymáhanie sexuálnej identity ako individualistickej voľby.

Vo veľkej zásobárni tzv. „rodových štúdií“ sa zrodila táto odchýlka, ktorá ponúka čiastočné a neprimerané odpovede na mnohé reálne problémy. V podstate rodová ideológia nedoceňuje celého človeka a bohatstvo jeho existencie; naopak, reduktívne uprednostňuje niektoré aspekty na úkor iných.

Stručne povedané, ide o antropologický problém (porov. AL 56), pretože sexualita je komplexná skutočnosť, ktorá sa týka celého ľudského bytia. Je zrejmé, že človeka nemožno redukovať na genitálne štruktúry a reprodukčné funkcie, ale treba ho chápať globálnym pohľadom, pretože človek vo svojej celistvosti je sexuálne rozlíšený, a to na biologickej, psychologickú a duchovnej úrovni.

3.5 NOVÉ MISIJNÉ OBLASTI

Homosexualita: od patológie k sexuálnej orientácii

[1] Synodálni otcovia píšu v čl. 150 Záverečného dokumentu Biskupskej synody (27. 10. 2018): „Existujú otázky týkajúce sa tela, afektivity a sexuality, ktoré si vyžadujú hlbšie antropologické, teologické a pastoračné štúdium ... Medzi otázkami sa objavujú aj tie, ktoré sa týkajú rozdielu a harmónie medzi mužskou a ženskou identitou a sexuálnymi sklonmi. V tejto súvislosti synoda opätovne zdôrazňuje, že Boh miluje každého človeka a Cirkev robí to isté, pričom obnovuje svoj záväzok proti akejkoľvek diskriminácii a násiliu na sexuálnom základe“. Ani prístup „právo a doktrína“, ani možnosť progresívnej otvorenosti pod vplyvom médií neukazujú správnu cestu vpred. Mladí ľudia požadujú rovnováhu a pravdu. Túžba po autenticite ich opäť stavia do kontaktu so srdcom, do zložitej interakcie s vonkajšou realitou, ale aj s vnútornými napätiami a rozpormi. Homosexuáli a heterosexuáli sa v tomto ohľade nelíšia a Katolícka cirkev obidvom ponúka rovnaké posolstvo: **emócie, city a dôvody sú tajomstvom, ktorému treba porozumieť a načúvať.**

Na všetkých stránkach evanjelií je zrejme, že cesta k Bohu je otvorená pre všetkých a že nepriateľmi Boha boli vždy tí, ktorí sa zamerali výlučne na odsúdenie, uzavretie a rozdelenie.

[2] Súčasné chápanie homosexuality v západných spoločnostiach je výsledkom kombinácie historických predstáv, morálnych a náboženských presvedčení a v poslednom čase aj vedeckých príspevkov z rôznych odborov, ktoré sa snažili objasniť tento jav (Baile, 2008). Tradične bol tento pojem, a pre veľkú časť sveta stále je, v strede viac-menej rovnostranného trojuholníka, ktorého vrcholmi boli nemorálnosť, zločin a choroba (Berástegui Pedro-Viejo, 2016).

Psychológia, presnejšie vedecký výskum a klinická prax, sa totiž teoreticky posunuli od posudzovania homosexuality ako „deviantného a patologického správania“, ktoré treba dokonca tvrdo odsudzovať, k jej označovaniu za „duševnú“ chorobu, až k tomu, že sa považuje za *variantný prejav sexuality jednotlivca*.

Treba pripomenúť, že až v roku 1974 Americká psychiatrická asociácia vyradila homosexualitu zo zoznamu duševných chorôb v Diagnostickom a štatistickom manuáli duševných porúch (DSM, v tomto prípade v jeho druhom vydaní) a že Svetová zdravotnícka organizácia ju vyradila až v roku 1990 v desiatom vydaní Medzinárodnej klasifikácie chorôb (ICD-10).

Homosexualita odoláva definitívnemu vymedzeniu. Spôsob jej definovania je totiž silne ovplyvnený hodnotovým kontextom, v ktorom je chápaná, a rôznymi ideologickými smermi a pohľadmi sexuálnej antropológie, do ktorých je zarámovaná (Baile, 2008).

Psychoanalýza stanovila, že homosexuálny stav bol dlho identifikovaný ako nezrelosť. Integrovanjšie prístupy však uvádzajú, že homosexuáli aj heterosexuáli môžu mať zrelú alebo nezrelú sexualitu. Závisí to od premenných, odlišných od toho, aké pohlavie má preferovaný objekt túžby. Preto je práca na **podpore lepšieho sexuálneho zdravia u všetkých ľudí jednou z výziev pre vychovávateľov**.

O príčine homosexuality sa tiež veľa diskutuje. Môže to byť kombinácia faktorov a mohli by sme nájsť aj rôzne cesty, rôzne kauzálne procesy a rôzne stupne realizácie a dozrievania týchto procesov, ktoré vedú k tomu, čo nazývame homosexualita. Homosexualita nie je homogénna vec alebo skupina ľudí, ani jediný spôsob prežívania sexuality (Sánchez, 2006; Martin-Holgado, 1999). Stojí za to zdôrazniť našu snahu objasniť, že nemožno hovoriť o „homosexualite“ alebo „heterosexualite“ akoby

išlo o jedinečné a jednoliate stavy. **Existujú heterosexuálne osoby a homosexuálne osoby.** Vhodnejšie by bolo hovoriť o „homosexualite“ s odkazom na osobitosti rôznych procesov konštruovania a vývoja každého typu homosexuality.

Počas svojho vývoja jednotlivci hľadajú referenčné body a osobnú identitu na rôznych úrovniach (rasa, generácia, sexuálna orientácia, vierovyznanie, sociálna úroveň), ktoré im umožňujú pochopiť samých seba a dať zmysel svojej realite, zaujať miesto vo vzťahu k svetu a k druhým a rozvíjať činnosť a úlohy v prostredí, v ktorom žijú. Táto kombinácia vzájomne sa ovplyvňujúcich identít nakoniec vyústí do formovania osobnosti, ktorá určite podľa jej fyzických, psychologických, historických a existenciálnych charakteristík umožní vzniknúť autentickej osobe, ktorá sa bude snažiť byť v súlade sama so sebou. Je redukcionizmom tvrdiť, že ide o orientáciu, ktorá je „jednoducho“ zvolená „úkonom vôle“ bez ohľadu na biografické, genetické, hormonálne, gonadálne alebo mozgové danosti, či bez ohľadu na osobné túžby, rodinný život a vlastnú slobodu. **Nie je to len ďalšia skúsenosť, ani hra, ani chvíľkové rozhodnutie.**

[3] Ak sa hovorí o sexuálnej orientácii, vieme, že nestačí vziať do úvahy len city a sexuálnu príťažlivosť. Keď hovoríme o homosexuálnej osobe, myslíme na niekoho, kto okrem toho, že ho priťahujú osoby rovnakého pohlavia, dospel k záveru, že je homosexuál, a teda prežíva zmysel a význam svojej sexuálnej energie ako homosexuál. Preto je dôležité vziať do úvahy proces, ktorý ho viedol k objaveniu, prijatiu a akceptovaniu homosexuality, ako aj rozhodnutia a voľby, ktoré robí, aby ju prežíval viac či menej navonok. **Homosexuálna osoba existuje.** V psychologickú a duchovnú sféru je určite vždy dôležité počúvať a pochopiť, ako osoba dospela k tomu, že sa takto definuje, bez toho, aby sme si mysleli, že je to výzva.

Kresťanský postoj nemôže tolerovať stigmatizovanie osoby. To, k čomu nás evanjelium dnes povzbudzuje, je nový pohľad, prekonávajúci negatívny a paternalistický pohľad na homosexuálov ako na nezrelé osoby.

[4] *Amoris laetitia* zdôrazňuje dôležité aspekty, napríklad: dôstojnosť každého človeka „nezávisle od sexuálnej orientácie“, záväzok vyhýbať sa „akémukoľvek náznaku nespravodlivej diskriminácie“ a „každej forme agresie a násillia“, **záruku úctivého sprevádzania v rodinách**, „aby tí, ktorí prejavujú homosexuálnu náklonnosť, mohli prijať pomoc potrebnú na pochopenie a plné uskutočnenie Božej vôle vo svojom živote“ (AL 250).

Ponuka podpory rodinám je skutočne dôležitá v čase, keď chlapec či dievča alebo mladý človek má pochybnosti či otázky o homosexualite. Tieto momenty môžu spô-

sobiť rodinnú krízu a všetkým zúčastneným osobám treba poskytnúť podporu. Väčšina rodín prechádza rôznymi fázami, ako je popieranie (prejde to), hnev (na nových priateľov), šok, vyjednávanie (je mi to jedno, ale na niektoré miesta nepôjdeš), úzkosť (stigma, že si rodič homosexuála), zármutok (kvôli zmareným očakávaniam), pocit viny (nezistili sme to včas) a akceptácia.

Kresťanské spoločenstvo musí podporovať opatrenia, ktoré bojujú proti všetkým druhom diskriminácie a násilia na základe hlbokej úcty ku každému človeku. Je však potrebné urobiť ďalší krok. Správa po diskusii (RPD 50), predložená ako zhrnutie práce prvého týždňa Mimoriadneho všeobecného zasadnutia synody v roku 2014 uvádza, že „homosexuálne osoby majú dary a kvality, ktoré môžu ponúknuť kresťanskému spoločenstvu“. Preto bola položená otázka:

Sme schopní prijímať tieto osoby a zaručiť im priestor bratstva v našich spoločenstvách? ... Sú naše spoločenstvá schopné takýto domov poskytnúť – s prijatím a ocenením ich sexuálnej orientácie – bez toho, aby sme sa spreneverili katolíckej náuke o rodine a manželstve?

Rovnaká Správa v nasledujúcich dvoch odsekoch (RPD 51, 52) načrtáva dôsledky tejto perspektívy, pričom vysvetľuje, že „otázka homosexuality je pre nás výzvou na vážne zamyslenie sa nad tým, ako vypracovať realistické návrhy pre citový rast a ľudské i evanjeliovej dozrievanie“.

Sexualita človeka (a v rámci nej jeho orientácia, vrátane homosexuálnej orientácie) je ďalším rozmerom, ktorý je potrebné integrovať do plnosti vlastnej existencie. Vnímanie vlastného homosexuálneho cítenia alebo orientácie (a nielen praktizovanie homosexuálnych skutkov) môže v človeku, najmä v mladom človeku, ktorý si práve buduje svoju identitu, vyvolať pocit, že je nesprávne stvorený, chybný alebo nečistý. Tieto pocity môžu viesť k sebaobviňovaniu a sebaodmietaniu.

Bude potrebné priblížiť sa ako Ježiš, aby sme pomohli zahojiť ranu, dotkli sa jej bez strachu, že sa staneme „nečistými“ a vyliali na ňu olej akceptácie a víno Božieho prijatia. Prežívanie Božej lásky a náklonnosti môže byť pre tých, ktorí majú problém prijať a milovať seba samého, prvým krokom k tomu, aby sa cítili **milovaným Božím dieťaťom**. Preto musíme v Cirkvi podporovať bezpečné afektívne prostredie, v ktorom každý človek môže prijať svoju realitu, akceptovať ju a podeliť sa o ňu, aby sme ho, ako hovorí pápež František (Spadaro, 2013), mohli „sprevádzať podľa jeho stavu“.

„Treba ich prijímať s úctou, súcitom a jemnocitom a vyhýbať sa akémukoľvek názna-ku nespravodlivej diskriminácie voči nim“ (Katechizmus Katolíckej cirkvi, č. 2358).

Výzvou dneška je ponúknuť homosexuálnym osobám **kvalitné sprevádzanie** na troch úrovniach: **osobnej, skupinovej** (kde sa môžu podeliť o svoje spoločné obavy a ťažkostí) a komunitnej (pamätajúc na africké príslovie: „Na výchovu dieťaťa je potrebná celá dedina“). **Kresťanské spoločenstvo by malo byť miestom, kde sú všetci ľudia prijímaní, rešpektovaní a chránení.** To neznamená, že napríklad adolescenti by mali homosexualitu vnímať ako niečo, s čím sa dá experimentovať, ako hru, ktorú možno hrať alebo ako možnosť voľby. Homosexualitu nemožno zľahčovať.

Hľadanie identity nikdy nie je priamočiara cesta

[1] Ako sme už uviedli, **rodový nesúlad** (*gender incongruence*) (v roku 2021 WHO odstránila termín dysfória), **transsexualita alebo transrodovosť** je stav, ktorý sa prejavuje nesúladosť medzi vlastnou sexuálnou identitou a priradenou sexuálnou identitou, čo môže viesť k hlbokému diskomfortu [neprijemný pocit, trápenie, pozn. red.] a úzkosti v súvislosti s pohlavnými charakteristikami vlastného tela, ktoré je vnímané ako neznáme alebo cudzie pre pocit sexuálnej identity. Rovnaký pocit cudzosti sa prežíva voči správaniu a postojom typickým pre vlastné pohlavie, v ktorých sa subjekt nespoznáva.

Pôvod **rodového nesúladu** zatiaľ nie je jasný. Rozhodujúci vplyv môžu mať rôzne udalosti, od štádia plodu, cez detstvo (rodinné vzťahy) a pubertu. Isté je, že osoba dlho pociťuje túžbu žiť v druhom tele, v druhom pohlaví, s odlišným oblečením a rozdielnym správaním; má neustály diskomfort z vlastného tela. Môže sa objaviť v detstve, ale viac než dve tretiny prípadov, ktoré sa objavia v detstve, po adolescencii zmiznú. Ide o viac než nesúlad s rodovými rolami (v obliekaní, v hre). Diskomfort z vlastnej sexuálnej anatómie je častejší s blížiacou sa pubertou.

Ako vychovávatelia si musíme uvedomiť, že dospievanie je obdobím zmien a je dôležité byť opatrný v tomto období premien a vývoja. Homosexualita alebo rodový nesúlad sa vo vedomí jednotlivca objavuje v rôznych etapách života a je potrebné byť pozorný na rôzne cesty pri budovaní vlastnej sexuálnej identity (niektorí ju objavujú v detstve, iní v adolescencii a ďalší v dospelosti).

Počas tejto cesty sa vyskytujú momenty neistoty a pochybností, skúšky a úzkosti, hanby a stigmy, ktoré sa prežívajú odlišnými spôsobmi pred prijatím vlastnej sexuálnej orientácie. Budovanie sexuálnej identity prechádza rôznymi procesmi, ako je sebadefinovanie, odhalenie sa druhým, socializácia a akceptácia, ktoré môžu trvať dlhšie alebo kratšie obdobie.

Hľadanie identity nikdy nie je priamočiara cesta, neexistujú žiadne automatické procesy, iba individuálne cesty. Väčšina adolescentov si kladie otázku: „Som to ja alebo nie?“ a začínú mať vlastné sexuálne skúsenosti, ktoré im môžu, ale nemusia byť nápomocné pri hľadaní: „Cítim sa homosexuálom, ale moja prvá skúsenosť bola neúspešná“.

Pokiaľ ide o hľadanie identity, musíme si uvedomiť, že niektorí ľudia majú veľmi ťažkú cestu, ktorá, žiaľ, môže viesť k depesiám a samovraždám, prítomným v mnohých životopisoch. Vychovávateľ nemôže podávať zjednodušené vysvetlenia; naše komunity musia byť pre týchto ľudí domom, príbytkom a často aj nemocnicou tým, že ich budú chrániť pred odcudzením a stigmatizáciou, že ich budú uznávať, sprevádzať a milovať.

[2] Adolescenti a mladí ľudia potrebujú osoby, ktoré ich vypočujú a pomôžu im úprimne hľadať seba samých a pochopiť, kým sú, keď majú pochybnosti. Toto sprevádzanie je nevyhnutné.

Deje sa to vždy, keď počúvame srdcom: ľudia cítia, že sú vypočutí, a nie odsúdení; cítia sa slobodní rozprávať o svojich vlastných skúsenostiach a o svojej duchovnej ceste (Homília pápeža Františka 10. 10. 2021).

Sprevádzanie znamená kráčať s druhým s empatickým porozumením jeho vnútorného sveta. Treba rešpektovať jeho city, počúvať ich, uznať a neodmietnuť ich napríklad slovami, že časom sa s tým vyrovná a zabudne na to. V niektorých prípadoch sa tak stane, ale v iných nie.

Sprevádzanie je kľúčové v prostredí, kde existuje strach z reakcie rodiny, straty ekonomickej podpory, odmietnutia priateľmi, marginalizácie v škole atď. Mladý človek v takejto neistote potrebuje dôveryhodných ľudí, aby jeho aj s rodinou sprevádzali týmto procesom. Väčšina z nich pri hľadaní pochopenia a akceptácie prechádza

rôznymi fázami. Preto by kresťanské spoločenstvá mali byť miestom, kde nájdú podporu a môžu pevne prechádzať jednotlivými etapami tohto procesu.

Dobré úmysly však nestačia. Základom je príprava pastoračných pracovníkov, aj keď v niektorých prípadoch bude potrebné odkázať osobu na odborníkov z psychologickkej oblasti, ktorí jej môžu pomôcť v procese objavovania a budovania vlastnej identity. Neznamená to prerušiť výchovný vzťah alebo vzťah sprevádzania, ale znamená to postarať sa o všetky aspekty. Duchovný rozmer a rozmer bezpodmienečného prijatia bude teda naďalej dôležitou súčasťou sprevádzania, ale špecifickejšie psychologické alebo terapeutické aspekty bude potrebné riešiť s kvalifikovanými ľuďmi, ak si chceme byť istí, že nespôsobíme väčšiu škodu.

Otlčená Cirkev verzus chorá Cirkev

Ako povedal sv. Ján Pavol II., musíme prekročiť „cirkevnú zahľadenosť do seba“ (Pocynodálna apoštolská exhortácia *Ecclesia in Oceania*, 22. 11. 2001, čl. 19), a preto niektoré existenčné hranice, ktoré existujú v dnešnom svete a aj v Cirkvi, sú dôvodom pre apoštolát. Sú to periférie sveta a existencie, nové hranice, ako ich definuje pápež František. V skutočnosti odvážne tvrdí:

„Vydime, vydime všetkým ponúknuť život Ježiša Krista. ... je mi milšia „otlčená“ Cirkev, doráňaná a zašpinená tým, že vychádza do ulíc, než Cirkev chorá z uzavretia a pohodlnosti, z upätosti na vlastné istoty. ... Ak nás má niečo sväto znepokojovať alebo trápiť naše svedomie, tak je to tá vec, že mnoho našich bratov žije bez sily, svetla a útechy priateľstva s Ježišom Kristom, bez spoločenstva viery, ktorá ich prijíma, bez horizontu zmyslu a života. Dúfam, že skôr než strach z urobenia chyby bude nás pobádať strach z uzatvorenia sa do štruktúr, ktoré nám poskytujú falošnú istotu; do predpisov, ktoré nás menia na neúprosných sudcov, do zvyklostí, uprostred ktorých sa cítime pokojní, i keď vonku je veľa hladných a Ježiš nám neustále opakuje: ‚Vy im dajte jesť!‘ (Mk 6, 37)“ (EG 49).



OTÁZKY NA ZAMYSLLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Aké úvahy a emocionálne reakcie v tebe vyvolala táto cesta naprieč láskou, afektivitou a sexualitou?
2. Ak všeobecne uvažuješ o sexualite, s ohľadom na tvoje adolescentné a mladícke predstavy, na tvoju kultúru a životné skúsenosti, ako chápeš a aké rozdiely podľa teba existujú v pojmoch a koncepciách: afektivita, sexualita, pohlavie, genitálnosť?
3. Téma homosexuality je argumentom, ktorý zvyčajne vyvoláva diskomfort, obavy, strach, odmietanie, pochybnosti, fóbie, odsudzujúce postoje, neopodstatnené odsudzovanie, ktoré je vzdialené od náležitého prijatia, pochopenia, rešpektu, sprevádzania: aký je tvoj postoj k tejto téme? Aký je tvoj návrh na podporu dialógu s adolescentmi a mladými ľuďmi?

4

KAPITOLA

Antropologické zložky lásky a afektivity v Biblii

4.1 SVÄTÉ PÍSMO: VEĽKÁ KNIHA EMÓCIÍ

[1] V Biblii nachádzame základné alebo transcendentálne pravidlá (napr. viera - láska ako výraz zodpovednosti a etického záväzku veriaceho) a kategorické pravidlá, ktoré sa vzťahujú na konkrétne správanie (napr. zákaz cudzoložstva a smilstva). Predovšetkým sa však Biblia predstavuje ako **veľká kniha emócií**: ľudské príbehy súrodencov a párov sú zložité a niekedy dokonca konfliktné, ale vždy sú plne ľudské. Hovoria o trápeniach a radoostiach, o osobách, ktoré sa stretávajú a narážajú na seba, o vzťahových cestách a priateľstvách, ktoré sa časom menia, o vernosti a zradách.

V Starom zákone Boh často používa metaforu manželstva, aby vyjadril svoju lásku k ľudstvu, a najmä k vyvolenému národu. V Novom zákone sa Ježišov láskyplný vzťah k ľudstvu, osvetlený jeho voľbou celibátu, vynára z každého stretnutia a každého vzťahu. *Evanjelium o kráľovstve prechádza cez schopnosť milovať a nechať sa milovať.*

Je skutočne dôležité na úvod témy objasniť *základný sémantický kód*, teda biblický antropologický lexikón, ktorý sa stretáva s pojmami túžby a vášne, hľadania a prežívania lásky.

[2] Úvaha o antropologických zložkách lásky sa musí najprv konfrontovať s dvojakým opisom stvorenia, kde nachádzame základné prvky biblickej antropológie: telo, ducha a slovo.

- V prvej správe knihy *Genezis* je človek stvorený priamo Božím Slovom, rovnako ako všetky ostatné stvorenia. Osemkrát zaznieva refrén: „A Boh povedal“. A jeho slová sú obzvlášť slávnostné, v prvej osobe množného čísla: „Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby“ (*Gn 1, 26*).
- Druhý opis stvorenia (*Gn 2, 4b-25*) je rovnako dôležitý pre biblickú antropológiu. Boh ako zručný umelec formuje muža/ženu (*Adama*) z prachu zeme (*adamah*). Človek, stvorený z hliny, je radikálne pozemský. Je mu však daný život iným spôsobom ako zvieratám, a to vďaka „dychu“, ktorý do neho Boh priamo vdychuje. „A vdýchol do jeho nozdier dych života“ (*Gn 2, 7*). Adamovo vnútro pochádza z vlastného Božieho vnútra. Boh ho núti vdychovať svoj vlastný život. Od tohto okamihu je človek symbolicky i konkrétne poznačený práve touto prvotnou funkciou: dýchaním. A jeho dych, jeho život, bude životom a dychom v Bohu a z Boha. Ale tento dych života z Boha mu umožňuje prekonať seba samého a nakoniec milovať.
- Najstaršia pieseň o láske v Biblii znie: „Ona je telo môjho tela“, ktorú zvolá prvý zamilovaný človek (*Gn 2, 23*). Prítomnosť ženy „prebúdza“ muža, prebúdza ho zo spánku (pozri *Gn 2, 21*) a núti ho hovoriť. „Telo môjho tela“ je výraz, ktorý naznačuje príbuzenský vzťah a jedinečnú zmluvu. Fyzická, telesná zložka veľmi konkrétne pomenúva lásku muža a ženy. Manželské spojenie je skutočne naplnením pôvodného plánu Stvoriteľa, ktorý Ježiš opakuje a potvrdzuje: „A dvaja sa stanú jedným telom“ (*Mk 10, 6-9*).

Telo je podstatným rozmerom samotnej skúsenosti božskej lásky od chvíle, keď sa Slovo stalo „telom“ (*Jn 1, 14*). Kresťanstvo je náboženstvo „vtelenia“, jediné, ktoré ide tak ďaleko! Pretože ľudská láska – aj keď sa nevyjadruje prostredníctvom sexuálnych vzťahov – sa nezaobíde bez tela. Pokiaľ sme na tomto svete, láska k Bohu je vždy aj „v tele“, so všetkým, čo k tomu patrí: „Za tebou prahne moja duša,“ hovorí žalmista Bohu, „za tebou túži moje telo“ (*Ž 63, 2*).

Na druhej strane nemôžeme ignorovať negatívnu hodnotu slova „telo“, ktoré sa nachádza vo viacerých textoch Písma. Spojenie telo/hriech, zdôrazňované najmä v Pavlovej literatúre, malo silný vplyv na niektoré formy náboženskej výchovy, čo prispelo k negatívnemu chápaniu sexuality a prístupu k nej. Dnes je to skôr problém komunikácie, ako preložiť biblickú kategóriu tela (s jej rôznymi významami) do moderného jazyka, ktorý radšej hovorí o tele a telesnosti (porov. CV 81).

4.2 POHĽAD NA JEŽIŠOVU SKÚSENOŠŤ

Ako Ježiš prežíval emócie? Aké boli jeho vzťahy s rodinou, s učeníkmi a ženami, ktoré ho nasledovali, s priateľmi, so zradcom a prenasledovateľmi? Grécky svet pozná tri slová, ktoré hovoria o láske: *erôs*, *philia*, *agapê*, ktoré označujú erotic-kú vášeň, priateľstvo a sebadarovanie v uvedenom poradí. Ako sa v Ježišovi prejavuje dynamika týchto troch slov? Čo nás Učiteľ učí o tejto téme a čo znamená pre kresťana nasledovať jeho kroky?

Užitočné môžu byť niektoré cesty chápania týkajúce sa telesnosti, psychológie a spirituality lásky v tom zmysle, že zahŕňajú telo/telesnosť, dušu a ducha; *erôs*, *philia*, *agapê*.

Ježiš ako opravdivý človek prejavoval svoje emócie (AL 144).

[1] Keď sa Ježiš objavil na verejnej scéne mal okolo tridsiatky, **bol mužom schopným zreých a oslobodzujúcich citových vzťahov**. Poznáme veľké bohatstvo Ježišových citov, pretože ich bez problémov vyjadroval. Evanjelista Ján predstavuje konkrétne citové vzťahy, ktoré ho spájajú s jeho priateľmi v Betánii. Lazár je „jeho priateľ“ (Jn 1, 3). A Ježišova náklonnosť k nemu sa otvorene prejavuje v jeho slzách, ktoré už nedokáže zadržať, keď sa mu Mária vrhá k nohám a opakuje mu: „Keby si tu bol, môj brat by nebol zomrel!“. Evanjelista poznamenáva, že Ježiš bol hlboko dojatý a rozplakal sa natoľko, že prítomní povedali: „Vidíte, ako ho miloval!“ (Jn 1, 32-35).

Intimita s Ježišom tým, že nás robí účastníkmi na Božej láske, nás vovádza do jeho spôsobu lásky k blížnemu, ktorý podľa podobenstva o milosrdnom Samaritánovi nie je blížnym preto, že zodpovedá určitým sociálnym, etnickým, náboženským a ďalším charakteristikám, ale preto, že sa ním stal vďaka Božej milosrdnej láske. *A keďže milosrdenstvo je láska, ktorá sa obracia k úbohým, milosrdná láska určite „musí zasiahnuť všetkých bez výnimky“ (EG 47), pričom uprednostňuje tých najúbohejších z ľudí.*

[2] Ježiš vie viesť dialóg s mužmi a ženami z rôznych sociálnych kategórií. Je vášnivým hlásateľom Božieho kráľovstva a **stará sa o celého človeka, o jeho telo i dušu**. Dotýka sa a necháva sa dotýkať, bozkávať a navoňať. Jeho hlboká ľudskosť sa dotýka druhých. Nikdy neponižuje človeka s ktorým vedie dialóg, či už je to muž alebo žena. Podobne ako Dávid je plný radosti z Boha a lásky, ktorá ho priťahuje. Ľudia vytlačení na okraj spoločnosti a utláčaní sú ním obzvlášť fascinovaní, pretože sa cítia prijatí, pozvaní a nikdy sa necítia súdení: „Podťe ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vám dám odpočinok“ (Mt 11, 28).

[3] Celé Ježišovo učenie, jeho samotný vzťah k Bohu a základ celej jeho existencie by sme mohli čítať v zmysle náklonnosti a nežnosti. Ježiš chápe **vzťah medzi všetkými ľuďmi a Bohom v zmysle rodiny**: sme bratia a sestry a deti toho istého Otca. Z kázne na hore blahoslavenstiev vidíme predovšetkým radosť, ktorá sprevádza túžbu milovať ako Boh. Ježišovo prvé verejné vystúpenie je skutočne výkrikom radosti: „Blažený“!

Blahoslavenstvá sú novým spôsobom videnia, ale aj cítenia a milovania života. Slovo, ktoré Ježiš používa na označenie situácie blaženosti (*makàrios* v gréčtine, *ashrè* v hebrejčine) vyjadruje veľmi hlboké šťastie, radosť, ktorá je základom existencie a ktorá pochádza od Boha. Grécky jazyk používa slovo *eudàimon* na označenie radosti, ktorú možno získať zo spokojného ľudského života, z radosti zmyslov a z priateľstva. Blahoslavení však nie sú len spokojní alebo šťastní. Ježiš dáva priestor slobode, radosti tých, ktorí sa dokážu pozeráť na veci z inej perspektívy, z perspektívy Boha a jeho kráľovstva.

[4] Práve z tejto perspektívy musíme chápať náznaky, ktoré nám Ježiš dáva v súvislosti s „väčšou spravodlivosťou“ (Mt 5,20), ktorá zahŕňa odvahu usilovať sa o zmierenie a sebaovládanie, zrieknutie sa násilia a dokonca o lásku k nepriateľom (Mt 5, 21-48). Toto rozšírenie pôsobnosti sa odvoláva na Boha stvorenia, ktorý milu-

je nielen dobrých, ale aj zlých. Vskutku, slnko vychádza pre všetkých, spravodlivých i nespravodlivých, dobrých i zlých. Práve na tejto pozitívnej a univerzálnej skúsenosti **zakladá Ježiš základný princíp svojej etiky lásky: *imitatio Dei***. „Milujte svojich nepriateľov a modlite sa za tých, čo vás prenasledujú, aby ste *boli synmi* svojho Otca, ...“. Všimnime si tu, že božie synovstvo sa tu chápe ako evolúcia, ako etická a existenciálna požiadavka. Príbuzenstvo sa uznáva na základe *podobnosti*. Inými slovami, Božia tvár sa odráža v mužoch a ženách, ktorí v násilných momentoch dejín, prekonávajú nenávisť láskou: „Blahoslavení tvorcovia pokoja, lebo oni sa budú volať Božími deťmi!“ Stať sa Božími synmi a dcérami je teda úloha, ktorá nám patrí a zaväzuje nás k láske.

[5] Ak však niečo charakterizuje Ježišov verejný život, je to **odmietnutie správania zákonníkov a farizejov**: zákon slúži človeku, a nie naopak. Ježiš prejavoval hlboký súcit s tými, ktorí trpeli, padli, pochybili alebo zlyhali. Všetci vždy našli v Ježišovi srdečné prijatie a nové možnosti. Preto sa Ježišove cítenie silne prejavuje v jeho pátose, súciti a vášni pre Boží ľud. Božský učiteľ *zostupuje* z vrchu, aby na seba vzal všetko utrpenie a každú chorobu (Mt 8, 17) a vyzýva tých, ktorí ho nasledujú, aby robili to isté.

Súcit je dušou jeho poslania: „Keď videl zástupy, jeho srdce sa pohlo súcitom nad nimi, lebo boli znepokojení a opustení ako ovce bez pastiera“ (Mt 9, 36; porov. Mk 6, 34).

[6] Ježiš ide cestou dialógu a blízkosti. Celé evanjelium by sme mohli čítať z pohľadu vzťahov priateľstva, ktoré Ježiš slobodne rozvíjal s mužmi a ženami. Okrem toho, že Ježiš mal ústretový postoj voči všetkým, ktorých stretol na svojej ceste, nadviazal obzvlášť **intenzívny vzťah so spoločenstvom svojich učeníkov**, s ktorými sa do hĺbky delil o svoj život.

To všetko by sa dalo zhrnúť do Ježišovho presvedčenia, že vzájomné sympatie sú najlepším znakom pravého učeníctva (Jn 13,35). Pripomíname Ježišovu rozlúčkovú reč podľa evanjelistu Jána: „Nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov. Vy ste moji priatelia, ak robíte, čo vám prikazujem. Už vás nenazývam sluhami, lebo sluha nevie, čo robí jeho pán. Nazval som vás priateľmi, pretože som vám oznámil všetko, čo som počul od svojho Otca“ (Jn 15, 13-15).

Nasleduje **päť** Ježišových charakteristík, predstavujúcich jeho osobitnú citlivosť. Aj dnes môžu inšpirovať kresťanské postoje, ktoré nachádzajú základ a vyjadrenie v individuálnom a komunitnom sprevádzaní.

Citlivosť voči hriešnikom

Určite nie je náhoda, že v Lukášovom rozprávaní je **podobenstvo o milosrdnom Samaritánovi** prvým z pätnástich podobenstiev, ktoré Ježiš rozpráva na svojej ceste do Jeruzalema. V skutočnosti takmer na konci cesty, keď Ježiš prichádza do Jericha, nachádzame ďalší príbeh, ktorý je len u Lukáša: stretnutie s mýtnikom Zachejom (19, 1-10). Ten dobrý Samaritán, ktorým je Kristus, ide do Jericha hľadať a zachraňovať stratených!

V Ježišovi sa prejavuje Boží súcit s trpiacim a strateným ľudstvom, najmä mimoriadne emócie, ktoré sú plodom božskej radosti. Boh nachádza svoju radosť v starostlivosti o mužov a ženy, v nájdení toho, čo bolo stratené (porov. *Lk 5*). Ježiš nám vo svojej ľudskosti osobne ukázal Boha, ktorého meno je Milosrdenstvo.

Nie je to chladný a oddelený Boh, uzavretý vo veži zo slonoviny svojej nemennej vôle, ale skôr Boh výrazne zapojený do ľudských dejín, *Boh bláznivo zamilovaný do svojich stvorení, ktorý ich neprestáva hľadať, keď zabúdia.*

Ježiš vstupuje do vzťahov s každým, prijíma pozvania k stolovaniu aj od farizejov a skutočne miluje každého. Je priateľom čestných a významných ľudí, ako sú jeho priatelia z Betánie (v Lukášovom evanjeliu epizóda o Marte a Márii nasleduje hneď po podobenstve o milosrdnom Samaritánovi), ale aj **dobre známych colníkov a žien so zlou povestou**. Často je to Ježiš, kto preberá iniciatívu a z lásky sa stáva žobrákom: ako pri Jakubovej studni so samaritánkou (*Jn 4, 5-26*) alebo ako v Jerichu s mýtnikom, ktorý naňho očarene hľadel z figovníka: „Zachej, poď rýchlo dolu, lebo dnes musím zostať v tvojom dome!“ (*Lk 19,5*). Zákonníci ho očierňovali ako „pažravca a pijana, priateľa mýtnikov a hriešnikov“ (*Lk 7,34*). Ježiš však neváha pozvať Léviho – Matúša, mýtnika z Kafarnauma, aby ho nasledoval, a nehanbí sa sadnúť si k jeho stolu v spoločnosti mnohých svojich priateľov – mýtnikov: On to začul a povedal: „Lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí. Choďte a naučte sa, čo to znamená: „Milosrdenstvo chcem, a nie obeť“. Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnikov“ (*Mt 9, 12-13*).

Citlivosť voči ženám

Ježiš sa správa k ženám ako k osobám, ktorých dôstojnosť treba rešpektovať. Nepristupuje k nim ako k nebezpečným osobám, od ktorých si treba držať odstup. V historicko-spoločenskom kontexte Ježišovej doby ženy mali nižšie postavenie ako muži. V dôsledku toho musia kresťania vynikať v zrelom a rovnakom zaobchádzaní s mužmi a ženami. K nezabudnuteľným príbehom patrí stretnutie s hriešnou ženou pri stole farizeja Šimona, ktoré si treba vychutnať v jej detailoch. Ide o jednu z najodvážnejších scén v evanjeliu tak pre kontext, v ktorom sa odohráva, ako aj pre chýlostivú spoluúčasť Učiteľa (porov. *Lk 7, 36-50*). Lukáš ako umelec rozprávania dokáže túto scénu a postavy vykresliť s veľkou zručnosťou, pričom sa pohráva so silou kontrastov. Nečakane vyzdvihuje dva protichodné postoje a obnažuje pravdu o pocitoch.

Žena, ktorá je známa hriešnica v meste, sa predstavuje v prvej osobe. Odhodlaná a sústredená na to, čo má v úmysle urobiť, vstupuje na scénu ako hlavná hrdinka, vyzbrojená „alabastrovou nádobou s masťou“. Nevenuje pozornosť pohľadom hostí, pretože je úplne pohltená pocitmi, ktoré vyjadruje pri nohách Učiteľa, kde vylieva všetky svoje slzy: kúpeľ slz! A keď skončí s plačom a všimne si, že Učiteľove nohy sú mokré, osuší ich svojimi dlhými vlasmi, pobožká ich a pomaže vzácnou masťou. Žiadne slová, len slzy, božky a pohladenie.

A Ježiš to dovolí. Nepreruší tento plač, ani úprimné gestá preniknuté erosom a vášňou. Naopak, oceňuje tento úprimný prejav ženy, a Šimonovi sa sťažuje na jeho opačné správanie: „Nepobožkal si ma. Ale ona ...“ (*Lk 7, 45*). Táto scéna sa dá vykladať rôzne, ale Ježiš na ňu poukazuje ako na ženu, ktorá stelesňuje agapé: „prejavila veľkú lásku“. Boh nepohŕda erosom a tým, kto má súcitné srdce, ale je **pripravený odpustiť, keď sa stretne s vášňou a úprimným pokáním.**

Existuje mnoho hlbokých textov, v ktorých Ježiš, prekonáva prísne spoločenské pravidlá, a citlivo nadväzuje vzťahy so ženami. Samaritánka, žena s krvotokom, Jairova dcéra, Marta a Mária, zhrbená žena uzdravená v sobotu a mnohé ďalšie. S každou z nich komunikuje slobodne, dôstojne a s láskou.

Nakoniec – a to sa dostávame k poslednej večeri – sa odhaľuje prekvapujúca dôvernoscť s milovaným učeníkom, ktorý neváha položiť svoju hlavu na Ježišove prsia

pod pohľadom ostatných (Jn 13, 25). Len tak, v tejto chvíli osobitnej blízkosti, môže položiť znepokojujúcu otázku: „Učiteľ, kto je to?“ a vypočuť si jedinečnú odpoveď Ježiša, ktorý opäť pomocou symbolov dáva najavo svoje hlboké priateľstvo k svojmu zradcovi: „Ten, komu podám namočenú smidku“ (porov. 13, 26). Kristova láska je hlboká, lebo dáva pokrm a necháva sa ním nasýtiť (porov. Jn 6) a namočí aj smidku priateľstva pre učeníka, ktorý ho zradí bozkom (Mt 26, 49-50).

Citlivosť voči deťom

„Nechajte deti prichádzať ku mne! Nebráňte im, lebo takým patrí Božie kráľovstvo. Veru, hovorím vám: Kto neprijme Božie kráľovstvo ako dieťa, nevojde doň“ (Mk 10, 14-15).

Odťať si ruky a vylúpiť si oči (Mt 5, 29-30). Sexuálne správanie treba brať veľmi vážne. Dnes by sme povedali, že tento text zdôrazňuje dôležitosť prevencie sexuálneho deviantného správania. Text treba, samozrejme, čítať v spojení s napomenutím týkajúcim sa zneužívania detí. „*Ale pre toho, kto by pohoršil jedného z týchto maličkých, čo veria vo mňa, bolo by lepšie, keby mu zavesili mlynský kameň na krk a hodili ho do mora*“ (Mk 9, 42).

Prísny trest (mlynský kameň na krk a hodenie do morských hĺbín) sa jasne vzťahuje na hrozný zločin pedofílie (sexuálna náklonnosť k deťom bez fyzického kontaktu) a pederastie (s fyzickým a sexuálnym kontaktom). Kľúčovým a ústredným bodom je, že dieťa je zraniteľné voči tomuto zneužívaniu a mocenskému vzťahu, aj keď je daný súhlas. Ide o vzťah, ktorý využíva tých s menšou mocou s cieľom uspokojiť svoje potreby na úkor druhého.

Je tiež potrebné pochopiť stať, týkajúcu sa škandálu: Mt 18, 6-20. Text sa nachádza v kontexte, v ktorom sa spomínajú zásady súcitu a odpustenia v rámci spoločenstva a ochrana anjelov a vševidiaceho Otca (v.10-12). Kresťanské spoločenstvo by malo byť pre deti bezpečným miestom. Ježiš im dovolil prísť k nemu, požehnal ich a prijal ich.

Citlivosť na rodinné väzby a hodnoty

V prísloviach o rozvode sa Ježiš odvoláva skôr na Boží zámer, než na zákon. Podľa Ježišovho výkladu nehovoria texty knihy Genézis len o poriadku stvorenia, ale o dejinách, ktoré sa Boh zaviazal naplniť. To, že sú a stanú sa jedným telom (Gn 2, 24) znamená, že Boh priamo zasahuje alebo sa aspoň v sexuálnom vzťahu prežíva väzba, ktorá vytvára niečo podstatné, čo sa stáva základom nerozlučiteľnosti manželstva.

Sexuálne spojenie vytvára niečo jedinečné prostredníctvom spojenia tiel. Sexualita spája a zjednocuje telá a duše. V Ježišovej kultúre, sexualita, vnímaná ako genitálna sféra, bola koncipovaná v rámci manželstva a za účelom vytvorenia rodiny. Rodina je základnou silou v citovom, ekonomickom živote a pre prežitie.

Sexuálne vzťahy mimo rodinnej skupiny vytvárali možnosť, aby sa rodili deti, ktoré nepatrili do rodiny. Dcéry museli zostať pannami až do svadby. Tým sa zabezpečilo, že do rodiny nevstúpili cudzinci. V týchto spoločnostiach neexistoval zmysel pre individuálnu sebarealizáciu.

Ježiš láskavo prijíma mnohé rodinné situácie:

- Rodičov, ktorí sa starali o svoje choré deti: chlapca s epilepsiou (Mk 9, 17-24), kanaánsku ženu (Mk 7, 25-30), Jairovu dcéru (Mk 5, 22n.), kráľovského úradníka (Jn 4, 46-53).
- Rodičov, ktorí oplakávajú svoje mŕtve deti: vdovu z Naimu (Lk 7, 11-15).
- Súrodencov, ktorí oplakávajú svojho mŕtveho brata: Martu a Máriu (Jn 11, 1n.).
- Rodičov, ktorí hovoria o svojom synovi, ktorý je od narodenia slepý (Jn 9, 18-23).
- Chorobu svokry Šimona Petra (Mk 1, 30-31).
- Matku Zebedejových synov, ktorá sa za nich prihovára (Mt 20, 20).

Väčší záujem bol o blahobyt rodiny a prísne pravidlá slúžili na ochranu spoločnosti a rodiny. V tomto kontexte je človek v podstate členom rodiny a príslušnosť k iným je vysoko ocenená.

To zahŕňa aj intímne vzťahy, a preto sa oceňujú a chránia postoje a konanie pred manželstvom, v manželstve a mimo neho. Ježiš chce chrániť najmä túto skúsenosť v rodine a v rodinných vzťahoch, aj keď ich nikdy neabsolutizuje.

Citlivosť voči zmysluplnej sexualite

Celibát: obraz nebeského kráľovstva. Ježišove skutky a služba, rovnako ako jeho uzdravenia a exorcizmy, sa týkajú nebeského kráľovstva. Výrečná je jeho diskusia so saducejmi (Mk 12, 18-27) o uplatňovaní levirátneho manželstva, čiže toho typu manželstva, v ktorom sa bezdetná vdova, musí (povinne) vydať za jedného z bratov zosnulého manžela. Ježišova odpoveď znie: Boh nie je Bohom mŕtvych, ale živých: „Lebo keď ľudia vstanú z mŕtvych, už sa ani neženia, ani nevydávajú, ale sú ako anjeli v nebi“ (v. 25).

Pre Ježiša sexuálne vzťahy nie sú konečné a definitívne. Jeho celibát je toho znakom. Mnohé texty nás vyzývajú, aby sme prekročili hranice a videli, že existuje niečo väčšie. Celibát je spojený s myšlienkou budúceho vzkriesenia, ktoré sa chápe ako premena na duchovné telo.

Ježiš nám ponúka *pohľad na sexualitu, ktorý sa viac sústreďuje na postoje, než na činy.* Zdôrazňuje pritom súcit a akceptáciu; neabsolutizovanú sexualitu, starostlivosť o vzťahy dospelých; úctu k ženám, deťom, rodine a k ľuďom v celibáte v rámci spoločenstva. Kresťanské spoločenstvo by malo byť miestom, kde sú zväzky chránené a ľudia rešpektovaní. Mohlo by to byť dôležité v 21. storočí?



OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Cítil by si sa dobre, keby si mal ponúkať epizódy, úryvky z evanjelia, výroky, príbehy Ježiša, ktoré sa týkajú afektivity, telesnosti, prijímania ľudí?
2. Aké pocity v tebe vyvoláva priateľstvo, ktoré Ježiša dôverne spájalo s Lazárom, Martou a Máriou či Jánom? Sú ti blízke tieto krásne priateľstvá? Predstavil by si ich, ak si to nikdy neurobil, adolescentom a mladým ľuďom?
3. Úcta k ženám, ktorú Ježiš prejavoval a učil, je naozaj krásna a revolučná. Myslíš si, že je táto otázka aktuálna aj v súčasnosti?
4. V akej miere sa cítiš schopný, pripravený, presvedčený hovoriť s adolescentmi a mladými ľuďmi o čistote, chápanej ako sebaovládanie? Istá

forma ponúkanej čistoty je dnes určite utopická. Môže byť čistota ešte stále niečím, čo stojí za to ponúkať? Myslíš si, že by si sa hanbil prezentovať čistotu?

5. Čo si o myslíš o tom, že celibát pre nebeské kráľovstvo je ďalšou významnou, ale ťažkou témou, ktorú Biblia ponúka? Ako by si reagoval, ak by ťa v tejto téme vyprovokoval nejaký adolescent alebo mladý človek?

5

KAPITOLA

Priestor pre slobodu a povolanie k láske Cesta Cirkvi

5.1 TRADÍCIA A UČENIE CIRKVI

Smerom k účinnému a odvážnemu dialógu s Božím ľudom

[1] Učenie o láske a sexualite prešlo v Cirkvi veľmi zložitým procesom. Táto reflexia takmer absentovala u prvých cirkevných otcov, bola však veľmi dôležitá a rozhodujúca u sv. Augustína a systematická u sv. Tomáša. Takmer nutkavo sa jej venovali morálni teológovia 18. a 19. storočia a od 20. storočia je predmetom oficiálnych pápežských dokumentov. **Druhý vatikánsky koncil zohral rozhodujúcu úlohu v morálnej reflexii sexuality** v kontexte manželstva, definovaného ako „spoločenstvo života a lásky“. Jeho skutočnou podstatou je láska páru, ktorá je otvorená plodiť a vychovávať nové generácie. Okrem toho, po sv. Jánovi Pavlovi II., pokračoval aj pápež Benedikt XVI. v dôkladnom štúdiu ľudskej sexuality a konkrétnejšie sexuálnej etiky (*Deus caritas est*).

Benedikt XVI. spája teológiu tela z teológiou lásky, kde má svoj autentický základ. Aj Magistérium pápeža Františka v exhortácii *Amoris laetitia* zdôrazňuje naliehavosť a požiadavku sexuálnej výchovy v rámci výchovy k ľudskej láske.

[2] Možno je pravda, že sme deťmi rozporuplnej tradície, čo platí pre všetky tradície (umenie, politika alebo filozofia), ale je to tradícia, ktorá sa vyvíja a umožňuje nám stále lepšie spoznávať ľudstvo. Naše porozumenie nie je ešte dokonalé, ale ako by povedal Augustín, napredujeme.

Kultúrne a ideologické dedičstvo významným spôsobom ovplyvnilo naše chápanie tela, sexuality, plodnosti a lásky. **Cirkev konala v rámci filozofických a vedeckých poznatkov a na základe ľudskej skúsenosti, ktoré mala k dispozícii.** Z jej strany sa striedali rôzne druhy dialógu a mlčania o tejto afektívno-sexuálnej oblasti: otvorená rozprava, hľadanie, nutné dialógy, obmedzené dialógy, širšie dialógy, zvolené mlčanie, vnútené mlčanie, výrečné mlčanie atď. Je veľmi dôležité pochopiť, že táto tradícia bola svedkom nespočetných zmien za posledných 100 rokov a najmä za posledných 50 rokov. Žijeme a konáme v nových kultúrnych kontextoch, podobne ako mali svoje vlastné prostredie prvé kresťanské komunity. Vernosť tradícii neznamená vernosť „vonkajšiemu správaniu“, ale vernosť hodnotám, ktoré tradícia odovzdáva budúcim generáciám. Vernosť hodnotám si však vyžaduje zmenu správania.

[3] Na druhej strane existuje určitý druh skratu, ktorý skutočne bráni ľuďom pochopiť zmysel toho, čo sa Cirkev snaží odovzdať, a čo sa následne prijíma v inom rámci a vedie k úplne inému chápaniu. V tejto oblasti mladí ľudia (a mnohí dospelí) uvádzajú, že počuli nerozumné a nedôveryhodné argumenty prichádzajúce „z inej planéty“, kde je sexuálna morálka postavená na podrobných pravidlách. Voľné spolužitie a nový pozitívnejší pohľad na afektivitu a sexualitu výrazne zmenili naše životné rozhodnutia za posledných 50 rokov.

Je nesporné, že **Cirkev hľadala teologické a antropologické pochopenie ľudskej sexuality** s viac či menej úspešným argumentačným a konštruktívnym odhodlaním. V mnohých prípadoch sme povolaní nájsť nové cesty a nové pastoračné metodológie, aby sme načrtli prepracovaný a obnovený rámec evanjeliového návrhu v oblasti sexuálnej morálky. Od čias Druhého vatikánskeho koncilu až po súčasnosť sa Magistérium Cirkvi usilovalo o skutočný a odvážny dialóg s kultúrou.

[4] Dnešná kresťanská spiritualita nás pozýva, aby sme „čerpali z nevyčerpatelnej studnice“ afektívneho sveta. Robí tak preto, že **vychádza z plodného dialógu s humanitnými a teologickými vedami.** Pri tom nás vedú tieto postoje a slová: pozornosť, blízkosť, sprevádzanie, posúdenie, povzbudenie k rastu, rešpekt voči svedomiu, pomoc pri rozlišovaní a pri spoločnom uvažovaní.

Nastal čas pre širšiu, organickjšiu a syntetickejšiu hermeneutiku, ako si želal pápež sv. Pavol VI. (Generálna audiencia, Príprava, motívy a ciele encykliky *Humanae*

vitaie, 31. 7. 1968). Musíme zanechať boje našich predchodcov, vrátiť sa k spoločnému dedičstvu, mlčať o niektorých druhoradých otázkach a zároveň rešpektovať rôzne cesty.

„V nutných veciach jednota, v sporných veciach sloboda, vo všetkom láska“, pripomína citát pripisovaný sv. Augustínovi.

Afektívna a sexuálna výchova podľa *Amoris laetitia*

[1] Apoštolská exhortácia *Amoris laetitia* ako výsledok dialógu a privilegovaný príklad synodality, začína novú etapu. Navrhuje nové formy dialógu, založené na hodnote počúvania, na pozitívnych slovách, na potrebe ísť k srdcu lásky, na tom, čo je spoločné a čo treba integrovať do života, pričom mlčky rešpektuje rozlišovanie väčšiny Božieho ľudu.

Amoris laetitia je výsledkom dlhej a zložitej cesty Cirkvi. Pápež František srdečne pozýva k širokej, otvorenej a úprimnej diskusii o reálnych problémoch. Toto pozvanie zaznieva v celej exhortácii, ktorá obsahuje mnoho textov zo synodálnych dokumentov, stredajších katechéz z roku 2015 a pápežského Magistéria z nedávnej minulosti, najmä od sv. Jána Pavla II. a Benedikta XVI.

Novosť opisu „pozitívnej lásky“ značne prevažuje nad negatívnym pohľadom. Vo všetkých najcitlivejších častiach, či už biblických, doktrinálnych, duchovných alebo disciplinárnych, si text zachováva toto „povolanie k začleneniu“. V Cirkvi, ktorá poznala „dve cesty“ – buď vylúčenie alebo začlenenie – si súčasné okolnosti vyžadujú **veľmi jasnú voľbu v prospech začlenenia**. V celom dokumente nachádzame ohlasenie prvenstva milosrdenstva a neadekvátnosti „objektívnej“ logiky.

Vyžaduje si to, ako uznáva samotný dokument na posledných stranách nielen „pastoračný“, no tiež „teologický“ záväzok iného druhu. Na úvodných stránkach exhortácia uznáva „nutnosť pokračovať v slobodnom prehlbovaní niektorých doktrinálnych, morálnych, duchovných a pastorálnych tém. Uvažovanie pastierov a teológov, ak je verné Cirkvi, čestné, realistické a kreatívne, nám pomôže dosiahnuť väčšiu zrozumiteľnosť“ (AL 2).

[2] Najmä na začiatku a na konci exhortácie je veľa dôležitých vyjadrení, ktorých zámerom je zdôrazniť **významné aspekty afektívneho a sexuálneho rozmeru**, ktoré nás môžu viesť pri výchove mladých ľudí. Pripomenieme si ich slovami *Amoris laetitia*:

- „Len ťažko dokážeme ponechať priestor svedomiu veriacich, ktorí často odpovedajú na evanjelium najlepšie ako vedia, v rámci svojich limitov a môžu rozvíjať osobné rozlišovanie v situáciách, v ktorých padajú všetky schémy. Sme povolaní formovať svedomie, nie nárokovať si, že ho nahradíme“ (AL 37).
- „Keď je túžba po pôžitku obsesívna, uzatvára človeka do jedinej oblasti a neumožňuje mu objaviť iné druhy uspokojenia. Radosť, naopak, rozširuje schopnosť mať potešenie a umožňuje nájsť chuť v rozličných skutočnostiach, aj vo fázach života, v ktorých pôžitok vyhasína“ (AL 126).
- „Človek je povolaný k plnej a zrelej spontánnosti vzťahov, ktorá je postupným ovocím rozlišovania impulzov vlastného srdca ... Zdravá erotická túžba, i keď je spojená s hľadaním pôžitku, predpokladá úžas, a preto dokáže poľudštiť impulzy“ (AL 151). „Preto nijako nemôžeme chápať erotický rozmer lásky ako dovolené zlo alebo ako ťarchu, ktorú treba znášať pre dobro rodiny, ale ako Boží dar, ktorý skrášľuje stretnutie manželov“ (AL 152).
- „Kráčať znamená prechádzať cez rozličné etapy, ktoré nás povolávajú k štedrému darovaniu sa: od počiatočného dojmu, charakterizovaného výrazne citelnou príťažlivosťou, sa prechádza k potrebe druhého človeka, ktorého vnímame ako súčasť vlastného života“ (AL 220).
- „Prirodzene, treba povzbudzovať k vyzrievaniu osvieteného svedomia, formovaného a sprevádzaného zodpovedným a serióznym rozlišovaním pastiera a predkladať čoraz väčšiu dôveru k milosti“ (AL 303).
- „Rozlišovanie musí pomáhať nachádzať možné spôsoby odpovede Bohu i spôsoby rastu, navzdory obmedzeniam. Keď veríme tomu, že všetko je čierne alebo biele, zatvárame tak niekedy cestu milosti a rastu, a odrádzame od cestičiek posvätenia, ktoré oslavujú Boha. Pamätajme, že ‚malý krôčik uprostred ľudských ohraničení môže byť Bohu vzácnejší než navonok bezchybný život človeka, ktorý svoje dni trávi bez toho, aby musel čeliť vážnym ťažkostiam‘. Konkrétna pastorácia duchovných a spoločenstiev nemôže opomenúť prijatie tejto skutočnosti za vlastnú“ (AL 305).

Srdce Magistéria za posledných 50 rokov

„Cirkev je matka, matka nerobí rozdiel medzi deťmi. Nezaobchádza s nimi rozdielne, všetkým venuje rovnakú starostlivosť, rovnakú pozornosť, rovnaký čas. Venovať čas je znakom lásky: ak nevenujeme niekomu čas, znamená to, že ho nemáme radi“ (KIMŽ s.6).

Dnes Cirkev čelí mnohým zložitým, ale aj veľmi odlišným situáciám. Potrebuje pravdu a milosrdenstvo, dialóg a múdrosť, pričom musí mať stále na zreteli kresťanský antropologický ideál. Preto, ak dnes hovoríme o kritériách, ktorými sa riadi paradigma pokoncilovej kresťanskej sexuálnej etiky, môžeme vidieť odvážnejší pastoračný prístup v duchu prehĺbenia, vzhľadom na predchádzajúce Magistérium. A aké sú **základné kritériá, ktoré treba rozvíjať**? Identifikovali sme štyri kritériá:

[1] Čítaním Biblie môžeme znovu objaviť **význam telesnosti**. Kresťania sa cítia dobre vo svojom tele a dnes ho pozitívne vníma aj teológia ako **integrované telo**. Prekonali sme dualizmy minulosti, ktoré považovali telesné a materiálne za podradné voči duchovnému a telo len za prostriedok, ktorý používa rozum a vôľa. Sám sv. Ján Pavol II. navrhol „teológiu tela“ (porov. katechézu o ľudskej láske s názvom „Uomo e donna lo creò“, 1985) a mnohí teológovia hovoria o teológii Kristovho tela.

Vnímame, že telo je miestom vyjadrenia, komunikácie, stretnutia, kontaktu, počúvania a prijatia druhého. *Je obmedzením a konečnosťou, ale aj vtelením a možnosťou.*

[2] Dnes sa vyzdvihuje rozkoš, hoci nie všetky potešenia sú rovnaké. **Potešenie, ktoré buduje osobu**; nie konzumné potešenie, ktorá sa stáva len objektom alebo prostriedkom, ale potešenie ako cieľ. Dnes kresťanské myslenie hovorí o potešení ako o **potešení, ktoré sa dáva, ktoré sa teší z darovania druhému**. Preto „musí existovať nejaký dôvod na to, prečo láska bez pôžitku a vášne nestačí, aby mohla symbolizovať jednotu ľudského srdca s Bohom“ (AL 142). V tejto kultúre uspokojenia a blahobytu, v ktorej si mnohí ľudia nárokuje právo na fyzický pôžitok, by sme ako kresťanské spoločenstvo nemali hovoriť o práve na pôžitok, ale potešení zo vzťahov s druhými ľuďmi, o potešení, ktoré vyplýva zo sebadarovania a z oddanosti láske.

To predpokladá koncepciu, zahŕňajúcu prekonanie strachu z potešenia. Ľudská sexualita zahŕňa medziludzský vzťah založený na láske a ako taká má významný roz-

mer: jednotiacu hodnotu. V úkone telesného spojenia je potešenie, radosť, láska, život. Je síce pravda, že muži a ženy ho môžu premrhať tým, že ho redukujú na obyčajnú fyzickú rozkoš a vnímajú druhého ako príjemný „objekt“. Napriek tomu si samotný úkon vždy zachováva svoju krásu a vznešenosť, ak je inšpirovaný láskou. Jednotiaca hodnota však nie je oddelená od neoceniteľnej hodnoty plodenia.

[3] Hovoríme o láske, ale nie o akejkolvek láske, ale o **láske ako o vzácnom a konkrétnom sebadarovaní**. Kresťanská láska má svoje vlastné znaky: je to konkrétna láska, ktorá spôsobuje, že druhý vystupuje z anonymity, ktorá vníma druhého ako „ty“. Je to **zodpovedná a úctivá láska**, ktorá je spojená skôr s hodnotami než s povinnosťami. Nepopiera biologické, fyzické a chemické procesy našej sexuality, ale ich integruje vo svetle ľudskej zodpovednosti a spoločenského rozmeru osoby. Predovšetkým je to Ježišova láska. Keď hovoríme o láske vždy je to konkrétna láska, ktorá sa prejavuje v mnohých citových formách.

[4] Musíme hovoriť aj o **plodnosti lásky**. V pokoncilovej teológii láska, sexualita a citty zahŕňajú plodnú lásku.

Splodiť život je dôležité v širšom zmysle, ktorý neznamená len plodenie detí. Sv. Ján Pavol II. hovorí, že život môže byť splodený rôznymi spôsobmi a z rôznych dôvodov. Existuje mnoho spôsobov, ako byť plodný v živote: od vynikania v individuálnych činnostiach, cez štedrosť voči chudobným až po dobre integrovaný celibát.

Predovšetkým, stať sa rodičom nie je niečo, čo sa deje automaticky, ale je to niečo, čo treba rozlišovať, reflektovať a vytvárať. Byť rodičom je dar. Mnohí ľudia objavajú, aký nádherný je život, až keď majú dieťa.

5.2 KRESŤANSKÁ ETIKA, PSYCHOLÓGIA A ANTROPOLÓGIA

[1] Cirkev nás pozýva **premýšľať, diskutovať a nastoľovať** výchovno-pastoračné otázky v sexuálnej a afektívnej oblasti, pretože napomáhajú plne realizovať každú ľudskú osobu. Výchova dnešnej mládeže si vyžaduje štúdium, angažovanosť a novú energiu. Zapojením sa do interdisciplinárnej diskusie a reflexie o pastorácii mládeže sme schopní konštatovať i potvrdiť integráciu dvoch rozmerov:

- **vo svetle etiky** viesť trvalý dialóg s mladými ľuďmi, ktorí hľadajú hlbší zmysel svojho života a života iných. Srdce, symbol priateľstva a lásky, má tiež svoje pravidlá, svoju etiku. Na druhej strane, etika sa nezaobíde bez nových vedeckých poznatkov.
- **vo svetle psychológie** uznať, že každú osobu treba rešpektovať v jej dôstojnosti a sprevádzať ju prostredníctvom srdečných a láskyplných ľudských vzťahov.

Predovšetkým vidíme **potrebu etického prístupu vo výchove**. Dnes slovo *etika* nadobúda rôzne významy: od teoretickej skúsenosti, úvahy alebo argumentácie až po návrh pozorovať a zapojiť sa do životnej praxe, ktorá zahŕňa konanie osoby alebo spoločenstva i skupiny. V oboch významoch existuje spoločný menovateľ: **ide o reflexiu na spôsob, akým prežívame svoj život**.

Človek nie je len opisný fakt, ale výzva, ktorú treba zvládnuť. *Humanizovať človeka* je etická výzva, sprevádzajúca dejiny a trvalý cieľ výchovy mládeže. Morálku môžeme definovať ako prax humanizácie seba samého v dejinách spolu s ostatnými. Tento humanistický prístup otvára cestu k transcencii, pretože práve v prijatí vlastnej ľudskosti sa odhaľuje Boh ako zdroj najhlbšieho zmyslu.

Práve v tomto princípe objavujeme **silu saleziánskej pedagogiky**. Na základe Preventívneho systému, ako inšpirácie celého nášho výchovno-pastoračného pôsobenia, podporujeme rast v ľudskosti a budovanie silnej celostvej osobnosti. Inými slovami, saleziánska pedagogika pomáha mladým ľuďom zaujať svoje miesto vo svete, čeliac sociálnym, kultúrnym, morálnym či iným výzvam. Výchovno-pastoračný kľúč spočíva v integrálnej perspektíve, ktorá zohľadňuje všetky rozmery osoby, podporuje objavovanie potenciálu každého človeka a sprevádza ho v jeho rozvoji.

[2] Skúsenosť a pochopenie sexuality, ako konštitutívny rozmer ľudskej osoby, priamo súvisí s antropologickou koncepciou, ktorá ju podporuje. Preto je **významná perspektíva kresťanskej antropológie**, uvažujúca nad osobou v jej konkrétnej existencii a ponúka integrálny a humanizujúci pohľad.

Obnoviť formovanie mladých ľudí, teda znamená hovoriť o ich duchovnej energii. Kresťanská spiritualita právom vstupuje do tejto prestavby a ponúka významný prínos k formácii. Pojem *spiritualita* používame v trojakom význame: antropologický význam sa týka psychického a vnútorného rozmeru osoby; náboženský význam sa týka duchovného rozmeru kultúr; kresťanský význam sa týka duchovnej skúsenosti spojenej so zjavením a s Ježišom z Nazareta.

Aký hlavný význam má sexualita pre náš kresťanský duchovný život?

- Afektivita a sexualita sa dnes považujú za vnútorné sily, ktoré dodávajú energiu nášmu duchovnému životu, a nie sú jeho nepriateľmi. Obidve nás pozývajú k tomu, aby sme náš duchovný cieľ nehľadali v samote, ale v hlbokom vzťahu s druhými. Vyzývajú, nabádajú a presvedčajú osoby, aby prekonalí svoju samotu a sklúčenosť a vstúpili do vzťahu s Bohom a s našimi bratmi a sestrami so zdravou sexualitou v súlade s naším životným plánom.

Preto je *naša sexualita Božím darom, ktorý musíme plne a radostne integrovať do našej spirituality*, čo dnešný svet požaduje od kresťanov ako jedno z najpotrebnejších prorockých znamení.

- Správne určiť kresťanskú perspektívu nášho duchovného života v téme sexuality nemožno bez *návratu k hodnote, ktorú Boh dal ľudskému telu a sexuálne rozlíšeným telám* ako privilegovaným miestam pre stretnutie Boha a človeka.

Nie je to náhodou tak, že ako kresťania niekedy riskujeme, že budeme vyzerať ako ľudia, ktorí sa boja brať vážne tajomstvo vtelenia a konať v tejto oblasti zrelo a slobodne?

Sám Boh dôveroval ľudskému telu a uctil si ho tým, že na seba vzal ľudskú podobu a prijal ľudskú sexualitu ako spôsob vzťahu k celému ľudstvu. O to viac by sme sa mali snažiť napodobňovať model duchovnosti a sexuality, ktorý nám ponúka Slovom, ktoré sa stalo telom! Boh sa slobodne rozhodol prebývať v Ježišovi z Nazareta v sexuálne rozlíšenom tele.

- V kresťanskej perspektíve projektu duchovného života, ktorého cieľom je prispieť k budovaniu Božieho kráľovstva, sa skúsenosť ľudskej sexuality ešte viac obohacuje a otvára novým horizontom.

Na záver možno povedať, že prijatie „pozitívnosti“ tohto rozmeru v rámci slobodne zvoleného životného projektu predstavuje základný cieľ pre nás, ktorí chceme prežívať náš duchovný život, vychádzajúc z Ježišovho Boha.

5.3 REVÍZIA VÝCHOVNO-PASTORAČNÝCH PRÍSTUPOV

Ľudská osoba predstavuje tajomnú, zložitú a hlbokú jednotu. Preto každý radikálny alebo dualistický pohľad nezodpovedá tejto nevyspytateľnej a mnohorozmernej skutočnosti, ktorá je zároveň jednotná a konvergentná. Vzhľadom na túto skutočnosť sa musíme vyhýbať určitým extrémom, najmä v otázkach sexuálnej morálky.

Rigoróznosť alebo obranný postoj

Rigorizmus bol po stáročia spôsobom výchovy o sexualite. Nazdávame sa, že tento spôsob výchovy je dnes nevhodný, pretože je v podstate založený na pesimizme voči osobe a na veľmi negatívnom pohľade na afektívno-sexuálny svet. Zameriava sa len a hlavne na vyhýbanie sa príležitostiam hriechu, ktoré majú tendenciu úzko ho spájať s pokušením. Tým hrozí spochybnenie všetkých úrovní vzťahov a inakosti ako nutných rozmerov naplnenej a kompletnej ľudskosti.

Zahŕňa teda antropologický pesimizmus, ktorého stredobodom je kultúra strachu a hriechu. Má negatívny pohľad na telo, snaží sa redukovať kresťanskú etiku na zakazujúci a odsudzujúci diskurz o sexualite, ktorá sa obmedzuje len na genitálny rozmer. Tento rozmer je súčasťou sexuality. Má však oveľa širší význam, pretože označuje sexuálny spôsob (ako muž alebo ako žena) situovania seba samého v existencii a vo vzťahu k druhým.

Svet citov sa nedá čítať geometrickou (logicko-matematickou) inteligenciou. To však neznamená, že svet vášní a pocitov je svetom bez logiky alebo že ho nemožno dešifrovať a interpretovať. To, čo je potrebné, je *induktívny a múdry prístup*, ktorý dokáže rozpoznať zmysel citov.

Pri sprevádzaní adolescentov a mladých ľudí na ceste k láske bude mať väčšie problémy chladný a nespooločenský, necitlivý a rigidný vychovávateľ. Potrebujeme prístup osvietený evanjeliom, ktoré zostáva neprekonateľným referenčným bodom a ktoré nás naučilo, že city nemožno oddeliť od skutkov a slov.

Ak tento rigorózný model dnes neplatí, treba povedať, že neplatí ani model **zdôrazňujúci logiku obrany**, ktorý má často kontraproduktívny „bumerangový efekt“ (Bellantoni, 2015). V oblasti afektivity a intimity existujú ľudia, ktorí zaujímajú len ochranný postoj. Nebezpečenstvo dnes spočíva v tom, že sa uvažuje striktnie v zmysle „nezraniť sa“. K tomu sa pripája strach z lásky, strach zo zamilovanosti, strach z nadviazania vzťahu, podnietený potrebou „nekontaminácie“ a nezraniteľnosti. Tento prístup k afektívnej a sexuálnej výchove je výlučne odpoveďou z vedecko-informačného hľadiska. Vychádzať len z logiky strachu je v rozpore s logikou lásky.

Sexuálne oslobodenie

Nedá sa povedať, že všetka rigoróznosť (prísnosť) zmizla. Zároveň vieme, že v sexuálnej morálke je nevhodný aj druhý extrém – permissivnosť (povoľnosť) –, ktorý odkazuje na „hnutia za sexuálne oslobodenie“. Vznikli najmä v medzivojnovom období, v 30. rokoch 20. storočia, s cieľom poskytnúť mladým ľuďom povolenie na všetky druhy sexuálneho správania. V postmodernej tolerantnosti, kde je „všetko dovolené“, sa láska stráca.

Tento postoj má veľmi konkrétne dôsledky a odráža sa v rôznych prístupoch: voľný prístup k antikoncepcii pre mladých ľudí, právo na interrupciu, vytváranie miest pre sexuálne vzťahy v dôstojných podmienkach, akceptovanie a podpora masturbácie ako cesty k dobrému fyzickému, sexuálnemu a emocionálnemu zdraviu. Tento prístup považuje sexuálnu aktivitu jednoducho za nevyhnutnú a žiaducu podmienku osobného blaha. Charakterizuje ho nedôvera k rodine ako miestu sexuálnej výchovy (reprodukuje dominantné hodnoty), koncepcia „oslobodenia sa“, teda užívania vlastnej sexualita na dosiahnutie uspokojivého pôžitku.

Pri bližšom pohľade *môžeme v pozadí pozorovať jav erotizácie spoločnosti*, ktorý sčasti reaguje na rigorizmus a protesty neskorého novoveku.

Pre nás, vychovávateľov, treba zdôrazniť, že existujú extrémne modely, dnes už neuskutočniteľné: model sexuálneho oslobodenia a model rigorizmu. Don Bosco bol synom svojej doby. Napriek zložitosti vtedajších čias sa stal predchodcom moderné-

ho chápania výchovného vzťahu vďaka svojmu „**charizmatickému zahĺbeniu sa**“ do **spirituality lásky sv. Františka Saleského**. Zásluhou spirituality lásky, ktorú tvorí láskavosť a miernosť, výchova k láske získava nové a podmanivé svetlo pre všetkých, dokonca aj pre vlkov zo sna deväťročného Jána Bosca.



ZHRNUTIE

Pre saleziánsku výchovu zostáva výzva pokračovať a konať v súlade s týmto holistickým pohľadom, ktorý oceňuje človeka v jeho celistvosti. Výchovno-pastoračný kľúč zohľadňuje všetky rozmery osoby, podporuje objavovanie potenciálu každého človeka a sprevádza jeho rozvoj.

V rámci modelov sexuálnej výchovy treba zvoliť biografický a etický model z nasledujúcimi charakteristikami pohľadov na sexualitu:

- *Pozitívny pohľad*: vychádza zo všetkých možností, ktoré nám sexualita poskytuje na základe vedeckých poznatkov.
- *Realistický pohľad*: uznáva, že existujú riziká a problémy spojené so sexualitou, ako sú zneužívanie, znásilňovanie, nebezpečné praktiky, nechcené tehotenstvo, sexuálne násilie atď.
- *Afektívny pohľad*: tvrdí, že city nás vedú k sexuálnym a milostným stretnutiam a spoločenským vzťahom (náklonnosť, priateľstvo, empatia, altruizmus), ktoré nám umožňujú cítiť bezpečie a ochranu a opätovať lásku i starostlivosť.
- *Etický pohľad*: umožňuje spravodlivo žiť v pluralitnej a rozmanitej spoločnosti.
- *Kresťanský pohľad*: podporuje lásku, ako si ju predstavuje Božie srdce – obetavú, veľkodušnú, stálu.

Prostredníctvom týchto modelov môžeme sprevádzať rôzne osobné príbehy tak, aby mladí ľudia zviditeľnili svoje zásady a hodnoty, ako aj zásady a hodnoty svojej rodiny či spoločnosti. Týmto spôsobom si budú môcť vybudovať osobné etické presvedčenie a spôsoby prežívania afektívnej a sexuálnej sféry v rámci životného projektu.

Tento prístup nám umožňuje priblížiť sa a sprevádzať všetky typy ľudí (veriacich rôznych náboženstiev, ale aj neveriacich).



OTÁZKY NA ZAMYSLLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Uznávaš a pripúšťaš, že aj ty cítiš potrebu sprevádzania, pomoci, podpory zo strany iných vychovávateľov/dospelých/rehoľníkov/spolubratov?
2. Pociťuješ potrebu, túžbu, ba aj únavu, ktorá nie je negatívna sama o sebe, vrátiť sa k téme sprevádzania? Ak áno, čo si urobil alebo chceš urobiť?
3. Aké boli tvoje minulé postoje v oblasti afektivity a sexuality? Aký vplyv mali na teba? Stretol si osoby, ktoré ti odovzdali poznanie, citlivosť, pozornosť a rozvážnosť? Pomohli ti v твоjich pochybnostiach a obavách a pri prekonávaní či zvládnutí úzkostí a kríz?
4. Do akej miery ešte vnímaš význam a hodnotu cudnosti a hanblivosti? Dnešní adolescenti a mladí ľudia nie sú formovaní v týchto veciach. Ako pristupovať k tejto téme a ako ju ďalej odovzdávať?
5. Čo sa ti podarilo začleniť do vlastnej osobnosti a osvojiť si zo života dona Bosca, z jeho štýlu, z jeho spôsobu bytia medzi mladými ľuďmi, z jeho sprevádzania? Ako chceš túto skúsenosť uvádzať do praxe, zdieľať a šíriť ďalej?

6

KAPITOLA

Osobný rast saleziánskeho vychovávateľa Oblasti skúmania

6.1 „LÁSKAVOSŤ“: FASCINUJÚCI VÝRAZ DONA BOSCA

[1] **Výchovný potenciál preventívneho systému dona Bosca** vyjadruje prednostným spôsobom obojstranný a personalizovaný vzťah medzi vychovávateľom a vychovávaným. Osobitne dôležitý je aspekt výchovnej lásky, na ktorý poukázalo pomerne veľa svedectiev bývalých žiakov („exallievov“) dona Bosca, Hovorili o jeho otcovskej добрote, ktorá sa prejavovala v podobe nespočetných pozorností.

Z tohto dôvodu je podstatou saleziánskej výchovy práve zapojenie vychovávateľa do *živého a životodarného vzťahu s mladými*, zameraného na budovanie správnej cesty ľudského a kresťanského rastu. Je to autentická citová láska ku všetkým, ktorá je zásadne univerzálna a komunitná.

Identita saleziánskeho vychovávateľa je tvorená hlavne láskou, zodpovedným a nezištným úmyslom túžiť po dobre druhého a hľadať ho, schopnosťou vzbudiť dô-

veru a jasne ju prejavit'. Jedinečný termín dona Bosca „láskavosť“, na rozdiel od iných synonym, je súčasťou trojice, ktorá obsahuje najvyššie ľudské a výchovné hodnoty: rozum a náboženstvo. Láskavosť nie je len výchovný „prostriedok“, ale skutočný uholný kameň a spolu s ďalšími dvoma tvoria celý preventívny systém. Preto podľa dona Bosca predstavuje láskavosť základný rozmer saleziánskej činnosti na všetkých úrovniach: **asistencia, výchova, pastorácia, spiritualita, spoločný život**.

[2] „Láskavosť“ je považovaná nielen za metódu, ale aj za afektívny rozmer a štruktúru osobnosti mladého človeka. Don Bosco ju však neopisuje konkrétnymi teoretickými tvrdeniami. Napriek tomu je predpokladom a zároveň prirodzeným výsledkom výchovného procesu **zameraného na budovanie a obnovu mladých ľudí, ktorí sú často ochudobnení o lásku**. Je to základná skúsenosť pre rozvoj osobnosti, najmä pre opustené deti či siroty, vydané napospas okolnostiam alebo deštruktívnym silám. Vychovávatelia a komunity dona Bosca majú za úlohu formovať alebo integrovať chýbajúce skúsenosti, medzi ktorými nie je o nič menej dôležitá afektívna zložka než náboženská či morálna.

„Jeho túžba nájsť liek na traumu, ktoré u adolescentov spôsobuje sociálne postavenie a nestabilita rodiny, ho vďaka jeho náklonnosti a atmosfére oratória urobili veľmi citlivým na potrebu obnoviť ‚transakčný priestor‘. Tento cieľ dosiahol obdviuhodným spôsobom a dodnes zostáva jednou z jeho najlepších intuícií“ (Thévenot, 1988).

Z pedagogického hľadiska ide o „transakčnú oblasť“, ktorá má tendenciu stať sa stabilnou formou života dospelých. Vďaka svojmu vnútornému potenciálu sa skúsenosť výchovnej lásky stáva v mladom človeku na prahu dospelosti schopnosťou prijímať a zároveň dávať lásku. Z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby **mladí ľudia zažili, cítili a prežívali lásku trvalým spôsobom**.

[3] Táto saleziánska výchovná a pastoračná láska si vyžaduje nielen prednostnú voľbu mladých, dôveru v mladých a otcovskú múdrosť, ale tiež podnecuje poznanie naplnené ľudskosťou a prejavmi lásky. Láska, ktorá je hlavným katalyzátorom saleziánskej metódy, je predovšetkým **autentická ľudská láska podľa Kristovho príkladu. Je tiež výchovnou náklonnosťou, ktorá umožňuje rast a dosahuje vzájomnosť vo vzťahoch**. „Nestačí, že sú milovaní, musia cítiť, že sú milovaní“. *Si vis amari, ama* (Ak chceš byť milovaný, miluj) platí aj pre nich. Potreba byť milovaný sa postupne zhoduje s potrebou a schopnosťou milovať.

Z tohto dôvodu „láskavosť“ osobitným spôsobom charakterizuje vzájomný vzťah medzi vychovávateľom a mladým človekom. Zo všetkých možných sémantických od-tieňov slova „láskavosť“ má najoriginálnejší saleziánsky význam myšlienka bratského a otcovského priateľstva, náklonnosti, ktorá sa dáva a prijíma, „láskyplnej“ skúse-nosti vo vzťahoch, preukázanej (viditeľnej, vnímateľnej) lásky. Láska, ktorú preukazu-jeme, otvára srdce a rozum mladého človeka voči vychovávateľovi, spôsobuje ocenenie našich návrhov a zásahov a podnecuje osobnú iniciatívu a tvorivosť. Lásku, vyjadrovanú láskavosťou, možno definovať ako „najvyšší princíp“ výchovnej metódy dona Bosca, „dušu“ jeho výchovného štýlu. Je to láskavý spôsob priateľstva, ktorý je vzdialený od selektívnej, formálnej a nepružnej „lásky“.

Podľa slov dona Bosca „v preventívnom systéme je spôsob napomínania taký, že to nenaruší srdečný vzťah medzi vychovávateľom a chovancom ani v čase výchovy, ani potom. Vychovávateľ, ktorý si získal srdce svojho zverenca, bude mať naňho vždy veľký vplyv, a to aj vtedy, keď už bude začlenený do občianskeho života. Pre tieto a mnohé iné dôvody sa zdá vhodné dať prednosť preventívnemu systému pred represívnym“ (FS 435).

[4] Iba srdečný vzťah umožňuje „**rodinnosť**“ (termín, ktorý si osvojil don Bosco a zdedila ho saleziánska tradícia), ktorá znamená spontánnosť, prirodzenosť, láska-voosť, poznanie, družnosť, spoločenstvo života a konania, priateľské vzťahy i dôveru.

Z psychologických, historických a náboženských dôvodov don Bosco dospel k pre-svedčeniu, že výchova je v podstate dielom rodinnej výchovnej štruktúry. Don Bosco rodinnosť opísal v *Liste z Ríma* (1884), ktorý je pre vychovávateľov manifestom ro-dinnej pedagogiky, atmosféry pôvodnej náklonnosti, úcty, socializácie, dialógu a dô-very: „rodinný duch prináša lásku a láska budí dôveru“ (FS 445).

Presnejšie povedané, Don Bosco vo svojich slovách zhrnul rozmanitosť významov a od-tieňov pojmu „láskavosť“: láska („byť milovaný“), srdce, dobrota, náklonnosť, nežnosť, trpezlivosť. V jeho korešpondencii s vychovávateľmi a mladými ľuďmi sa často opakujú výrazy ako „Mám ťa veľmi rád“, „Milujem ich v Pánovi“, „Láska, trpez-livosť, nežnosť, nikdy nie pokorujúce tresty“ a mnohé iné. Don Bosco nikdy nepre-stával svojich spolupracovníkov učiť o dôležitosti priateľských a veselých spôsobov, založených na kresťanskej zbožnosti, ktorými si môžu získať dôveru mladých. Je to univerzálna a bezpodmienečná požiadavka. Saleziánske prijatie „láskavosť“ a rodin-nosť sú základom výchovy. Sú olejom a vínom, ktoré milosrdný Samaritán používa na

liečenie zraneného človeka. Podľa obrazu Boha, ktorý dáva pršať na dobrých aj na zlých, sa saleziánska „láskavosť“ ponúka všetkým, o to viac tým, ktorí nesú rany spôsobené nedostatkom prijatia a náklonnosti. Na prvý pohľad môže byť menej prítlačlivé nadviazať vzťah so zranenými mladými ľuďmi. Od saleziánskeho vychovávateľa, ktorý je dobrým pastierom, by sme preto očakávali „vôňu oviec“ (pápež František).

V tomto svetle **požiadavka afektivity v saleziánskej výchove** vytvára nové vzťahy, nové spôsoby spoločného života, nové časy a priestory.

6.2 VYSOKÝ ŠTANDARD LÁSKY V JEŽIŠOVOM ŠTÝLE

[1] Ako sme videli, vychovávateľ, ktorý sprevádza, sa musí nevyhnutne vydať na osobnú cestu rastu: **nemôžeme mladým ľuďom svedčiť o tom, čo nevlastníme; nemôžeme odovzdať dedičstvo, ktoré nám nepatrí.** Túto cestu umožňuje hĺbková analýza a reflexia každodennej reality a osobnej skúsenosti.

Nemôžeme očakávať, že pomôžeme mladým ľuďom, ak sa najprv nebudeme cítiť osobne a aktívne zapojení do tohto procesu rastu. Je dôležité nadobudnúť presvedčenie, že výchova k láske je cesta, ktorú musí absolvovať predovšetkým *vychovávateľ s presvedčením, že táto cesta nikdy nekončí.*

Uvažovanie nad každodennou realitou a osobnou skúsenosťou znamená snažiť sa stále hlbšie a autenticky odpovedať na otázky: Kto som? Kto je pre mňa druhý človek? Kým chcem byť pre toho druhého? Každý z nás je súčasťou **jedinečného plánu lásky**; druhí ľudia musia byť pre nás „posvätnou pôdou“. Vzťah, ktorý nás vzájomne spája, sa musí vyznačovať postojom úcty a načúvania.

Milovať sa naučíme len tak, že sa staneme darom pre druhých. To znamená vzdať sa potrieb, obáv a tabu, aby sme sa naučili zdieľať skúsenosti s druhými ľuďmi. S pokorou a odvahou pristupujeme k druhému tým, že sa učíme zdieľať blízkosť a potrebu vzájomnej lásky.

[2] Pri uskutočňovaní tejto náročnej cesty, nesmieme zabúdať, že pre saleziánskych vychovávateľov je láska spojená s bojmi, výzvami a dobývaním, ktoré sa môžu stať únavnými a márnymi, ak sa neobrátime na skutočný zdroj lásky, ktorým je Kristus.

Pán Ježiš ustavične a osobne miloval a miluje všetkých. Odkiaľ pochádza dobrá zvesť, ktorú môžu saleziánski vychovávatelia ponúknuť mladým ľuďom?

„Ženie nás Kristova láska“ (2 Kor 5,14). V slovách, ktoré povedal kresťanom v Korinte sv. Pavol odhaľuje vnútornú silu, ktorá ho podporuje v jeho službe ohlasovateľa evanjelia. Kristova láska ho viedla k tomu, aby čelil nebezpečenstvám a prenasledovaniám a dala mu odvahu ohlasovať Ježiša. Je apoštolom z lásky k Ježišovi, ktorý si získal jeho srdce a z lásky k bratom i sestrám, s ktorými sa chce podeliť o najväčší objav svojho života: Ježiša a jeho evanjelium. Toto je duch, ktorý oživuje službu saleziánskeho vychovávatela!

Postoj vychovávatela je preto inšpirovaný láskou, ktorá pochádza od Boha, ktorý vždy preberá iniciatívu: tvorí, vykupuje a odpúšťa; od Krista, ktorý prichádza medzi nás, podnecuje a počúva naše modlitby; od Ducha Svätého, ktorý inšpiruje a pomáha na začiatku, počas a na konci každej spásnej činnosti. Je to univerzálny štýl „byť prítomný“, „byť pre“.

Pre saleziánskeho vychovávatela rásť v Kristovej láske znamená čoraz viac milovať mladých ľudí zverených do jeho starostlivosti s rovnakými citmi Ježiša. Väčšiu lásku prejavuje tým, ktorí sa ocitli v ťažkostiach. Ide o to žiť Ježišovu lásku – úplné darovanie seba samého telom, srdcom, myslou a dušou po celý svoj život, a tak o nej svedčiť a učiť ju mladých ľudí. Avšak prijať a dávať Ježišovu lásku si vyžaduje istý druh praxe. Zaiste, je to *náročná láska, ktorá si od nás vyžaduje neustálu konverziu*, aby sme rozšírili rozmery svojho srdca. Prináša nám odmenu v podobe skutočnej radosť z objavu, že sa aspoň trochu podobáme na milosrdné srdce Otca.

6.3 POSTOJE A ZRUČNOSTI VYCHOVÁVATEĽA

Dôveryhodné referenčné osoby

Na nasledujúcich stranách zdôrazníme niektoré **základné postoje založené na Ježišovom srdci, v ktorých sme povolaní rásť ako saleziánski vychovávatelia:**

[1] Je zřejmé, že mladí ľudia silne prejavujú potrebu podpory a blízkosti zo sveta dospelých. Vo svete čoraz viac poznačenom neistotou a nestálosťou hľadajú vychovávateľov, ktorí sú **pozitívnymi referenčnými postavami** v procese rastu k zrelosti, najmä v emocionálnom rozvoji. Na plnenie tejto vývinovej úlohy mladí ľudia potrebujú proaktívne, presvedčivé a povzbudzujúce sprevádzanie, ktoré nie je poznačené moralizovaním a odsudzovaním alebo pokusmi o manipuláciu a kontrolu. Ak sa mladí ľudia necítia vítaní, prijatí a pochopení, bude pre nich ťažké otvoriť sa formám počúvania a účasti. Musíme vytvoriť priestor pre vzťah a komunikáciu s ohľadom na kultúru a citlivosť doby.

Vychovávať znamená veriť v život, aj keď pri tom roníme slzy. Vychovávať znamená dúfať v budúcnosť, aj keď nás mladí ľudia v prítomnosti sklamú. Vychovávať znamená rozširovať s múdrosťou a žať s trpezlivosťou. Vychovávať znamená byť zlatokopom, ktorý ide hľadať poklady srdca ... Skutočný vychovávateľ nie je dokonalý človek, ale niekto, kto má pokoj dávať a citlivosť učiť sa. ... ľudská bytosť, ktorá hovorí ich jazykom a dokáže preniknúť do ich srdca (porov. Cury, 2013).

Výchova znamená rozvíjať presvedčenia vďaka slovu, ktoré preniká a premieňa, prostredníctvom **konkrétneho a viditeľného príkladu dospelého**. Získané skúsenosti a z nich vyplývajúce poznanie adolescentného sveta nás čoraz viac presvedčujú, že afektívna (citová) a sexuálna výchova sa uskutočňujú prostredníctvom konkrétnych, zreých a trvalých vzťahov. Preto mladí ľudia potrebujú referenčné dospelé osoby s túžbou po autenticite a po budovaní skutočných vzťahov. Pri hľadaní takýchto osôb mladí ľudia zvyčajne skôr pozorujú ich správanie, než aby ich počúvali. Z toho vyplýva potreba a zodpovednosť formovať vychovávateľov integrálnym spôsobom, aby jednak boli príťažlivými vzormi pre mladých a jednak predstavovali významnú morálnu autoritu na podporu tejto výchovnej úlohy. Z tohto hľadiska bude zaujímavé analyzovať poskytovanú výchovu v našich formačných prostrediach.

Uvedomujeme si túžby mladých ľudí po zmysluplných a presvedčivých odpovediach, ktoré si vyžadujú našu pozornosť. Vnímame aj ich potrebu priblížiť sa príťažlivým životným štýlom, ktorý oslovuje srdce a nie je iba „správny“. Mladí ľudia potrebujú „pevné a povzbudivé“ väzby s dospelým, ktoré sa nikdy nesmú zmeniť na odstup, ale na sprevádzanie plné blízkosti a svedectva.

Vychovávateľ, ktorý sa ochotne a zrelo venuje svojej výchovnej zodpovednosti, postupne zisťuje, že sa nechal vtiahnuť do príbehu, ktorý spôsobuje jeho rast a sto-

násobne mu vracia to, čo dal, a to v zmysle ľudskej zrelosti. Slobodne sa venovať životu druhých a ich rastu vedie k tomu, že človek sa stáva slobodnejším dospelým, ktorý je schopnejší milovať nezištne a v prípade potreby priniesť aj obeť. Dospelý **vychovávateľ sa naďalej učí „spolu“ s mladými ľuďmi** a zažíva krásu, keď vidí rozkvitnúť slobodu druhého. Stáva sa možným svedkom neobyčajných ľudských príbehov, plných bohatstva alebo chudoby, rastu alebo úpadku. Môže vidieť vývoj i premenu mladých ľudí na budúcich dospelých ľudí a prehodnotiť svoj vlastný príbeh.

[2] Dnešná kultúra podporuje myšlienku slobody voľby mladých ľudí, ale často sa stáva, že nie sú schopní prevziať určité zodpovednosti. Okrem toho treba uviesť, že mladí ľudia sa dnes nachádzajú v rozporuplnej situácii medzi tým, čo ich učia a tým, čo skutočne žijú. Tento nesúlad znásobujú ďalšie osobné aspekty, ako je slabá schopnosť dialógu, silný pocit vlastníctva a prílišná pripútanosť alebo náhle zmeny. V každom prípade potrebujú veľkú pomoc pri rozlišovaní svojich životných rozhodnutí. Ak však zohľadníme rast každého mladého človeka a potrebné sprevádzanie, je nutné pochopiť, že **vychovávať srdcom znamená dôverovať mladému človeku**: nesmieme upadnúť do typu kontroly, ktorá znehodnocuje vzťah, alebo do pasce „riadenia“ života druhej osoby.

Zdá sa, že vo všeobecnosti prevláda nedôvera v mladých ľudí a určitý pesimizmus voči ich schopnosti porozumieť, rozhodnúť sa a konať dobro samostatne. Stojí za to sprostredkovať im silu záväzku k sebe samým, k tomu, čo cítia, k tomu, čo si myslia, a k vlastnému telu. Keďže niet slobody bez záväzku, nie sme slobodní, ak si plne nevedomujeme všetky podmienky spojené s dynamizmom, akým je sexualita.

*Mladý človek hovorí natoľko, nakoľko je vypočutý, miluje, ak je milovaný, nado-
budne sebadôveru, ak mu niekto prejaví dôveru.*

Ako sme už povedali, „láskavosť“ dona Bosca je intenzívna pedagogická láska, lebo zahŕňa zhodu o hodnotách, ktoré vychovávateľ predkladá. Vychovávateľ „nezískava“ srdce mladého človeka pre seba, ale priťahuje ho k dobru, k slobode a nakonk k Bohu. Len tak je možné vytvoriť výchovný vzťah skutočne hodný svojho mena, teda bez jemných foriem vydierania, násillia, citovej kompenzácie a zrady skutočného dobra mladého človeka. Výchova k láske pomocou saleziánskej pedagogiky je skutočne náročná úloha. Je to umenie, ktoré sa dosahuje dlhou formáciou a veľkou trpezlivosťou. Neexistujú žiadne vopred pripravené odpovede. Vychovávateľ je povolán milovať bez vlastnenia a slúžiť bez ovládania. Dieťa, adolescent a mladý člo-

vek musí zažiť zodpovednosť za seba samého a prevziať zodpovednosť za svoju cestu, aby si mohol vytvoriť vlastnú citovo-sexuálnu biografiu.

[3] Typickým prejavom saleziánskej výchovnej lásky je predovšetkým **osobné stretnutie s každým mladým človekom**. Don Bosco bol špecialistom na prvé stretnutia, ktoré sa odohrávali vonku a na ľubovoľnom mieste. Dokázal okamžite vzbudiť dôveru, odstrániť bariéry a vyvolať radosť. Niektoré z týchto „prvých stretnutí“ sa zapísali do histórie zlatými písmenami. Don Bosco o nich vydáva svedectvo:

„Mladých ľudí najviac priťahuje vlúdne prijatie, ktorého sa im dostáva. Dlhoročná skúsenosť nás naučila, že dobrý výsledok výchovy mladých ľudí sa dosiahne predovšetkým vtedy, keď ťa majú radi a nikto sa ťa nemusí báť“ (FS 42).

Don Bosco s radosťou spomína na svoje prvé stretnutia s chlapcami, postupne rekonštruje výmenu slov a navrhuje ich ako pedagogické vzory. Spomienky a dôležitosť, ktoré prisúdil týmto stretnutiam boli také veľké, že z nich urobil stredobod svojich životopisov. Bol presvedčený, že kvalita vzťahu vychovávateľ – vychovávaný sa prejavuje v osobnom stretnutí. **Konkrétna skúsenosť sa nazýva saleziánska asistencia**. Tento prístup si vyžaduje dlhodobý plán. Výchova nie je „poradiť a zmiznúť“, ale vyžaduje si dlhodobé sprevádzanie. Priateľstvo a saleziánske otcovstvo sú prejavmi lásky, ktorá rastie počas výchovy a keď rastie, má ešte väčší vplyv na výchovu.

Saleziánska asistencia stelesňuje saleziánsku pedagogiku, ktorú chápeme ako:

- Túžbu tráviť čas s mladými ľuďmi a zdieľať s nimi život;
- Fyzickú prítomnosť všade tam, kde sa nachádzajú, schopnosť urobiť prvý krok a vzájomné spoznávanie;
- Morálnu silu so schopnosťou povzbudzovať, podnecovať a obnovovať (nie chladný a nezainteresovaný dozor) ;
- Ochrana a rozvoj potenciálu prostredníctvom pozitívnych skúseností (dvojitý aspekt prevencie);
- Podpora spolunažívania na základe spravodlivých pravidiel a spolužitia;
- Posilnenie schopnosti mladých ľudí samostatne reagovať na hodnoty;

[4] V čoraz rozmanitejšom svete si obnova kultúry sprevádzania vyžaduje **posilnenie potenciálu všetkých postáv**, ktoré rôznymi spôsobmi a kanálmi zohrávajú vzťahnú

úlohu v živote mladých ľudí. Výchovná a pastoračná komunita (VPK) zohráva rozhodujúcu úlohu spolu so všetkými svojimi kľúčovými aktérmi: rodičmi, učiteľmi, vychovávateľmi, trénermi, animátormi a napokon priateľmi a rovesníkmi. Priateľstvo a asistencia totiž vedie k ďalšiemu veľmi jedinečnému prejavu saleziánskeho výchovného vzťahu zo strany všetkých postáv: k spoločnej zodpovednosti.

Je dôležité, aby všetci členovia VPK prijali zodpovednosť individuálne a osobne „osloviť srdce“ človeka spoločným jazykom. To znamená, zabezpečiť, aby si každý zachoval **vlastnosti spoločenstva schopného mať a odovzdávať zdieľané hodnoty**. Saleziánske „priateľstvo a otcovstvo“ vytvárajú prostredie, v ktorom sa hodnoty stávajú zrozumiteľnými a potreby prijateľné. Je však potrebné podeliť sa o túto zodpovednosť. Táto cesta si vyžaduje svedectvo komunitného života a dobré medziľudské vzťahy. Dozrievanie našej „komunity“ ovplyvní aj rast mladých ľudí. Len osobným zdokonaľovaním VPK môžeme pozitívne ovplyvniť mladých ľudí.

Dnešné výchovné výzvy potrebujú **komunity dospelých ľudí, ktorí sú vyrovnaní so svojím vekom, so svojimi obmedzeniami, so svojou afektivitou a sexualitou**. Títo ľudia sú ochotní navzájom riskovať v zložitom vzťahu, ktorý si vyžaduje ponuku a očakávanie, slová a mlčanie, jemnosť a energiu. Dobro a rast druhého je kritériom rozlišovania, ktoré prebieha vždy v konkrétnej situácii. Keď sú mladí ľudia konfrontovaní so zrozumiteľnými posolstvami a vzormi vo všetkých oblastiach života, vytvára sa okolo nich zdravá VPK, v ktorej sa prelína sloboda a zodpovednosť.

Predtým, než sa začneme zaoberať výchovnými kritériami, je dôležité uvedomiť si oblasti rastu, a teda aj zručnosti, ktoré by si mali osvojiť vychovávatelia. Tieto podnety vyplynuli z dôkladného štúdia a diskusie s delegátmi pastoračie mládeže z celého sveta a sú výsledkom úvah obsiahnutých v predošlých kapitolách tohto textu.

Zručnosti vychovávateľa, ktorý sprevádza

Komunikácia je vždy sieťou autentických vzťahov (porov. Castells, 2004; 2010; Buckingham, 2007, Pastore & Romano, 2015). Jazyky spolu s ich kritériami, ktoré použijeme na komunikáciu s deťmi, adolescentmi a mladými ľuďmi, sú rovnako dôležité, ak nie dôležitejšie než samotný obsah, ktorý im my dospelí ponúkame. Vychovávatelia neodovzdávajú len to, čo si myslia alebo hovoria, ale svojím správaním komunikujú to, čo robia a kým sú. **Budovanie vzťahu je preto výchovným cieľom prvoradého významu**. Riadenie výchovného vzťahu znamená riadenie asymetrie rolí medzi do-

speľými a dospievajúcimi ľuďmi, riadenie emocionálnej dynamiky a skúseností. Ako uvidíme, vhodné manažovanie týchto aspektov podporuje prijatie, ktorá sa chápe ako ponechanie priestoru pre slobodu druhého, s cieľom vytvoriť *trait d'union* (spojivo), čiže vzájomnú väzbu ako plán na podporu originálneho budovania subjektívnej a osobnej identity.

[1] Vedieť počúvať, aby sme mohli vychovávať. Dialóg, počúvanie a povzbudzovanie sú potrebné ako nácvik schopnosti interpretovať realitu a osvetľovať problémy s presnosťou a objektivitou. Dialóg predpokladá pozornosť, porozumenie a snahu pochopiť, čo druhá osoba práve hovorí.

Počúvanie znamená isté „odstúpenie od seba“, pri ktorom sa pozornosť vždy sústreďuje na skúsenosti, skryté pocity a vnútorné hnutia osoby, ktorá je sprevádzaná. Počúvanie veľmi súvisí s empatiou, so *schopnosťou „vžiť sa do kože“ sprevádzanej osoby*.

Je nutné počúvať všetky informácie a „fragmenty života“, ktoré nám chce človek odovzdať a podeliť sa o to, čo prežíva pri hľadaní svojich najhlbších túžob. Ide o záležitosť, ktorá je spojená skôr s afektívnym ako kognitívnym rozmerom a vyjadruje vzájomnú ochotu vpustiť druhého človeka do svojho života. Z logického hľadiska si tento postoj vyžaduje tri podmienky:

- Prvá podmienka je vnútorné ticho vychovávateľa, ktoré má podobu *trpezlivosti a čakania*. Je to teda mlčanie, schopné trpezlivo čakať, keď emocionálna zložitost' sprevádzanej osoby neumožňuje, aby hneď jasne opísala, čo sa s ňou deje, po čom túži alebo čo ju odrádza. Vyžaduje si, aby vychovávateľ „kultivoval svoju myseľ a svoje zmysly, aby sa naučil počúvať a hovoriť a v určitých okamihoch aj mlčať“ (AL 99). Keďže proces dozrievania mladých ľudí trvá dlho „treba s milosrdenstvom a trpezlivosťou sprevádzať rozličné štádiá rastu osôb, ktoré deň po dni postupne napredujú, nechávajú priestor pre milosrdenstvo Pána, ktorý nás povzbudzuje, aby sme robili všetko dobré“ (AL 308).
- Podľa druhej, nemenej dôležitej a nesamozrejmej podmienky by sa mal vychovávateľ *cvičiť v počúvaní* seba samého, v *poznávaní* svojich silných a slabých stránok a nehľadať kompenzáciu alebo nevytvárať závislosť od sprevádzanej osoby. Na rozvoj správneho odstupu je potrebná veľká miera slobody a náročná kombinácia blízkosti/odstupu, aby bolo možné lepšie a konkrétnejšie pomôcť sprevádzanej osobe. Inými slovami, musíme si uvedomiť, akí sku-

točne sme (obmedzenia, možnosti) tým, že si nájdeme čas posilniť sa a odovzdať to, kým sme.

- To nám umožňuje vychovávať pomocou slov, ktoré *vyjadrujú lásku, náklonnosť, blízkosť*. Pre saleziánskeho vychovávateľa je citová väzba (don Boscova „rodinnosť“) ústredným prvkom systému. Čaro saleziánskeho výchovného štýlu vedie k zapojeniu sa do emocionálnych procesov, k uznaniu ich dôležitosti ako rovnocenných s racionálnymi procesmi a k uznaniu rovnakej dôležitosti symbolických činností a formálneho správania.

[2] Na sprevádzanie je vždy potrebný **postoj úcty a úplnej akceptácie mladého človeka**. V osobe sa stretávame s niečím posvätným a prežívame potrebu „vzruť si sandále“ pred posvätnou zemou, na ktorú sa chystáme vstúpiť. Vyžaduje si to rovnaké prijatie a akceptáciu, ktoré Ježiš prejavil v evanjeliu, ako sme videli v štvrtjej kapitole: s láskou, bez posudzovania, bez odsudzovania, nechať osobu, aby z hĺbky svojej bytosti vyjadrila to, čo cíti a čím trpí. Keďže niekedy chýbajú slová, môžeme navrhnúť písanie, kreslenie, symbolického umenie alebo iné grafické formy. Nech už je forma akákoľvek, zámerom je vyjadriť sa a vyniesť na povrch to, čo sa v našom vnútri vrie. Už to je oslobodzujúca skúsenosť.

Sprevádzanie je proces premeny orientovaný na subjekt, aby si sám uvedomil, že je protagonistom svojho vlastného príbehu. Neučíme sa ho sami ako nejakú metódu, ale je to cesta premeny, ktorej plody uvidíme až spätne. Preto je mimoriadne dôležité *zaoberať sa zámenami! Naozaj brať vážne „ty“*.

Sexuálna morálka sa venuje zámenám, berie vážne „ty“, posilňuje etiku dôvery, pretože „vstupovanie do života druhého, aj keď je súčasťou nášho vlastného života, vyžaduje citlivý postoj, ktorý nie je invazívny, ale obnovuje dôveru a rešpekt. ... A láska, o čo viac je intímna a hlboká, o to väčšmi si vyžaduje rešpektovať slobodu a schopnosť čakať, kým druhý otvorí dvere svojho srdca“ (AL 99).

„Brať vážne toho druhého“ znamená byť skutočnými a dôveryhodnými vychovávateľmi, ktorí sú chápaní a fyzicky prítomní. Mladí ľudia sa s nimi môžu podeliť o svoje problémy a etapy (osobného, sociálneho, sexuálneho, citového, medziľudského) rastu. „Keď človek, ktorý miluje, dokáže druhému urobiť dobre alebo keď vidí, že druhému sa darí a prežíva to s radosťou, vtedy Bohu vzdáva chválu, pretože „veselého darcu miluje Boh“ (2 Kor 9, 7); náš Pán si osobitným spôsobom cení toho, kto sa teší z radosti druhého“ (AL 110).

Zo skúseností s adolescentmi a mladými ľuďmi sa možno naučiť predovšetkým o dôležitosti sprevádzania, ktoré im pomáha čeliť ich najhlbším otázkam, a to nielen tým explicitným (výslovným), ale aj implicitným (skrytým), ktoré nedokážu sami sformulovať. Ide o podporu emocionálnej gramotnosti (osvojenie si slovníka súvisiaceho s ich náladami, pocitmi a emóciami). Podpora citového rozvoja nie je obyčajnou „výučbou“, ale **hlbkovým dialógom**, „**analýzou ich požiadaviek**“, prijatím túžby po plnej sebarealizácii vo vzťahu k sebe a druhým ľuďom.

Je zrejmé, že mladí ľudia žiadajú od dospelých viac, než len „návod na použitie“: žiadajú, aby ich „brali vážne“, aby ich počúvali a považovali za schopných. Mladí ľudia sú prekvapení osobnou a vzájomnou schopnosťou počúvať a viesť dialóg. Kladú otázky o problémoch, na ktoré neexistuje učebnicová odpoveď a ktoré zanechávajú prázdnotu. Žiadajú, aby bola prejavená dôvera v ich schopnosti a mohli prevziať zodpovednosť.

[3] Je dôležité zdôrazniť **formáciu v umení poradenstva, výchovného poradenstva a duchovného sprevádzania**. Je potrebné používať prechodné slovesá „vychovávať“ a „viesť“, ktoré naznačujú, že poradenstvo nie je teoretickou, ale praktickou vecou. Poradenstvo znamená vychovávať a usmerňovať osobu pri dosahovaní dôležitých cieľov jej vývinu: budovanie identity, realizácia osobného životného projektu, dynamika voľby a rozhodovania, poctivá a uspokojujúca pracovná a profesionálna činnosť ako odpoveď na hľadanie zmyslu a povolania, predstavujúceho naplnenie každej ľudskej existencie.

Preto je nutné mať *kompetentných vychovávateľov vo výchovných procesoch*. V tejto súvislosti je formácia vychovávateľov čoraz potrebnejšia. Sprevádzanie totiž neznamená len povzbudzovaniu ku konaniu dobra. Aby človek mohol konať dobro, musí vedieť, čo je dobro a ako ho uskutočniť čo najlepším spôsobom.

Nutne potrebujeme formovať referenčné osoby, bezúhonných vychovávateľov, ktorí sú povzbudzovaní k tomu, aby sa odhaľovali, aby si kladli otázky a sprevádzali druhých, aby vyšli sami zo seba. Vychovávajú nielen schopnosťou rozprávať vynikajúce príbehy, ale aj tým, že vo svojom živote vydávajú hodnoverné a viditeľné svedectvo o tom, čo hlásajú svojím slovom.

Osoba, ktorá chce niekoho sprevádzať v citovej, vzťahovej a sexuálnej oblasti, musí byť na to pripravená. Nestačí mať len túžbu a dobrú vôľu. V tejto oblasti potrebujeme serióznu prípravu, pretože sa od nás vyžaduje **hlbšie antropologické, teolo-**

gické a pastoračné rozpracovanie otázok týkajúcich sa tela, citov a sexuality. Okrem toho sa od nás vyžaduje, aby sme boli ľuďmi modlitby, v dôvernom vzťahu s Bohom: „Viac než kedykoľvek predtým dnes potrebujeme mužov a ženy, ktorí vďaka svojej skúsenosti sprevádzania vedia, ako napredovať; s dôrazom na rozvahu, schopnosť chápať, umenie čakať a ochotu počúvať Ducha, aby sme spoločne ochránili ovce, ktoré nám boli zverené, od vlkov snažiacich sa rozdeliť stádo“ (EG 171).

[4] Cirkev neúnavne poukazuje na ideál kresťanskej antropológie, založenej na hodnotách rozdielnosti, úcty, vzájomnosti, darovaní a harmónii medzi telom a duchom. Pápež František sa pýta: „Kto však o týchto veciach dnes hovorí? Kto je schopný brať mladých vážne? Kto im pomáha, aby sa seriózne pripravili na veľkú a štedrú lásku? Sexuálna výchova sa berie príliš na ľahkú váhu“ (AL 284). Preto, zvlášť pre nás vychovávateľov k láske *nesmie byť afektivita a sexualita zakázaná alebo tabuizovaná téma*.

„Mladí vedia, že telo a sexualita sú podstatné pre ich život a rozvoj identity. ... Zároveň mladí vyjadrujú výslovné prianie konfrontovať sa s otázkami, týkajúcimi sa rozdielov medzi mužskou a ženskou identitou, vzájomnosti medzi mužmi a ženami, homosexuality“ (CV 81).

V tomto kontexte musí vychovávateľ rozvíjať schopnosť **pokojne a otvorene sprevádzať každého mladého človeka a považovať ho za jedinečnú bytosť**. Keď hovoríme o procese objavovania a budovania vlastnej identity, je čoraz jasnejšie, že proces človeka nemožno analyzovať z jedného uhla pohľadu, pretože všetky sú navzájom prepojené a v neustálej interakcii. Ak rasa, spoločenské postavenie, náboženstvo alebo sexuálna orientácia patria k prvkom, ktoré tvoria základ identity, vzájomné pôsobenie medzi homosexualitou a kresťanstvom sú podstatnými prvkami pre sebaepochopenie a seba prijatie človeka.

Hlavne prostredníctvom osobných svedectiev môžeme vnímať ťažkosti, ktoré niektorí mladí ľudia prežívajú od detstva v súvislosti s vierou a vlastnou sexuálnou orientáciou. Niekedy upadnú do neustáleho boja proti sebe samému a proti vlastným pocitom kvôli morálnym prístupom, ktoré ich vylučujú.

V tejto situácii sa utrpenie zväčšuje, pretože človek prežíva pocit stratenosti, ako aj osamelosti a ťarchu „zranenia“, o ktoré je ťažké sa podeliť.

Keď hovoríme o tomto type sprevádzania, často myslíme na ľudí, ktorí sú vo všeobecnosti veľmi zranení alebo majú aspoň životné skúsenosti, ktorých dôsledkom je

negatívna vnútorná psychologická, citová a/alebo duchovná skúsenosť. Títo ľudia si pravdepodobne vypestovali určité sebavedomie a považujú sa za neschopných verejnej a sebadarujúcej lásky, pretože sa na to „necítia“ hodní ako ľudia a kresťania. Nevedomosť vedie k strachu, ktorý vytvára celý rad postojov: nepočúvanie, predsudky, obranné postoje, démonizácia druhého a dokonca násilie.

V akomkoľvek kultúrnom a náboženskom prostredí byť homosexuálom znamená cestu osobnej voľby – ktorá svedčí o slobodnom stave človeka – a hľadanie spôsobov prežívania viery, o ktorých človek zvyčajne neuvažuje. Preto, keď hovoríme o individuálnom sprevádzaní, je jasné, že nejde o hocijaký proces, ale o proces, ktorý si vyžaduje **kvalifikované a dlhodobé udržateľné sprevádzanie**. Keď definitívne prekonáme „patologický“ pohľad na homosexualitu, musíme byť ešte pozornejší na spôsob, akým sa osobe podarí začleniť túto črtu do celkovej cesty osobného dozrievania. Práve na to sa má zamerať práca vychovávateľa.

Z tohto dôvodu ide o sprevádzanie, ktorého cieľom nie je len uvedenie si vlastnej homosexuálnej orientácie, ale aj jej prijatie. Je potrebné prijať seba samého takého, aký som, pod uzdravujúcim pohľadom Boha, ktorý nemá „nepodarené deti“, ale jednoducho deti, ktoré sú všetky jedinečné a hodnotné. *Prekonanie tohto vnútorného konfliktu je nevyhnutné pre osobnú integráciu a podporu duchovnej cesty človeka. Stáva sa dôležitým predpokladom pre vytvorenie zdravej vnútornej jednoty.*

Don Bosco sa venuje širokej a mnohotvárnej skupine „chudobných a opustených“ mladých ľudí. Ešte rozsiahlejšia je skupina, ktorá sa vďaka rozsahu jeho predstavivosti takmer zhoduje s celým svetom mladých. Podľa dona Bosca je táto „**najdelikátnejšia časť**“ ľudskej spoločnosti ľahko vystavená nebezpečenstvám, a preto potrebuje pozornosť, ochranu a starostlivosť. U dona Bosca je tiež živé a prežívané vedomie veľkej rôznosti morálnej, náboženskej, kultúrnej a sociálnej úrovne sveta mladých: chudobní, spoločenski, zámožní a bohatí; negramotní, vzdelaní a kultúrni; dobrí, ľahostajní, problémoví, zlí a delikventní. Nikto z protagonistov životopisných a naratívnych kníh dona Bosca sa nepodobá na toho druhého: Peter, Dominik Savio, Michal Magone, František Besucco, Severín, Valentín, ani vedľajšie postavy z iných kníh. Každý z nich má svoj vlastný charakter, svoje rodinné zázemie, svoju históriu. Preto don Bosco navrhuje adresné a postupné ciele i programy, ale píše, hovorí a venuje sa mladým ľuďom diferencovaným spôsobom. Je to požiadavka, ktorá vyplýva z rozumu, ktorý predstavuje jeden zo základných pilierov jeho systému.



OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

- 1.** Ak si spomenieš na svoju minulosť adolescenta a mladého človeka vo farnosti, v oratóriu, v saleziánskej alebo nesaleziánskej škole, na aké vzory, na aké postavy a svedectvá si pamätáš? Akú stopu zanechali v tebe, v tvojom raste a dozrievaní?
- 2.** Pracujeme, podľa tvojej skúsenosti, na permanentnej formácii vychovávateľov, aby sa z nich stali nielen kompetentní, aktívni a uvedomelí mediátori, ale aj osoby schopné žiť svoj citový život s dostatočnou slobodou a zrelosťou?
- 3.** Snažia sa osoby, tvoriace VPK, dôsledne ponúkať autentické, povzbudzujúce a pokojné vzťahy, ktoré umožňujú mladým ľuďom prekvitať v pravej láske?

7

KAPITOLA

Výchova mladých ľudí k láske Desať výchovných kritérií

7.1 SPREVÁDZANIE PRI BUDOVANÍ IDENTITY

[1] Téma identity má v súčasnej výchove nepochybne zásadný význam. V dnešnom svete výchova často znamená pracovať na problémových otázkach, umožniť ľuďom zažiť možnosti a ohraničenia, učiť ich otvoriť sa pre iné, nové, očakávané a neslýchané. A často to znamená aj preniknúť do seba, do svojho vnútorného sveta, do mnohých „ja“, ktoré sa objavujú v našom vedomí, prijať ich odlišnosti, osobitosti a potreby.

V situácii zložitosti, plurality, rozdielov a multikulturalizmu má výchovná práca pomôcť **skomponovať „symfóniu mnohých osobných ja“**, keďže prvé konflikty a otázky sú skôr intrapersonálne než interpersonálne a sociálne. Výchova by sa mala chápať ako cesta, ktorej cieľom je podporovať plný rozvoj ľudskej osobnosti. Cesta môže byť obmedzená a dokonca nedokonalá, no aktívne sa zaoberá súvislosťami a možnosťami rozvoja.

Formovanie identity je skutočne jednou z hlavných tém otázok mladých ľudí. V ich afektívnom a sexuálnom svete *otázka „Kto som?“* nevyhnutne nadobúda nové významy a konkrétnosť v súvislosti so sexuálnou rozmanitosťou a odlišným správa-

ním. To poukazuje aj na smerovanie biografického modelu a sprevádzania. Každý mladý človek si vytvára vlastnú sexuálnu biografiju, v ktorej definuje svoju identitu.

Tieto otázky sa týkajú najmä rozmanitosti medzi chlapcami a dievčatami, a to z biologického aj psycho-vzťahového hľadiska. Adolescenti si uvedomujú, že spracovanie vlastnej premeny nemožno oddeliť od spracovania rozmanitosti iných. Zmeny sú významné nielen samy osebe, ale aj vtedy, keď ich „vidí“ ten druhý, čo môže v určitých fázach rastu spôsobovať problémy. Je náročné prijať svoju ženskosť alebo mužskosť a plne ju vyjadriť prostredníctvom osobnosti dospelého človeka.

O láske, zamilovanosti a vzťahu medzi ľuďmi sa vynára množstvo otázok. Napríklad: Existuje láska? Čo je láska? Odkiaľ sa láska berie? Robí láska človeka vždy šťastným? Čo človeka skutočne robí šťastným?

V súvislosti s týmito otázkami bude tiež dôležité oceniť rodinu. Predstaviť ju ako školu lásky, bez vylúčenia a diskriminácie, s istotou, že každá rodinná realita je jedinečná. Najmä sa treba dištancovať od perfekcionistických utópií, ktoré dehumanizujú.

Skutočnou otázkou je otázka identity: „Kto som?“. Musíme mladým ľuďom pomôcť nájsť odpoveď na túto otázku, rozvíjať ich osobnosť a odhaliť ich individualitu, aby dnes a zajtra mohli žiť autentické vzťahy.

Afektívno-sexuálna sféra musí byť integrovaná s ostatnými potrebami osoby a stať sa nielen prejavom vzťahového rozmeru osoby. Ako už bolo spomenuté, z kresťanskej antropologickej perspektívy musí afektívna a sexuálna výchova zohľadňovať osobu v jej celistvosti (personalistický a humanistický prístup), a teda **mať za výchovný cieľ integráciu biologických, psycho-afektívnych, sociálnych a duchovných prvkov**. Proces budovania identity ľudskej bytosti sa neobmedzuje na jeden aspekt osoby.

[2] Citová zrelosť vedie nielen k prekonaniu predsudkov, naivity a nevedomosti, ale aj k vyváženému ovládaniu seba samého a svojho citového sveta. Preto sú nevyhnutné **cesty sebaopoznania zamerané na podporu počúvania a emocionálneho sebaopoznania**. Túžby sú silné, pozitívne, energické, plné dynamiky. Bez túžob nie sme ničím, neexistuje žiadne skúmanie, žiadne sebaopoznávanie, žiadna vášeň. Na druhej strane, inštinkty môžu byť slepé, nepresné, nadmerné, nenásytne a neobmedzené sily, ktoré môžu viesť k chamtivosti a závidi.

Túžby sa dajú regulovať a formovať za hranicami potláčania a oslobodenia, za hranicami popierania a skrývania. Neregulovaný sexuálny pud môže byť zdrojom násilia; neexistuje potešenie bez zábran.

Okrem toho osobné sprevádzanie znamená schopnosť pomôcť človeku rozvíjať citový a dôverný vzťah s Bohom, pričom sa vychádza z toho, kto človek je a aký je. Z toho vyplýva dôležitosť sledovania procesu sebaobjavovania a seba prijatia u všetkých mladých ľudí, ktorý ich vedie k tomu, aby upevnili vzťah s Bohom, ktorý ich miluje takých, akí sú, pretože v ňom všetci „žijú, hýbu sa a existujú“ (Sk 17, 28).

Dve podmienky pre túto skúsenosť seba poznania sú:

- Po prvé, aby sa osoba **slobodne a dobrovoľne rozhodla, že sa nechá sprevádzať** a chcela nájsť hĺbku seba samej, aby odtiaľ kráčala k horizontu ľudskej a kresťanskej plnosti a zrelosti.
- Po druhé, je podstatné, aby **osoba chcela poznať svoj afektívno-sexuálny svet**, aby ho dokázala pomenovať a identifikovať vnútorné hnutia, ktoré sa v nej odohrávajú. To je dôležité a je to cesta, po ktorej treba vedome kráčať. Inak by hrozilo, že človek zostane ukotvený v ideologickom a extrémne racionálnom svete.

7.2 SPREVÁDZAŤ ICH SVEDOMIE A ROZHODNUTIA

[1] Stačí vychovávať deti a mladých ľudí tak, aby sa „dobre správali?“ Učiť slušné správanie alebo vychovávať svedomie? Skôr než o abstraktné formovanie človeka ide pri výchove o to, aby sme ľudsky dôstojným spôsobom pomáhali iným a sebe samým odovzdať to najlepšie, čo nám bolo dané a čo je v našich „obmedzených“ silách. V každom prípade východiskom výchovy nie sú pojmy alebo projekty, ale životné situácie a konkrétne možnosti, ktoré každý človek zažíva. Výchova znamená podnecovať a pomáhať ľuďom rásť a dôstojne prežívať svoj život; nadväzovať vzťahy, zdieľať a rozvíjať vlastný potenciál a potenciál iných ľudí; zažívať jedinečnosť životných chvíľ svojich a iných. Z hodnotového hľadiska sa **výchova usiluje o to, aby sa potenciál a rozhodnutia každého človeka stávali „cnostnými“**.

V tomto rámci je dôležité vychovávať k rozvoju kritického myslenia. Kritické myslenie je schopnosť, ktorá nám umožňuje objektívne analyzovať informácie, údaje či skúsenosti a je to teda racionálny, reflexívny a cielený spôsob myslenia.

Do značnej miery nás chráni pred stereotypmi a predsudkami, pretože predpokladá rozvoj kladenia otázok, a tým, že nás učí brať do úvahy viac premenných, rozširuje naše intelektuálne obzory a očisťuje pole od tých chýb, ktorých sa dopúšťame, keď nejakú správu alebo situáciu považujeme za samozrejmosť bez akéhokoľvek overenia. Kritika nie je len o hľadaní chýb, nezrovnalostí, nedostatkov, ale o vyhodnotení toho, čo je hodné ocenenia (a prečo) a čo nie, vo všetkom, čo počujeme a čítame. Je to intelektuálna zručnosť, ktorú môžeme zlepšovať a zdokonaľovať.

V tomto zmysle sa nám zdá, že rozvoj tejto kompetencie je tiež v súlade s predstavou, ktorú presadzuje saleziánsky vychovávateľ, pretože sa odkláňa od dogmatizmu a smeruje k rešpektujúcemu a dialogickému pohľadu na mladých ľudí. To si vyžaduje neustálu prácu formačného spoločenstva, aby sa vytvoril priestor na reflexiu myšlienok a nápadov, spôsobov vytvárania vzťahov a väzieb. Priestor, ktorý podporuje diskusiu o sprevádzaní, jeho možnostiach a limitoch. **Formácia v akejkoľvek oblasti si vyžaduje priestor na úprimnú reflexiu**, v ktorom človek diskutuje o svojich úsudkoch, rozpakoch, protirečeniach a vnímaných chybách vo svojom konaní. Takto komunita rastie a organizuje svoju činnosť vo svetle saleziánskej perspektívy.

Presnejšie povedané, najdôležitejšou výzvou pre VPK je prevziať zodpovednosť za sprevádzanie mladých ľudí, **aby sa mohli slobodne rozhodovať**, plne si uvedomujúc prostredie, z ktorého pochádzajú, často zaťažení situáciami osamelosti, nedôvery, krehkosti samotných výchovných osobností a logiky konzumu a nezodpovednosti. To všetko mimoriadne sťažuje každú voľbu. Autonómia musí byť „vybojovaná“ skôr, ako si človek bude môcť vybrať. To je odvážne a riskantné. Ten, kto skutočne vie, ako vychovávať mladých ľudí, aby sa slobodne rozhodovali podľa vlastného svedomia, dosahuje majstrovské dielo svojej výchovnej práce.

„V hĺbinách svedomia človek odkrýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale je povinný ho poslúchať. Jeho hlas ho neprestajne vyzýva, aby miloval a konal dobro a vyhýbal sa zlu; a keď treba, zaznieva mu v hĺbke srdca ... Svedomie je najskrytejším jadrom a svätýňou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri.“
(*Gaudium et spes*, 16).

Dnes, ako vždy, je svedomie miestom nášho vnútra, priestorom, kde je každý sám so sebou, kde môže prežívať slobodu ako rozmer, riziko či dokonca odyseu. Von Balthasar (1986) by povedal, že uplatňovanie slobody je vždy „dráma“. Ako však môžeme hovoriť o svedomí v dobe, keď sa zdá, že všetko závisí od toho, čo je viditeľné, bezprostredné a konkrétne? Koľko slobody majú mladí ľudia v sebe, aby sa ich osobné svedomie stalo referenčným bodom pre ich vlastné rozhodnutia mimo módnych trendov a tlaku všeobecného správania sa? V skutočnosti nás „sloboda desí. Vo svete, ktorý je tak podmienený závislosťami a virtuálnymi skúsenosťami, sa bojíme byť slobodní“ (Spadaro, 2021).

[2] A predsa, keď už nebudú existovať vonkajšie regulátory správania, rozhodujúcim faktorom je to, čo sa výchove podarí vybudovať v človeku, jeho schopnosť samostatne sa orientovať a nájsť v sebe hodnoty a kritériá pre vlastné rozhodnutia. Toto je veľký priestor, ktorý sa otvára pre výchovu.

Dejiny každého ľudského života sú dejinami slobody. Práve prostredníctvom svojich slobodných rozhodnutí človek privádza k naplneniu svojej bytie. To, čím sa človek stáva, čo robí zo svojho života, je ovocím Božej lásky a zároveň dielom jeho slobody. Ale práve preto, že je tvorivá, je ľudská sloboda zodpovednou slobodou.

Vnútri svedomia vychovávateľ učí, ako konkrétne spájať stretnutie slobody a pravdy, praktizovať úsilie o slobodné rozhodnutia. Učí poznať dynamiku stretnutia hodnôt v ich absolútnosti a historických rozhodnutí v ich čiastkovosti.

Preto je dôležité **vychovávať k láske k sebe samému a k dobrej láske v slobode**. „Sloboda je čosi veľkolepé, ale môžeme ju aj stratiť. Morálna výchova je pestovanie slobody prostredníctvom ponúk, motivácií, praktických aplikácií, podnetov, ocenení, príkladov, vzorov, symbolov, úvah, napomenutí, prehodnotení spôsobov správania a dialógov, ktoré pomáhajú ľuďom rozvíjať tie stabilné vnútorné princípy, ktoré môžu viesť k spontánnemu konaniu dobra. Cnosť je presvedčenie, ktoré sa premenilo na vnútorný a stabilný princíp konania. Cnostný život preto buduje slobodu, posilňuje ju a vychováva; vyhyba sa tomu, aby sa človek stal otrokom nutkavých, dehumanizujúcich a protispoločenských sklonov. Samotná ľudská dôstojnosť si vyžaduje, aby každý konal podľa vedomej a slobodnej voľby, čiže pohýnaný a vedený osobným presvedčením“ (AL 267).

V mene slobody mladého človeka sme povolaní byť „žonglérmi“, aby sme sa vyhlí dvom veľmi konkrétnym rizikám. Prvé riziko, ktoré spočíva v tom, že „v mene slobody je všetko dovolené“ (morálny rozpor zmizne), čo vedie k permisívnemu (povoľnému) sprevádzaniu, ktoré mladému človeku nepomáha formovať jeho svedomie. Druhým rizikom je nahrádzanie slobody mladého človeka, dokonca veľmi jemným či nevedomým spôsobom, v mene jeho vlastnej slobody, čo naráža na vplyv, ktorý môže mať kultúra a vonkajšie podmienky na jeho stále sa formujúce svedomie (sloboda je poškodzovaná).

7.3 VÝCHOVA K SEBAOVLÁDANIU

[1] Do istej miery sa v niektorých osobitných súvislostiach môže stať, že toto rozšírené hľadanie psycho-fyzickej rovnováhy má tendenciu živiť skôr **priemysel blahobytu, než výchovu srdca**. Inými slovami, môžeme pozorovať dlhý zoznam tovarov a služieb, týkajúcich sa nielen fyzického zdravia ľudí, ale aj takých faktorov, ako je sociálne a komunitné blaho a predovšetkým duševná, emocionálna, duchovná a finančná pohoda. Nadbytok zmyslových podnetov, do ktorých sme ponorení, má v skutočnosti paradoxné vlastnosti: nerozširujú našu schopnosť cítiť, ale ju kontaminujú až paralyzujú. Napriek tomu, že mladých ľudí priťahujú vnútorné zážitky, ponuka kresťanskej spirituality sa vo svetle vyššie uvedeného môže zdať nedôveryhodná. Avšak „prosme Pána, aby oslobodil Cirkev od tých, čo ju chcú urobiť starou, čo ju chcú upriamiť na minulosť, brzdiť ju, robiť nehybnou. Prosme aj za to, aby ju oslobodil od iného pokušenia: myslieť si, že je mladá, pretože prijíma všetko, čo jej ponúka svet; myslieť si, že sa obnoví tým, že ukryje svoje poslanstvo a prispôsobí sa druhým“ (CV 35).

František nás ako vždy vyzýva, aby sme sa vrátili k realite: **aby sme sa od nej nevzdialili a neboli voči nej nepriateľskí:**

„Je pravda, že my, členovia Cirkvi, nemáme byť čudáci. Všetci majú cítiť, že sme ich bratia a susedia ako v prípade apoštolov, ktorí ‚boli milí celému ľudu‘ (Sk 2, 47; porov. Sk 4, 21.33; 5, 13). Zároveň však musíme mať odvahu byť iní, poukázať druhým na sny, ktoré tento svet neponúka, svedčiť o kráse veľkodušnosti, služby, čistoty, pevnosti, odpustenia, vernosti povolaniu, modlitby, boja za spravodlivosť a spoločné dobro, lásky k chudobným, sociálneho priateľstva“ (CV 36).

[2] Pre budúcnosť kresťanstva sa ukáže, že voľba za alebo proti telu bude mať plno následkov. Zmena perspektívy v skutočnosti znamená uznať, že sa nachádzame medzi dvoma extrémami: na jednej strane myšlienka, že cesta k Bohu nás núti relativizovať naše zmysly alebo sa ich dokonca zrieknuť; na druhej strane ľahostajnosť voči telu, ktorá nastáva po tom, čo sme „všetko vyskúšali“. Kľúčovým slovom medzi týmito dvoma extrémami by mohla byť „**čistota**“, teda „*privilegovaná cesta, ako sa naučiť rešpektovať individualitu a dôstojnosť druhého bez toho, aby sme ho podriaďovali vlastným túžbam*“ (KIMŽ 57).

Sebaovládanie učí **sebadisciplíne srdca**, ako aj sebadisciplíne očí, mysle a všetkých zmyslov. Toto ovládanie (emocionálna sebaregulácia) nie je niečo negatívne, ale *skutočná vláda nad sebou samým*. Byť si vedomý a byť pánom seba samého znamená, uznať každého človeka ako jedinečný a neopakovateľný subjekt, ako cieľ sám o sebe, a nikdy nie ako prostriedok na dosiahnutie cieľa.

Z toho vyplýva, že čistota znamená tréning a formáciu, aby sme prekonalí akúkoľvek majetnícku a ovládajúcu mentalitu *proti druhej osobe*. Je to priama opozícia k utilitárnej a narcistickej mentalite, ktorá má tendenciu všetko používať a zneužívať, akoby sme boli najvyššími vládcami seba samých, svojho tela a pudov, ako aj ľudí a sveta okolo nás. Nakoniec láska, ktorá chce vlastniť a využívať toho druhého, je vždy nebezpečná; vážni a dusí skutočnú lásku a robí druhých nešťastnými. Logika lásky je vždy logikou slobody.

Uznávame, že čistote sme nepriznali takú hodnotu, akú si zaslúži. Dnešná kultúra a spoločnosť v podstate už vôbec nepočíta s určitým typom čistoty. Pre mladých ľudí a dospelých je čoraz „nemysliteľnejšie“ praktizovať napríklad predmanželskú čistotu počas zasnúbenia a čistotu počas života všeobecne. Sebaovládanie a čistota sú znevažované a na „naivných“ sa ich rovesníci pozerajú s opovrnutím.

Čistota má opísať *neustále sa vyvíjajúcu rovnováhu*, harmóniu medzi telesnými chúfkami a hĺbkou väzieb. Čistota sa nemá stotožňovať s abstinenciou, ani s panenstvom, ku ktorým sa len málokto cíti oprávnené povolany. Naopak, je to **cesta pravdy a harmónie**, na ktorej sa telo vychováva k veľmi širokej škále prejavov, pričom sa obmedzuje prvotný inštinkt vlastniť. Niektoré formy kontaktu sú vhodné pre určité situácie a vzťahy, zatiaľ čo iné môžu byť nedostatočné alebo deštruktívne. Sexuálna energia je v skutočnosti životne dôležitá energia, ktorá musí byť nasmerovaná k hodnotám, aby sa mohla považovať za ľudskú.

[3] Napokon, vychovávateľom treba pripomenúť potrebu pomáhať adolescentom zdokonaľiť ich **kritické zručnosti** a získať nové kultúrne nástroje. Takto budú schopní posúdiť korene tých javov, ktoré v nich často vyvolávajú zmätok, podmaňujú a podmieňujú si ich (okrem iného povoloňnosť, hravé a predčasné sexuálne praktiky, narcizmus, pornografia, strata ustálených etických právd, zosmiešňovanie kresťanskej morálky). **Pre mladých ľudí treba ešte napísať fenomenológiu čistej lásky**, relevantnú pre každú etapu, založenú na realite a riadenú kritériami evanjelia. Na druhej strane, slová zostanú vždy nedostatočné, keď slovne vyjadrujeme svoje skúsenosti, najmä sexuálne a afektívne (citové).

7.4 VÝCHOVA K CITOM: CNOSTI SRDCA

Aby sme boli schopní udržiavať ľudsky zmysluplné vzťahy, musíme sa postupne naučiť gramatiku emócií; musíme byť „zasvätení“ do umenia milovať.

[1] Je dôležité **naučiť sa rozpoznávať rôzne emócie**. Platón povedal, že cieľom výchovy je naučiť človeka túžiť po tom, čo je dobré. Preto seriózne sprevádzanie učí, ako čítať a interpretovať túžbu. Vychovávať túžbu neznamena potláčať ju, zosmiešňovať alebo popierať. Skôr ju usmerňovať zvnútra, podporovať snahu mladého človeka otvoriť sa odlišnému a hlbšiemu spôsobu nazerania a dešifrovania reality. Takto mladý človek pochopí, že sexualitu netreba ignorovať ani využívať, mrhať ňou alebo ju zneužívať, ale chápať a prijímať v zmysle významu, ktorý odhaľuje a ktorý ňou prechádza. Z tohto nového vnímania môžu vziť nové motivácie, nová citlivosť a nové ocenenie úžasného bohatstva sexuality. Týmto spôsobom sexuálna túžba znovu objavuje svoj konečný účel a zmysel bez toho, aby ho bagatelizovala alebo minimalizovala.

Túžby nie sú všetky rovnaké, rovnako ako sú rôzne pocity: zmyslové, psychické, duchovné; prechodné a trvalé; hlboké a povrchné; jednoduché a zložité; pozitívne a negatívne; aktívne a pasívne; impulzívne a reflexívne atď.

[2] V tomto zmysle je dôležité zdôrazniť problém **citovej negramotnosti**, teda na jednej strane je *predovšetkým pocit*, na druhej strane *strach z pocitu*. Prvá forma negramotnosti znamená neschopnosť kontrolovať a ovládať pocity a vášne: „človek

si užíva emócie, nech je akýkoľvek“. Tento „hlad po emóciách“ má podobu fanatizmu, závislosti, kultu rizika, konzumizmu, extázy z rýchlosti, sexuálnej kompulzívности (nutkavosti). Akoby sme sa báli „emocionálnej anestézie“. Chceme zomrieť z lásky.

Opačným extrémom je rozdelený a neúplný človek, ktorý nehovorí a ktorý sa sústreďuje len na svoju prácu. Je izolovaný, vyhýbavý, kritický voči realite a znudený ľuďmi.

Za týmito dvoma postojmi sa často skrýva neschopnosť rozpoznať a „prečítať“ vlastné pocity a pocity druhých. Táto zdanlivá absencia pocitov vedie na jednej strane k hľadaniu silných emócií a na druhej strane k úniku pred svetom. Prvým krokom pri výchove k láske bude preto pomôcť mladým ľuďom rozpoznať, čo skutočne cítia, a to tak, že pomenujú emóciu (napríklad veľmi často sa zamieňa hnev so strachom alebo smútok s hnevom). Len tak budú môcť konať konzistentne so svojou východiskovou situáciou.

[3] Miernosť a umiernenosť. Mierniť znamená upraviť výšku tónu, akordu alebo nástroja. V každodennom živote nám tento konštrukt pomáha naučiť sa určovať hranice a znížiť chamtivosť po spotrebe. Nestriednosť a snaha neodkladať uspokojenie túžob je ústredným prvkom konzumných spoločností. Je zrejmé, že je to nerozvážne. Spoločnosť premieňa sexuálne potešenie na kľúčovú túžbu, ktorá si vyžaduje uspokojenie. Len čo sa objaví, je nárokováná ako právo jednotlivca. Nepredstavuje problém, kým sa nestane nebezpečenstvom pre zdravie a iné osoby.

Potrebujeme rozumné cvičenie miernosti, umiernené cvičenie, strednú cestu („*in medio virtus*“). Výchova znamená vyvažovanie, usporiadanie a reguláciu.

[4] Výchova k rozvážnosti a realizmu. Rozvážnosť je prispôsobenie sa realite, človeku, situácii. Neznamená sakralizovať sexualitu, ani ju odmietať ako niečo bezvýznamné; ani ju redukovať na tabu alebo na obyčajný zjav; Rozvážnosť neznamená hovoriť na všetko áno, ani potláčať sexualitu alebo čakať, kým túžba vyprchá; ani sa jej zrieknuť, ani ju popierať, ani ju vždy dovoliť; ani ju vždy obmedzovať, ani ju vždy urýchľovať. Sexualita nie je ani idealistický romantizmus, ani materialistická póza; je to otvorenosť voči stretnutiu, ktoré nám pomáha oceniť a realizovať seba samých a iných.

Na operatívnej úrovni, pri všetkých praktických rozhodnutiach, prichádza do úvahy „rozvážnosť“, ktorá predpokladá „náuku“, to, čo don Bosco nazýva všeobecným pojmom „rozum“. V skutočnosti by sa „láskavosť“ so všetkými jej odtienkami nedala dosiahnuť bez schopnosti vytušiť „správnu chvíľu“ pre každého jednotlivca, ku ktorej treba pristupovať „cnostne“, s rozvahou, pozornosťou, rešpektom, v „spravodlivosti“ a „láske“ a, prirodzene, s podporou morálnych cností statočnosti a miernosti.

[5] Výchova k vzťahovej väzbe znamená učiť vychádzať zo seba smerom k druhým a ku všetkým. Ide o vytváranie väzieb, nie o vykorisťovanie – objekt – zneužívanie. Je to výchova k súhlasu a primeranému odstupu. Náklonnosti je potrebné vychovávať, to znamená učiť sa, že priestor stretnutia s druhým nemá byť výlučným vyjadrením vlastných potrieb a túžob alebo hľadaním okamžitého uspokojenia osobného potešenia. Dve veľké motivácie človeka sú integrácia a diferenciacia. Pre niektorých sa kontrola začína v nich samých, pre iných je to prostredie, ktoré kontroluje správanie. To je kľúč k napätiu medzi jednotlivcom a komunitou. Preto sa stáva nutným učenie približovania sa za hranicu strachu, nervozity, podriadenosti, mlčania a plachosti.

„Mladí ľudia potrebujú aj chvíle zamerané na nich osobne, na každého individuálne, aby sa im dostalo vysvetlenia ich pochybností a zmätkov, aby čelili obavám a neistotám, aby sa im pomohlo uvažovať o prípadných nezrelostiach, aby sa naučili prekonávať uzavretosť do vlastného „ja“ a otvorili sa konkrétnej láske voči druhej osobe“ (KIMŽ 34).

Na druhej strane je potrebné podporovať súhlas na vstup do intimity. Je potrebné uvedomiť si rôzne úrovne vzťahu, a to úroveň príťažlivosti, zamilovanosti a záväzku. To znamená rešpektovať, čo chce druhá osoba. Predpokladá to sociálnu schopnosť vedieť prijať „nie“ bez manipulácie druhou osobou.

Výchova k vzťahovej väzbe je učenie, ako ísť cestou k druhým osobám. Je to cesta, na ktorej sa nemáme zastaviť alebo vynucovať tempo, pričom krok za krokom zhodnotiť, či ísť vpred alebo sa vzdať podľa dôležitého princípu vzájomnosti. Väzby teda predstavujú príbeh našich stretnutí, našich vzťahov s druhými. Príbeh, ktorý zahŕňa potrebu milovať a byť milovaný, chrániť a byť chránený, prijímať a byť prijatý. Vyjadruje sa prostredníctvom mnohých prejavov, ako je spoločenský kontakt, vzťah k prostrediu a k iným ľuďom, vzťah k Bohu.

[6] Úvod do významu telesnosti si vyžaduje propagáciu práce na pravdivosti či nepravdivosti reči tela. Pravda spočíva v zhode medzi vonkajším konaním a vnútornou dispozíciou. Dnes je veľmi ľahké používať telo ako nástroj potešenia, ľahkého zvädzania, klamstva, podvodu ... Čo robím so svojím telom?

Odovzdať svoje telo osobe, s ktorou nás nespája spoločná história, puto náklonnosti, poznania a hlbkej vzájomnej lásky, má svoje náklady, pretože nás ochudobňuje. Bráni alebo sťažuje, aby sa sexuálny dar seba samého stal symbolom hlbokého spoločenstva, osobného záväzku.

Človek sa „vyjadruje“ cez svoje telo: jeho osobnosť sa môže komunikovať len prostredníctvom jeho tela. Vychovávateľ pomáha mladému človeku zoznámiť sa s telom ako jazykom a obrazom, najmä tým, že mu pripomína, že starnutie „mladého“ tela prináša zmeny a mäťuce pocity, prekvapivý vývoj a zrýchlenie plné otázok.

Samozrejme, reč tela je reč, ktorá sa historicky mení a je ovplyvnená rozmanitosťou kultúr, ale čistota môže otvoriť mimoriadne bohatý symbolický a zmyslový vesmír v porovnaní s kultúrou presýtenou pornografiou, ktorá sexualitu stotožňuje len so sexuálnymi skutkami. Vnímajúc nesmiernu hodnotu sebadarovania v manželstve, sexualita rozlišuje a chráni svoju osobitosť, pričom dáva fyzickú podobu mnohým iným prejavom nehy, náklonnosti, empatie a vášne.

7.5 VÝCHOVA K ŽIVOTU V SPOLOČENSTVE

[1] S cieľom budovať komunitnú identitu každého mladého človeka, ktorý vstúpil do Valdocca, Don Bosco uviedol do praxe niektoré výchovné a pastoračné inštitúcie:

- po prvé, bezpodmienečné prijatie mladého človeka, proaktívne počúvanie zamerané na provokovanie, aktivizáciu a dosiahnutie jeho rastu na kognitívnej, afektívno-vzťahovej, duchovnej a sociálnej úrovni;
- po druhé, starostlivosť o rodinnú atmosféru, afektívne saleziánske prostredie, v ktorom si mladý človek môže osvojiť pocit bezpečia a dôvery, tak osobne, ako aj vo vzťahu k druhým;
- po tretie, personalizácia výchovného prístupu, čiže schopnosť vytvárať fyzický

a symbolický priestor na formovanie hodnôt, na komunikáciu a konštruktívny dialóg.

Preto kultúra stretnutia v rôznych saleziánskych prostrediach nie je súčtom, ale **budovaním „my“**; nie je zmlouvou, ale zväzkom hlbokoj náklonnosti; nie je splynutím, ale jednotou dvoch; nie je niečím vopred stanoveným, ale priestorom, ktorý sa buduje a znovu vytvára.

[2] Rovnako chce byť každé saleziánske dielo prostredím, v ktorom sa všetci (saleziáni, laici, vychovávateľia, deti, rodiny) môžu cítiť ako doma a prispieť svojím osobitným príspevkom. Tento výchovný princíp je stelesnený vo **Výchovnej a pastoračnej komunite**: spoločenstve ľudí, výchovnom priestore, v ktorom sa zdieľajú základné hodnoty, ekosystéme, ktorý spája rodinný charakter typický pre saleziánsky štýl s citovými väzbami.

„Vytvárať ‚domov‘ znamená vytvárať rodinu; znamená to učiť sa, aby sme sa cítili spojení s inými ľuďmi bez utilitaristických alebo účelových zväzkov, byť zjednotení tak, aby sa náš život zdal trochu ľudskejší. Vytvárať domov ... znamená vytvárať putá, ktoré sa budujú jednoduchými, každodennými skutkami, ktoré môžeme konať všetci. Veľmi dobre vieme, že domov potrebuje spoluprácu všetkých. Nikto nemôže byť ľahostajný alebo nezúčastnený, pretože každý je v jeho stavbe nevyhnutným kameňom. ... Vytvárať pevné vzťahy si vyžaduje dôveru, ktorá sa denne živí trpezlivosťou a odpustením. A tak sa uskutočňuje zázrak skúsenosti, že tu sa možno znova narodiť, že tu sa všetci rodíme znova, pretože účinne pociťujeme Božie pohladenie, ktoré nám umožňuje snívať o ľudskejšom, a tým aj božskejšom svete“ (CV 217).

[3] **Oratórium – mládežnícke stredisko a iné typy združení** sú školou života, vzťahným bodom pre integrálny rast celých generácií. Reálne a konkrétne miesto, kde sa dá hrať, športovať, modliť, stretávať, rozprávať, zdieľať, zapájať sa, zamilovať sa. Skrátka, žiť a rástť. Hovoríme o „vhodných miestach, ktoré môžu riadiť podľa svojho uváženia a kde môžu slobodne vchádzať a vychádzať, miesta prijatia, kam môžu prísť spontánne a s dôverou, aby sa tam stretli s inými mladými vo chvíľach utrpenia alebo nudy, alebo keď chcú osláviť niečo, z čoho majú radosť. ... Takto sa môže uskutočniť nevyhnutné ohlasovanie posolstva od človeka k človeku, ktoré nemožno nahradiť žiadnym iným pastoračným prostriedkom alebo pastoračnou stratégiou“ (CV 218).

Oratórium – mládežnícke stredisko v skutočnosti podporuje niektoré základné charakteristiky rodinného prostredia a vyjadruje saleziánske prijatie:

- *Pedagogika radosti a oslavy* je konštitutívnym prvkom preventívneho systému dona Bosca, neoddeliteľným od štúdia, práce a zbožnosti, od „náboženstva“. Svojim mladým často opakoval výrok sv. Filipa Neriho: „Keď je ten správny čas, behajte, skáčte, bavte sa, koľko chcete, ale prosím vás, nepáchajte hriechy“. Radosť sa stáva prvoradým prvkom pre rast vychovávateľov a mladých ľudí, pretože nie je len oddychom a zábavou, ale autentickou a nenahraditeľnou pedagogickou skutočnosťou. Nie je náhoda, ako sme videli, že „zoznámenie sa s mládežou najmä počas rekreácie“ je kľúčovým bodom systému, zopakovaným v liste vychovávateľom z mája 1884.
- Tým sa „pedagogická“ úloha *divadla v jeho rôznych prejavoch* dostáva do popredia výchovného systému dona Bosca ako životná a konkrétna súčasť vytvárania atmosféry radosti na výchovné účely. Divadlo je spôsob, ako vojsť do kontaktu s pocitmi toho, čo sa zobrazuje a s príbehmi i skúsenosťami lásky a života iných ľudí.
- Po tretie, aj *funkcia inštrumentálnej a vokálnej hudby* je úzko spojená s koncepciou výchovy prostredníctvom upokojujúcej atmosféry a zušľachťovania estetického vkusu a čítania. Z tohto dôvodu zaberá veľký priestor počas pôsobenia dona Bosca v každodennom živote na Valdoccu.
- Napokon aj *výlety a púte* prispievajú k vytváraniu atmosféry kresťanskej radosti, ktorá je podstatnou súčasťou integrálnej formácie mladého človeka. Majú preto zásadný výchovný význam.

[4] V našich školách i vzdelávacích a odborných inštitúciách stojíme pred nasledujúcou výzvou, vyjadrenou slovami pápeža Františka: „musíme oveľa viac rozvíjať a upevňovať našu schopnosť srdečne prijímať druhých, pretože mnohí mladí, ktorí sa u nás ocitajú, sa nachádzajú v situácii hlbokoj osirelosti. A nemyslím tu len na určité rodinné konflikty, ale na skúsenosť, ktorá sa týka rovnako detí, mladých a dospelých, matiek, otcov a detí. Mnohým sirotám, našim súčasníkom – a možno nám samotným – by komunity, akými sú farnosti a školy, mali ponúknuť cestu bezodplatnej lásky a podpory, uplatnenia a rastu“ (CV 216).

Na školách je potrebné zabezpečiť výchovu, ktorá nám pomôže pochopiť a oceniť význam afektívneho, duchovného, etického a sociálneho rozmeru zdravého sexuálneho vývinu. Potrebujeme učebné osnovy na vyučovanie a učenie sa o kognitívnych, psychologických, fyzických a sociálnych aspektoch sexuality.

Inými slovami, poskytnúť deťom a mladým ľuďom vedomosti, zručnosti, postoje a hodnoty, ktoré im umožnia dosiahnuť zdravie, blahobyt, dôstojnosť a rešpektujúce vzťahy, a zväziť, ako ich rozhodnutia ovplyvňujú ich vlastnú pohodu a pohodu iných.

[5] Znamená to **opätovne potvrdiť právo katolíckych pedagogických inštitúcií a škôl orientovať svoje vyučovacie a vzdelávacie programy podľa kresťanskej antropológie**, a tak odmietnuť tie programy rodovej výchovy, ktoré sú čisto ideologické.

Nepochybne existujú vzdelávacie programy a dokonca aj formy politického aktivizmu, ktoré sa javia ako veľmi problematické. Tieto návrhy s veľmi polemickým a agresívnym tónom príliš často nevyjadrujú úmysel riešiť problém antropologickým a vedeckým spôsobom. Preto je kritická diskusia na túto tému skutočne potrebná. Je jasné, že rodičia majú nielen právo vychovávať svoje deti, ale sú za ne aj primárne zodpovední. Potrebujú však aj podporu vzdelávacích inštitúcií.

Rodičia sú prvými a vhodnými vychovávateľmi v otázkach sexuality a afektivity. Určite ich treba podporovať a vzdelávať v zručnostiach a prístupoch potrebných na ich neoceniteľnú úlohu výchovy o láske, najmä o sexualite. Aj oni musia vnímať a prijať túto zodpovednosť a osvojiť si, ako bolo uvedené vyššie, vhodné zručnosti a prístupy tým, že si osobne našťudujú tento predmet.

V dôsledku toho je potrebná dobrá spolupráca a dôvera medzi rodičmi a vzdelávacími inštitúciami. Zároveň je potrebné obidvoch usmerňovať, integrujúc aktualizované príspevky humanitných vied do kresťanského antropologického rámca. Toto je obzvlášť dôležité v oblasti sexuality a afektivity, ktorá sa rozhodne nesmie obmedzovať na biologické a medicínske aspekty, ale musí byť uznaná jej ľudská a duchovná hodnota.

7.6 VÝCHOVA POVEDOMIA O OBMEDZENIACH

[1] Vychovávať ľudí, ktorí boli zvyknutí na obeť a na význam obmedzení, bolo zjavne jednoduchšie ako vychovávať dnešné nové generácie, ktoré sú zvyknuté dostať všetko, čo chcú, dokonca aj zbytočnosti, a chcú to mať hneď. **Človek sa však nemôže stať dospelým bez toho, aby sa naučil zohľadniť obmedzenia**, ktorým skôr či neskôr musí čeliť, pretože choroby, zlyhania alebo kritické situácie sa môžu neča-

kane prihodiť každému. V priamom kontakte s týmito situáciami sú ešte zraniteľnejší ľudia, ktorí si nikdy nepredstavovali, že v živote zažijú takú krehkosť.

Vychovávať znamená tiež vedieť citlivo povedať „nie“ a podporiť tento postoj. Práve „nie“, a teda obmedzenia a pravidlá, pomáhajú človeku rásť a stať sa samostatným. Z tohto dôvodu bude nutná prítomnosť a skúsenosť autentickej náklonnosti, ktorá sa vyhne dynamike frustrácie a agresie. Zároveň vychováva k čakaniu, a teda k tomu, aby človek vedel znášať tie malé frustrácie, ktoré sú evolučné a vytvárajú základ spoločenského života.

V bežnom spôsobe života môžeme vidieť znaky ľahkovážnosti, s akou sa zvažujú a riešia obmedzenia, napríklad prehrešky vo svete mládeže, miznutie generačných rozdielov, kontaminácia rolí a rodov, rastúci antagonizmus medzi jednotlivcami, národmi a sociálnymi aktérmi. Zdá sa však, že toto všetko neprinieslo do života ľudí – ktorých identita sa rozpadá – väčšie uvedomenie.

Prvým obmedzením je „naše vlastné bytie“. Pri objavovaní a budovaní vlastnej identity musí mladý človek robiť významné rozhodnutia pre svoju existenciu. Práve v rozhodovaní sa subjekt postupne stáva dospelým. Toto prevzatie zodpovednosti a sebaregulácia nie je obmedzením, ktoré bráni šťastiu, naopak, umožňuje ho. Ako povedal sv. František Saleský: „Neželaj si nebyť tým, čím si, ale želaj si byť veľmi dobre tým, čím si. Verte mi. Toto je najdôležitejší a najmenej pochopený bod duchovného života“.

„Výchova citovosti a inštinktu je nevyhnutná – a na ten cieľ je niekedy potrebné stanoviť limity. Nadmiera, neprítomnosť kontroly a obsesia pre jediný spomedzi pôžitkov vedú len k oslabeniu a onemocneniu pôžitku samotného, a poškodzujú život rodiny. V skutočnosti možno s vášňami kráčať po dobrej ceste, čo znamená orientovať ich smerom k sebadarovaniu a plnému seba uskutočneniu, ktoré obohacuje medzi osobné vzťahy vnútri rodiny. Neznamená to zrieknuť sa okamihov intenzívnej radosti, ale vložiť ich do prieniku s inými momentmi štedrého darovania, trpezlivej nádeje, nevyhnutnej únavy, úsilia o ideál. Rodinný život je týmto všetkým – a zaslúži si byť prežívaný vo svojej úplnosti“ (AL 148).

[2] Dnes sme pochopili, že musíme učiť to, čo sa už nenaučíme z kontextu: **premýšľať o živote a žiť ho v medziach, ktoré ho tvoria**. To neznamená vzdať sa, ale nájsť spôsob, ako byť sám sebou, v napätí z prekonávania seba samého, v stretnutí s druhým, vo vzájomnosti, vo výmene, v dialógu, v túžbe. Je tiež potrebné vychovávať aj k prežívaniu ohraničenosti vecí a skutočnosti. Je to skúsenosť trpezlivosti a túžby.

Logika „všetko a hned' teraz“ je detinská a sebecká. Aby sme ju prekonali, musíme sa naučiť túžiť, byť tvoriví, ale aj disciplinovaní a dôsledne ísť smerom, ku ktorému túžba vedie. Výchova k životu s obmedzeniami znamená aj schopnosť učiť sa z neúspechu, bez toho, aby ste sa nechali poraziť vlastnými chybami, začínať každý deň odznovu a nevzdávať sa.

Vychovávať znamená učiť sa na vlastnej koži, ako sa vyrovnávať so životnými konfliktami a rozpormi. Skutočná emocionálna zrelosť zahŕňa posilnenie tolerance voči životným frustráciám. Pri tejto skúsenosti je nevyhnutný odkaz a skúsenosť autentickej náklonnosti, ktorá nám umožňuje učiť sa ľudskejším spôsobom.

[3] Potrebná je **sila charakteru a odvaha obetovať sa**. Z psychologického hľadiska je osudné schvaľovať uspokojovanie inštinktívnych túžob nezrelým spôsobom. Dôležité je dozrievať v prekonávaní týchto infantilných štýlov a uspokojovať túžby kultúrne primeranými spôsobmi. Zrýchlené uspokojovanie inštinktívnych túžob môže jednotlivca pripraviť o vývin, potrebný na naplnenie a dozrievanie na psychologickej a ľudskej úrovni. Uspokojenie všetkých túžob v 15 alebo 16 rokoch môže uškodiť a viesť k povrchnosti. Už vieme, že naučiť sa napríklad dobre tancovať alebo spievať je voľba, ktorá si vyžaduje obeť a sebaúctu. Preto sa od nás v tejto oblasti ešte viac vyžaduje prax a vytrvalosť.

7.7 VÝCHOVA POVEDOMIA O SILE DIGITÁLNEHO SVETA

[1] Dnešná spoločnosť, čoraz viac preniknutá technologickými a digitálnymi médiami, je prirodzeným prostredím mladej generácie, ktorá sa právom definuje ako „digitálni domorodci“, „digitálna generácia“ alebo „generácia obrazovky“. Tieto názvy poukazujú predovšetkým na to, s akou ľahkosťou pristupujú k technológii ľudia, narodení v posledných dvadsiatich rokoch v porovnaní s dospelou generáciou, takzvanými „digitálnymi prisťahovalcami“, ktorí sa potrebujú stať gramotnými a zasvätenými do nových mediálnych jazykov.

Ale nielen to. Jazyky, ktoré boli predtým neznáme, čoraz častejšie používanie technologických zariadení a nových aplikácií nakoniec určujú nové zručnosti a kognitívne štýly, ktoré sa líšia od predchádzajúcich; vzniká tak **rôznorodá kultúra, ktorá je osobitnou výzvou pre vzdelávací systém**, aby radikálne obnovil svoju štruktúru, obsah a metodológiu.

Príchod digitálneho veku a technologická evolúcia médií spôsobujú doslova revolúciu v celom komunikačnom systéme, a to tak z hľadiska nástrojov (čoraz miniatúrnejších a výkonnejších), ako aj z hľadiska spôsobu ich používania. Práve tento druhý prípad je výzvou pre vychovávateľov. Je potrebné investovať do vzdelávania, prítomnosti a rozlišovania v tejto novej univerzálnej „agore“, obývanej mladými ľuďmi.

V skutočnosti nové charakteristiky zariadení najnovšej generácie menia niektoré piliere pedagogiky. Je to „vysoko digitalizovaná kultúra, ktorá má veľmi hlboký vplyv na pojem času a priestoru, na vnímanie seba, iných a sveta, na spôsob komunikovania, poznávania, informovania, nadväzovania vzťahov s druhými. Prístup ku skutočnosti, ktorá má tendenciu dávať prednosť obrazu pred počúvaním a čítaním, ovplyvňuje spôsob poznávania a rozvoj kritického zmyslu“ (CV 86).

Sociálne siete nepopierateľne ponúkajú možnosti, ale zároveň vnucujú svoju vlastnú logiku. Virtuálnu komunikáciu charakterizuje hypertextualita, hypermediálny obsah, vysoká rýchlosť, výrazná anonymita, hry s identitou a prekonávanie bežných hraníc času a priestoru. Charakterizuje ju aj zrovnoprávenie spoločenského postavenia, prístup k viacerým vzťahom, vznik nepredvídateľných emócií a anarchia a sloboda prekračovania hraníc. To všetko sú mimoriadne prísady, ktoré premieňajú kyberpriestor na fascinujúci rozmer nášho života. V dôsledku toho je na internete možné milovať, študovať, nakupovať, snívať, inak povedané, žiť.

[2] Saleziánski vychovávateľia zažívajú veľmi významný výchovno-pastoračný rozmer, v ktorom sa afektívna (citová) výchova spája s digitálnou výchovou, zahŕňajúcou aj **výchovu k úcte k sebe samému i k druhým**, aj pôsobenie informačných a komunikačných technológií ako **generátorov prepojenia medzi mladými ľuďmi**. Vznikol komplexnejší, viackanálový, viacdrojový, neustále sa pohybujúci a nanovo definovaný spôsob vzťahov bez pevných vzorcov. Táto revolúcia by sa mala stať zaujímavým predmetom pozornosti, pretože mení spôsob myslenia, učenia sa a spravovania vedomostí. Vo výchovno-pastoračnom pôsobení sa prítomnosť technológií a digitálnych technológií objavuje aj ako spôsob viery, modlitby a dokonca aj organizovania sa do spoločenstva alebo skupiny.

Sociálne siete skutočne silne emocionálne priťahujú našich mladých ľudí, „generáciu aplikácií“. Skutočnosť, že sa navzájom priamo nevidia, nepočujú a nepozerajú si do očí, znižuje ostych a zábrany. Online komunikácia často vedie k vysokej úrovni dôvery a intimity a niekedy aj k zvädzaniu, práve preto, že ten druhý môže byť cudzí

človek, ktorého si možno voľne predstavovať a idealizovať. Súčasťou emotívnej šou, ktorú mladí ľudia prejavujú na internete sú nenávisť, pomsta a provokácia, ale aj príjemné emócie. Príkladom toho sú príbehy (*stories*), každodenná selfie na sociálnych sieťach, fotografie alebo mikroklipe, ktoré sa posielajú všetkým kontaktom bez konkrétneho racionálneho dôvodu. Mladí ľudia získavajú informácie, nadväzujú vzťahy, učia sa a prežívajú emócie online.

Dnes, viac ako kedykoľvek predtým, má používanie internetu pre našich mladých ľudí afektívny, emocionálny a vzťahový rozmer, ale musíme im pripomenúť, že je potrebné byť opatrný a chrániť si súkromie.

Je dôležité zohľadniť obmedzenú kontrolu, ktorú môžu dospelí vykonávať nad zariadeniami, ktoré nie sú umiestnené v osobitných priestoroch domácnosti, školy alebo oratória – mládežníckeho strediska. V týchto prípadoch sa najmä zariadenia uchovávané vo vrecku alebo v batohu a vždy prístupné i personalizované, nedajú ľahko „monitorovať“ z hľadiska času používania a prezeraného obsahu. Ak už kultúra spálne (*bedroom-culture*) (výraz označujúci používanie počítačov mladými ľuďmi v ich spálňach, osamote a v izolácii) predstavovala problém, pokiaľ ide o zdieľanie a socializáciu informácií vyhľadaných na internete, ako sa vysporiadať s vreckovou kultúrou (*pocket culture*), ktorá je ešte individualizovanejšia a nedostupná kontrole? Zároveň je dôležité uvedomiť si a správať izoláciu „komunikácie bez komunity“.

Ide o výchovu, ktorá sa stáva mediálnou výchovou, a preto je úlohou vychovávateľov pracovať v tomto obnovenom prostredí.

[3] Je nevyhnutné identifikovať piliere, na ktorých možno obnoviť možnú cestu, umožňujúcu nám dávať **inteligentné a tvorivé odpovede, ktoré online raje budúcnosti nebudú schopné uspokojiť**. Je potrebné zamerať sa na niekoľko základných procesov:

- *potreba rekonštruovať naratívny itinerár identity*, čiže umožniť vypracovať naratívne zápletky, v ktorých by sa spojili viaceré fragmenty identity „tekutého“ človeka. Znamená to znovuobjaviť kúzlo rozprávania o sebe, o svojej skupine a svete ako spôsobu budovania identity (mladým ľuďom poskytnúť priestor, momenty, materiály a spoločníkov na rozvoj ich vlastnej biografie);
- *potreba výchovy ku kritickej interpretácii*. Je dôležité vychovávať mladých ľudí, aby vedeli inteligentným a kritickým spôsobom čítať texty a obrázky, aby do-

kázali posúdiť a rozpoznať možné klamstvá a manipulácie, ktoré sa skrývajú za výrobou a šírením správ. Dnes, vďaka jednoduchosti, s akou nové smartfóny umožňujú vytvárať a šíriť texty, obrázky aj videá, sa okrem čítania stáva nevyhnutnou aj výchova ku kritickému písaniu. Mladým ľuďom umožní nielen dekodovať správy, ale ich aj vytvárať so zmyslom pre zodpovednosť a pre úctu k sebe samým a k druhým ľuďom.

- *potreba znovuobjaviť zmysel pre krásu*. Technológia ukazuje všetko a využíva vnímanie globálnym spôsobom; krása vždy odkazuje na niečo iné a používa vnímanie symbolickým a metaforickým spôsobom;
- absolútna a nevyhnutná *potreba prijať druhého v kontexte zdravých a uzdravujúcich medziľudských vzťahov* a znovuobjaviť terapeutický potenciál ľudských vzťahov;
- *potreba skončiť so všetkými nejednoznačnosťami*. Virtualizácia je najvyššou formou nejednoznačnosti, pretože nám umožňuje prekonávať väzby a stretnutia a otvára sa mocenským a panovačným narcistickým dimenziám. V skutočnosti sme svedkami hlbokej krízy medziľudských vzťahov, ktoré čoraz viac nadobúdajú „tekutý“, neurčitý, nestabilný a provizórny charakter. V tomto zmysle ponúka techno-mediácia vzťahov (chat, blogy, textové správy, sociálne siete) človeku tretieho tisícročia impozantnú a fascinujúcu odpoveď: vzťah nahrádza „pripojenie“, ktoré predstavuje novú privilegovanú formu medziľudského vzťahu. Je to tekutý vzťah, ktorý umožňuje narcistické sebvýjadrenie, posilňuje „emocionálnosť“. Je provizórny, nejednoznačný, neurčitý a bez záruky trvania. Spojenie, čiže techno-sprostredkovanie vzťahov prostredníctvom digitálnych technológií, je preto pre „tekutého“ človeka mimoriadnou a najúčinnejšou formou vzťahu. Výzvou je pomôcť mladým ľuďom vybudovať stabilné a jednoznačné rozmery identity, nadviazať pevné vzťahy, ktoré rozvíjajú cestu existenciálnych projektov a umožňujú im otvoriť sa plodnosti a altruizmu. To všetko v konečnom dôsledku predstavuje jediný horizont nádeje pre človeka tretieho tisícročia, ponoreného do temnej a bolestnej paradigmy „tekutosti“.

7.8 SPREVÁDZAŤ JEDINEČNOSŤ OSOBY A NEVYLUČOVAŤ JU

[1] V prvom rade je potrebné rozpoznať naše ťažkosti zoči-voči sexuálnej rozmanitosti. Musíme mať odvahu uvedomiť si našu históriu a naše presvedčenie. Len ak si uvedomíme svoje postoje k sexuálnej rozmanitosti, môžeme nacvičovať výchovu v tejto oblasti. Všetci sme v procese a všetci sa musíme *učiť*, aby sme sa mohli *vychovávať*. **Výchova k „akceptácii“ a sprevádzaniu jedinečnosti** je úlohou všetkých vychovávateľov a pastoračných pracovníkov. Rast znamená aj rozširovanie nášho srdca a k tomu vedie výchova.

[2] Prvou výchovnou výzvou je priblížiť sa k sociálnej realite a vyhnúť sa neviditeľnosti. Práve mlčanie vedie k vydieraniu, dvojitým štandardom, skresleniu a utrpeniu mnohých ľudí. Existujú mlčania, ktoré zažívajú samotní mladí ľudia, ich spolužiaci, ich učitelia alebo dokonca ich rodiny, ktoré sú zničujúce a prinášajú veľa utrpenia. Tento strach z rozmanitosti treba prekonať a emocionálne zablokovaným ľuďom treba pomôcť, aby sa stali otvorenejšími. Rozmanitosť otravuje mnohých ľudí, ktorí nie sú plne integrovaní vo svojej sexualite. **Najlepšie je vždy akceptovať realitu**, čo znamená bojovať proti dezinformáciám a predsudkom. Prvým krokom je poskytovať spoľahlivé, presné, vedecké a aktualizované informácie. Každý má právo na informácie.

A práve v tejto oblasti sexuálnej rozmanitosti sa my, vychovávateľa, musíme pripraviť na to, aby sme uprostred mora ideologických dezinformácií povedali rozumné a podložené slová. Nestačia dobré úmysly, ani osobná skúsenosť či skúsenosť prostredia, ale je potrebná vyvážená, vedecká a aktuálna formácia, citlivá na súčasnú kultúru, ale aj na kresťanské poslanstvo a dobrú zvesť, ktorú chceme priniesť všetkým.

[3] Sexuálna rozmanitosť medzi mladými ľuďmi je dnes realitou, ktorá si vyžaduje pochopenie a sprevádzanie. Je veľa mladých ľudí, ktorí sa cítia vzdialení od Božieho srdca a nehodní Jeho lásky, pretože ich naučili, že ich život je bremenom, odsúdením prírody, vinou, ktorú je veľmi ťažké niesť. Títo mladí ľudia zažili toľko situácií odmietnutia, vylúčenia a násilia, že zabudli, že sú hodní lásky Boha, ktorý ich v skutočnosti miluje takých, akí sú, pretože sú jeho synmi a dcérami, sú jeho obrazom a podobou. **Umožnenie stretnutia s Božím milosrdenstvom je výzvou pre všetkých kresťanov, aby boli podporovateľmi a sprostredkovateľmi tohto dialógu lásky.**

Ak mladým ľuďom neprinášame zjavenie Boha, ktorý oplýva milosrdenstvom, nevychováme ich v súlade s podstatou ohlasovanej dobrej zvesti. Milosrdenstvo však neznamená relativizmus. Toto poslanie sa javí ako jeden z najnáročnejších aspektov dnešnej saleziánskej úlohy. A citová výchova vždy zahŕňa osobný postoj.

Sprevádzanie je jedným zo spôsobov, ako pomôcť mladému človeku nájsť seba, druhých ľudí a Boha a uvedomiť si, že jeho život, dejiny a skúsenosti sú prejavom Božieho milosrdenstva a miestom spásy.

Boh je milosrdenstvo, je to On, kto nás prijíma takých, akí sme. V týchto otázkach sa často zdá, že potvrdzovanie posolstva evanjelia môže vzbudiť prekvapenie alebo niekedy viesť k nášmu obvineniu z určitého relativizmu. Milosrdenstvo neznamená relativizmus. Afektívna výchova vždy predpokladá postoj, z ktorého sa človek pozerá, analyzuje, sprevádza a rozhoduje. Pestovanie empatie nám preto umožňuje prijímať bez posudzovania, počúvať s porozumením, rešpektovať slobodu a navrhovať prostredníctvom sprevádzania.

Je nevyhnutné **vytvárať priestor na počúvanie a venovanie pozornosti** potrebám, obavám, problémom a pochybnostiam adolescentov, mladých ľudí, ako aj vychovávateľov, učiteľov atď. Keď sa upevní identita, je potrebné vytvoriť miesta, kde sa ľudia necítia byť menšinou a môžu fyzicky vyjadriť určitý aspekt; priestor, kde sa akceptuje afektivita mladých ľudí, kde ich možno rozpoznať prirodzene a bez strachu; priestor, kde má oslava prednosť pred bolesťou a prekonáva trápenie. Potrebujeme miesta, kde nájdeme intelektuálne a emocionálne pripravených sprievodcov.

To je výzva pre nás všetkých, aby sme rozšírili svoje srdcia a uznali život taký, aký prichádza, aby sme neboli selektívni a diskriminujúci alebo nikoho nevyklúčovali, ale aby sme akceptovali úlohu prijatú a začleniť každého človeka.

[4] Sexuálna rozmanitosť musí byť spojená s duševnou pohodou, nie so strachom. Musíme sa naučiť prežívať potešenie rôznymi spôsobmi, prostredníctvom komunikácie, náklonnosti, túžby, príťažlivosti, zamilovanosti a intímnych stretnutí. Nejde len o rešpektovanie rôznych predstáv, ale aj rôznych spôsobov bytia a cítenia. **Musíme sa vyhnúť tomu, aby sme považovali sexuálnu rozmanitosť za patologickú.** Rozmanitosť nie je len otázkou sexuálnej orientácie. Je to stav niektorých ľudí, ktorí sú povolaní k ľudskej plnosti toho, kým sú. Nikto nezmení svoju sexuálnu orientáciu len kvôli vonkajším vplyvom.

Dobrymi vychovnymi nástrojmi sú konkrétne prípady, objavujúce sa v médiách, príbehy, filmy, dokumentárne filmy, webové stránky, skupinová dynamika alebo hranie rolí. Dnes neexistuje skutočná výchova, ak sa prezentuje len teoreticky, abstraktne a vzdialená od reality.

Na zmenu agresivity, nesmelosti alebo blokov je potrebné pestovať medziľudské zručnosti. Odmietanie, očierňovanie a diskriminácia sa musia riešiť praktickým spôsobom.

Svet sexuality vzbudzuje strach, zvedavosť, pocit viny, nevyjadrené túžby, nespokojnosť a dokonca agresiu. Všetky tieto aspekty sa formujú prostredníctvom výchovy, kultúry, skúseností a dokonca aj náboženstva. Nie je ľahké dosiahnuť dokonalú rovnováhu a aj keď sa to podarí, jej stálosť nie je definitívne zaručená, pretože vždy sú možné následné regresie. **Vývin ľudskej sexuality sa začína veľmi skoro a prechádza niekoľkými štádiami.** Staré rany sa niekedy nezahoja a zanechávajú stopy svojej prítomnosti. Sú súčasťou zraniteľnosti človeka, v ktorom sa miešajú vonkajšie faktory a osobné nedostatky. Stručne povedané, nikto sa nemôže stať vzorom úplnej sexuálno-afektívnej zrelosti.

Zrelý a vyrovnaný nie je človek bez chýb, ale ten, kto dokáže prijať svoje vlastné obmedzenia a nedostatky s humorom, láskavosťou a citom. Cieľ nie je ideálne a statické miesto príchodu, cieľom je cesta.

7.9 ZÁKLADNÁ ETIKA AFEKTÍVNYCH VZŤAHOV

Etický rozmer je nevyhnutným aspektom ľudskej sexuality. Výzvou je, ako žiť „dobrú“ sexualitu, ako sa správať a riešiť ľudské a životne dôležité situácie, do ktorých nás sexualita stavia. Táto výzva je tu a nie je vyriešená; je na človeku, aby si vybral a vyriešil, čo s rôznymi možnosťami urobiť, aby ich začlenil do svojho života a skúsenosti.

Mali by sme vychovávať k minimálnym štandardom:

- *Etika súhlasu.* V afektívnych aj sexuálnych vzťahoch musíme uznať dôstojnosť a slobodu nás samých a našich partnerov. Inými slovami, sexuálne vzťahy sú možné len do tej miery, do akej druhá osoba slobodne súhlasí s ich zdieľaním.

Každý má plné právo povedať **áno**, ako aj povedať **nie**. Opakom je sexuálne násilie. Je to etika súhlasu, ku ktorej musíme vychovávať.

- *Etika spoločného potešenia a pohody.* Hľadanie potešenia prebieha v spoločnom vzťahu, preto už nemôžeme uvažovať výlučne v pojmoch **ja**, ale len v pojmoch **my**.

Znamená to uvedomiť si, že *každý je zodpovedný za blaho toho druhého*. Znamená to zžiť sa do situácie druhého človeka, počúvať ho a prežívať jeho radosti, bolesti, zdieľať s ním nehu, emócie a náklonnosť. Opakom je premeniť druhého človeka na jednoduchý objekt.

- *Etika čestnosti.* V sexuálnych a milostných vzťahoch musíme byť dostatočne verní a úprimní, aby sme druhej osobe povedali, čo od nej skutočne chceme, aké skutočné pocity k nej prechováame a aký záväzok prijímame. Ciele toho, čo sa sleduje vo vzťahu, musia byť veľmi jasné.
- *Etika zdravia.* V sexuálnych a romantických vzťahoch sa treba starať o svoje zdravie a o zdravie druhej osoby a vyhýbať sa nerozvážnym praktikám, ktoré môžu viesť k infekciám, iným zdravotným problémom alebo nechceným deťom. Ide o prevzatie zodpovednosti za starostlivosť o seba a o druhú osobu. Platí to nielen v oblasti fyzického zdravia, ale aj v oblasti psychického zdravia, kvality zážitkov, osobného rastu, hodnôt, autonómie, dosahovania osobnej a spoločnej pohody. Opačný postup znamená zvyšovanie rizík spojených so sexuálnym správaním.
- *Etika vzťahovej väzby.* Jednou z najdôležitejších potrieb je vytváranie väzieb s inými ľuďmi. Tieto väzby môžu byť obzvlášť blízke s rodinnými príslušníkmi, priateľmi alebo partnermi. Etika pripútania a ne-pripútania potvrdzuje, že každý človek má právo vytvárať vzťahové väzby s inými ľuďmi, aby uspokojil svoje emocionálne a citové potreby. Zároveň sa uznáva právo na odpútanie sa.
- *Etika starostlivosti.* V párovom vzťahu sa obaja partneri musia o seba navzájom starať, akceptovať sa, pomáhať si a chrániť sa, pričom ich vzťažným bodom je blaho a dobro druhého a oboch partnerov v zdraví a chorobe.

Páry majú množstvo úloh, ako je podpora vzájomného osobného rastu a vzájomné napĺňanie potrieb. Starostlivosť znamená aj starostlivosť o deti, uspokojovanie ich základných potrieb pre ich blaho. Staráť sa o niekoho a milovať niekoho, znamená dať zmysel svojej existencii, uvedomovať si tento stav a zdieľať radosť zo spoločne vybudovanej cesty. Ide o starostlivosť o vzťahovú väzbu.

- *Etika rozmanitosti.* Riešenie rozmanitosti znamená, že v našich výchovných prostrediach nemožno tolerovať obťažovanie, nátlak, zneužívanie a šikanovanie homosexuálnych osôb a osôb s rodovým nesúladom. To isté však platí aj pre správanie sa k ľuďom iných etnických skupín, spoločenských vrstiev, náboženstiev atď. Riešenie otázky rozmanitosti znamená, že v našich školách a priestoroch na trávenie voľného času nemožno tolerovať diskriminačný jazyk a vtipy. Musíme byť veľmi opatrní, pokiaľ ide o jazyk, ktorý používame a nepremeškať pedagogickú príležitosť na odsúdenie posmievania sa. O tom nemožno diskutovať: nikto z nás nemá privilégium urážať. Preto je dôležité zverejňovať aj konkrétne disciplinárne opatrenia na potrestanie alebo pozastavenie diskriminačného správania a urážok voči ľuďom, ktorí sú „považovaní“ za odlišných, a to aj v očiach rodín a spoločnosti.
- *Etika rovnosti.* Vo vzťahoch majú zainteresovaní ľudia rovnaké práva a povinnosti. Pravidlá a etika musia byť rovnostárske, pričom sa k obidvom musí pristupovať spravodlivo a férovo. Rovnosť spočíva aj v uznaní hodnoty a dôstojnosti druhého človeka. Opakom je nerovnosť, zneužívanie moci a inštrumentalizácia. Antropológia nás učí o rôznych spôsoboch, akými spoločnosti interpretujú sexuálne telá a rodové roly.

Každá občianska ústava uznáva právo nebyť diskriminovaný na základe akýchkoľvek „osobných a sociálnych okolností“. Mužov a ženy je potrebné vychovávať k rodovej rovnosti, vylúčiť sexizmus zo školských tried, z ihrísk, zabrániť neviditeľnosti prínosu žien (vo vede, v podnikaní) a vzdelávať o hodnote uznania „rovnosti“.

Výchova o rovnosti však neznamená formálne uznanie úlohy žien vo verejnom a spoločenskom živote. Ide o skutočné historické uznanie praktík, ktoré sú ženské – alebo odsúvané – v rámci spoločenského života, ako napríklad starostlivosť a citovosť. V tomto zmysle ide o výchovu k rovnosti v širokom význame.

Pokiaľ ide o rod, je potrebné zvážiť rôzne úrovne a štádiá. Prvým krokom je požiadavka **rodovej rovnosti**. Je to boj za rovnaké práva, proti diskriminácii a podceňovaniu a za určitú emancipáciu žien. Hlavnými kategóriami sú rovnosť a z nej vyplývajúca jedinečnosť, ale aj rozlišovanie a osobitosť bytia ženy alebo muža. Tento štandard rovnosti a osobitosti musí byť nespochybniteľný. *Nemôžeme hovoriť o rovnosti tvárou v tvár prílišnej nerovnosti.*

Je potrebné, uvažovať o hrubých nerovnostiach, spojených s ekonomickým postavením, vekom, zrelosťou, poňatím rolí, zamestnanosťou a zaobchádzaním s druhým človekom ako s tovarom. Nie je možné ovládať druhého tým, že ho po-

prieme alebo poprieme samého seba a necháme sa ovládať. Nie je nutné byť dokonalý, pretože takýto stav sa nedá dosiahnuť, ale stačí získať rovnováhu, aby sme ocenili jedinečnosť a rozdielnosť druhého človeka.

7.10 STAROSTLIVOSŤ O DVE OBLASTI VPLYVU NA VÝCHOVU

[1] V prvom rade vyzdvihujeme dôležitosť samotnej **rodiny**, jej prínos pre ekosystém formácie mládeže, pričom pozitívne vyzdvihujeme jej podiel na každodennom živote VPK. Rodina je výnimočným miestom citových väzieb, aktívnym subjektom pastorácie vo VPK a priestorom pre skúsenosť dialógu, úcty, lásky a starostlivosti pre mladých ľudí, ktorí chcú investovať do rodinných vzťahov a väzieb (viď. *PGF*, III. kap.). Rodina je „prvou školou ľudských hodnôt, v ktorej sa človek učí správne používať slobodu. Existujú sklony, ktoré dozreli v detstve, poznačujú človeka do hĺbky a ostávajú na celý život – ako priaznivá emócia voči určitej hodnote alebo spontánne odmietnutie istých spôsobov správania“ (AL 274).

To nás vedie k tomu, aby sme vo VPK privítali prítomnosť rodinnej odlišnosti a uznávali jej veľkú hodnotu, prostredníctvom ktorej môžu naši mladí ľudia spoznať radosť z lásky a sebadarovania. *Mladí ľudia by mali pochádzať z rodiny, ktorá musí byť sprievodcom, školou, prostredím viery a privilegovaným miestom pre trvalú formáciu.*

[2] Nakoniec môžeme povedať, že **afektivita a sexualita môže byť formovaná vplyvom rovesníkov**. Je pravda, že vo všeobecnosti sú koncepcie sexuality jednoznačne ovplyvnené kultúrou, rasou, krajinou, osobným zázemím, náboženskou skúsenosťou a rodinnými väzbami. Vplyv „významov“ je diktovaný prostredím, ale sexualita je do určitej miery prežívaná v skupine a formovaná skupinou rovesníkov (priateľov, partnerov atď.). To tiež ovplyvňuje význam, ktorý mladí ľudia dávajú svojmu životu a následne aj logiku, ktorú pripisujú emocionálnemu svetu, vzťahom a láske.

Hodnota **priateľstva** je preto definitívnym bodom vzťahov v saleziánskych domoch. Ján Bosco objavil svojich priateľov už ako adolescent a do konca života na nich nezabudol. Tieto priateľstvá boli podnetom pre jeho duchovnú a intelektuálnu formáciu. Aj dnes naši adolescenti hľadajú priateľov, ktorí sú prospešní pre ich dušu,

ktorí im vyhovujú, ktorí sú spriaznení a ktorých sa oplatí podporovať. Potreba priateľa sa stáva mimoriadne uznávanou, keď si adolescent postupne buduje svoju osobnosť. Náklonnosť poháňa dospievajúceho k tomu, aby si získal osobu, ktorá je s ním spojená osobitným spôsobom.

Mladým ľuďom musíme jasne vysvetliť, že priateľstvo je rastlina, o ktorú sa treba starať: ak chceme, aby prinášala sladké a zdravé ovocie, musíme ju polievať a opatrovať. Mladých ľudí treba učiť, že priateľstvo je jedným z darov života a milosťou od Boha. Prostredníctvom našich priateľov nás Pán zdokonaľuje a vedie k zrelosti. Verní priatelia, ktorí pri nás stoja v ťažkých časoch, sú zároveň odrazom Pánovej náklonnosti, útechy a láskyplnej prítomnosti.

Skúsenosť priateľstva nás učí byť otvorenými, chápacími a starostlivými voči druhým ľuďom. Učí nás vyjsť z vlastného pohodlia a izolácie a zdieľať svoj život s druhými ľuďmi. Preto „verného priateľa nemožno kúpiť a hodnota jeho vernosti sa nedá vyvážiť zlatom a striebrom“ (Sir 6, 15).

Priateľstvo ponúka pevný prísľub tam, kde sa iné milostné a sexuálne vzťahy vytvárajú a prerušujú podľa modelu rýchleho občerstvenia (*fast-food*). Priateľstvo „nie je prchavý a prechodný vzťah, ale stabilný, pevný a verný zväzok, ktorý časom ešte viac dozrieva. Je to vzťah lásky, pri ktorom cítime, že sme zjednotení, a zároveň je to veľkodušná láska, ktorá nás vedie usilovať sa o dobro priateľa. Aj keď sa priatelia môžu navzájom veľmi líšiť, vždy majú niečo spoločné, čo ich robí blízkymi – je to dôvernosť, ktorú prežívajú s úprimnosťou a dôverou“ (CV 152).



OTÁZKY NA ZAMYSLENIE

Po prečítaní tejto kapitoly sa vynárajú ohlasy a otázky:

1. Ktoré z vyššie uvedených kritérií považuješ za prioritu v tvojom poslaní vychovávateľa?
2. Mohol by si, na základe svojich skúseností, aktivovať nejaké konkrétne opatrenia na realizáciu prioritných kritérií, ktoré si zdôraznil? Ktoré?

Závěrečné úvahy k tvorbe itinerárov pastorácie mládeže

Slovo „preventívny“ má širokú škálu významov, nezodpovedajúcich iba významom chrániť, izolovať, oddeliť. Z hľadiska slovnej zásoby možno použiť aj iné výrazy, napríklad predvídať, predísť, prísť vopred, predchádzať, obávať sa, privítať, varovať, konať, vopred zabezpečiť.

Konkrétne to znamená urobiť prvý krok, hľadať, priblížiť sa, byť prístupný, priateľský, prijímajúci, vzbudzujúci dôveru a povzbudzujúci. Znamená to tiež predchádzať ako sprievodca a potom akceptovať, sprevádzať, poradiť.

Je to univerzálny štýl „byť prítomný“, „byť pre“. V tomto ľudskom horizonte sa význam obmedzení, diskretnosti, rizika a úspechu nepovažuje za samozrejmosť; účinky môžu byť aj nežiaduce, ale určite sú súčasťou každého výchovného pôsobenia.

[1] Na týchto stránkach sme ukázali, **aká dôležitá je naša úloha a naša prítomnosť pri sprevádzaní všetkých mladých ľudí**. Vyvážený priebeh výchovy k láske pre adolescentov/mladých ľudí sa nemôže zameriavať len na vedecké odovzdávanie pojmov, týkajúcich sa psychologických, sociálnych, kultúrnych, anatomických a fyziologických aspektov. Je nevyhnutné pracovať aj na úrovni modelov správania, hodnôt, etiky a duchovnosti, a to tak s tými, ktorí tento typ výchovy realizujú, ako aj so samotnými adresátmi. Aby informácie nadobudli výchovno-pastoračnú hodnotu a plnili skutočne podnetnú a obohacujúcu úlohu, musia byť začlenené do afektívno-emocionálneho kontextu mladého človeka, a teda musia byť v súlade s jeho skúsenosťami a schopnosťou porozumieť. Informácie a existencia musia byť integrované.

Mladí ľudia potrebujú nielen informácie o sexualite, ale predovšetkým priestor a návod na uvažovanie a komunikáciu, aby mohli rozvíjať správne pochopenie sexuality, hraníc svojich túžob, ťažkostí spoločného života a rizík násilia. Ako už bolo spomenuté, potrebujú *dospelých ľudí, ktorí sú schopní sprostredkovať hodnotu a význam sexuality*.

[2] Tieto úvahy by sme chceli zhrnúť do dvoch postojov, ktoré treba rozvíjať, aby sme otvorili srdcia našich mladých ľudí, čakajúcich na prijatie:

- Po prvé, aby sme vychovávali mladých ľudí k láske, je potrebné byť predovšetkým **významnými svedkami skúsenosti lásky, ktorú každý žije** podľa svojho povolania. Čiže pre tých, ktorí si vybrali cestu páru, pre slobodných ľudí alebo pre zasvätené osoby a rehoľníkov. Prvým návrhom je byť transparentným dôkazom lásky vlastným životom, a teda veriť v hodnotu lásky, ktorú chceme ponúknuť.
- Po druhé, musíme sa vrátiť k jednému zo základných bodov preventívneho systému dona Bosca: k asistencii, ktorú radšej nazývame „**prítomnosť srdcom**“. Musíme tráviť viac času s mladými, považovať ich viac za „posvätnú zem“, a nie za „nádoby, ktoré treba naplniť“. Musíme ísť tam, kde sú, prijať ich takých, akí sú, počúvať, čo nám chcú povedať a ponúknuť im dôveryhodný a fascinujúci vzor, ktorý môžu nasledovať.

Konkrétne to znamená:

1. Predovšetkým byť medzi mladými ľuďmi významne prítomný, vedieť im dôverovať a „počúvať“ ich, zdieľať ich problémy, uvádzať do praxe saleziánsku „láskavosť“.
2. Ten, kto miluje, je vždy k dispozícii a nemôže povedať: „Nemám čas“.
3. Poskytnúť väčší priestor na počúvanie mladých ľudí, pretože ich otázky nemusia byť bezprostredne jasné.
4. Hlboká úcta k človeku bez ohľadu na jeho vek a situáciu.
5. Prehĺbenie významu „láskavosti“, ako neodmysliteľnej súčasti našej spirituality, a preto sa musí zdôrazňovať pri duchovnej formácii vychovávateľa.
6. Konkrétnym spôsobom ukazovať šťastie nášho povolania, ktoré je prejavom autentickej viery a ktoré sa stáva záväzkom voči mladým až po obetu.

Byť verný donovi Boscovi dnes neznamená „kopírovať ho“ s postojom absolútnej pasivity, ale prežívať jeho skúsenosť s vlastnou tvárou a individualitou. Ako poznamenáva Giorgio La Pira, aj od nás sa dnes žiada, aby sme „vybudovali nové mesto okolo starobylého prameňa“.

Preto je životne dôležité zamerať naše úsilie na formáciu vychovávateľov a animátorov, ktorí by sa **nikdy nemali cítiť osamelí alebo dezorientovaní** pri vykonávaní svojej služby.

Bibliografia

- Albera, P. (1921). *Lettere circolari ai salesiani*. Torino: SEI.
- American Psychological Association (2012). „Guidelines for psychological practice with lesbian, gay and bisexual clients“. *American Psychologist*, 67 (1), 10-42.
- Andreoli, V. (2004). *Lettera ad un adolescente*. Milano: Rizzoli.
- Arendt, H. (1993). *La condición humana*. Barcelona: Paidós.
- Arendt, H. (1995). „La crisis en la cultura: su significación social y política“. *Agora*, 3.
- Arendt, H. (1996). *Entre el pasado y el futuro. Ocho ejercicios sobre reflexión política*. Barcelona: Península.
- Attali, J. (2008). *Amori. Storia del rapporto uomo-donna*. Roma: Fazi Editore.
- Baile, J. I. (2008). *Estudiando la homosexualidad: teoría e investigación*. Madrid: Pirámide.
- Batini, F. (2011). *Comprendere la differenza. Verso una pedagogia dell'identità sessuale*. Roma: Armando Editore.
- Bauman, Z. (2003). *Amore liquido*. Roma: Edizioni Laterza.
- Beckstead, A. L. (2012). „Can we change sexual orientation?“. *Archives of Sexual Behavior*, 41(1), 121-134.
- Bellantoni, D. (2015). *Ruoli di genere. Per un'educazione affettivo-sessuale libera e responsabile*. Roma: Città Nuova.
- Bellantoni, D. (2019). *Religione, spiritualità e senso della vita. La dimensione trascendente come fattore di promozione dell'umano*. Milano: FrancoAngeli.
- Berástegui Pedro-Viejo, A. (2016). „Homosexualidad y familia“. *Sal Terrae: Revista de teología pastoral*, 104 (1215), 831-843.
- Berástegui Pedro-Viejo, A. (2020). „La homosexualidad: de la patología a la diversidad sexual“. *Homosexualidades y cristianismo en el siglo xxi*. Logroño: Dialnet, 261-275.
- Berástegui Pedro-Viejo, A., Lucas Coca, A. (2018). „Acompañamiento y orientación en la era de la diversidad sexual“. *Sal Terrae: Revista de teología pastoral*, 106 (1235), 613-628.

Berger, P. L., Berger, B., Kellner, H., García-Abril, J. (1979). *Un mundo sin hogar (modernización y conciencia)*. Madrid: Sal Terrae.

Bhargava et al. (2021). „Considering Sex as a Biological Variable in Basic and Clinical Studies: An Endocrine Society Scientific Statement“. *Endocrine Reviews* 42(3), 219-258.

Bignardi, P. (2015). „Cambiamientos sociales e sfide educative“, en V. Orlando (ed.), *Con Don Bosco educatori dei giovani del nostro tempo. Atti del Convegno Internazionale di Pedagogia Salesiana 19-21 marzo 2015*, Roma Salesianum/UPS. Roma: LAS, 48-56.

Bowlby J. (1979). *Costruzione e rottura dei legami affettivi*. Milano: Raffaello Cortina Editore.

Bowlby J. (1989). *Una base sicura*. Milano: Raffaello Cortina Editore.

Brazelton, B. T., Greenspan S. I. (2001). *I bisogni irrinunciabili dei bambini. Ciò che un bambino deve avere per crescere e imparare*. Milano: Raffaello Cortina Editore.

Broche-Pérez, Y., Cruz-López, D. (2014). „Toma de decisiones en la adolescencia: Entre la razón y la emoción“. *Ciencia Cognitiva*, 8(3), 70-72.

Buckingham, D. (2007). *Beyond Technology. Children's Learning in the Age of Digital Culture*. Cambridge: Polity Press.

Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society. Second Edition with a New Preface*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

Castells, M. et al. (2004). *Mobile Communication and Society. A Global Perspective*. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology Press.

Connaughton, A. (2020). „Religiously unaffiliated people more likely than those with a religion to lean left, accept homosexuality“. <<https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/09/28/religiously-unaffiliated-people-more-likely-than-those-with-a-religion-to-lean-left-accept-homosexuality/>>.

Cortina, A. (2010). *Justicia Cordial*. Madrid: Trotta.

Confalonieri, E., Grazzani Gavazzi, I. (2002). *Adolescenza e compiti di sviluppo*. Milano: Unicopli.

Coordinadora Estatal de Plataformas Sociales (2009). *Educación para vivir. Plan de educación en situaciones de exclusión social*. Madrid: Editorial CCS.

Crespo-Bueis, J. (ed.) (2021). *Acompañar a jóvenes. Un itinerario formativo para el acompañamiento espiritual*. Madrid: Editorial CCS.

Cury, A. (2013). *Padres brillantes, maestros fascinantes. No hay jóvenes difíciles, sino una educación inadecuada*. Barcelona: Booket.

D'Ors, P. (2012). *Sendino se muere*. Barcelona: Fragmenta.

De la Torre Díaz, J. (2018). „Cincuenta años de la humanae vitae: una meditación sobre el silencio y el diálogo de la iglesia con la experiencia humana de la sexualidad“. *Perspectiva Teológica*, 50 (2), 219-219.

De la Torre Díaz, J. (2020). *Homosexualidades y cristianismo en el s. XXI*. Madrid: Dykinson.

De la Torre Díaz, J. (2020). „Interpretar las grietas de la carne. Las heridas abiertas del cuerpo joven“. *Misión joven: revista de pastoral juvenil*, (521), 17-28.

De la Torre Díaz, J. (2021). „Hacia una renovada teología de la sexualidad: Quince propuestas“. *Selecciones de teología*, 60 (237), 3-14.

De la Torre Díaz, J., Terrazas, S. M., Galán, M. J. C., Morán, L. G. (2018). *Sexo, sexualidad y bioética*. Madrid: Universidad Pontificia Comillas.

De Liguori, A. (1912). *Opera Moralia. I. Theologia Moralis*. Editio nova cum antiquis editionibus diligenter collata, in singulis actorum allegationibus recognita, notisque criticis et commentariis illustrata cura et studio P. Leonardi Gausé, C.Ss.R. Tomus IV: Tractus 114 de Matrimonio et Censuris, Praxim confessarii, Examen Ordinandorum ac Indices generales. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis.

De Pieri, S. (ed.). (2015). *Psicologia dell'orientamento educativo e vocazionale. Fondamenti teorici e buone pratiche*. Milano: FrancoAngeli.

Ding, L. (2014). „Verification of causal influences of reasoning skills and epistemology on physics conceptual learning“. *Physical Review Special Topics - Physics Education Research* 10(2) , 1-5.

Domínguez, C. (1997). El debate psicológico sobre la homosexualidad, en Gafo, F., Domínguez, C., Trechera, J. I., Iacadena, J. R., Gimeno, A. *La homosexualidad: un debate abierto* . Bilbao: DDB, 13-95.

Elzo, J., Megías, E. (ed.) (2014). *Jóvenes y valores I. Un ensayo de tipología*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud (FAD).

Faggioni, M. P. (2010). *Sessualità, matrimonio, famiglia*. Bologna: Dehoniane.

Fausto-Sterling, A. (2000). „The Five Sexes. Revisited“. *The Sciences* 40(4), 18-23.

Fizzotti, E. (1990). *Logoterapia applicata. Da una vita senza senso a un senso nella vita*. Brezzo di Bedero: Ed. Salcom.

Foucault, M. (1976). *Histoire de la sexualité 1. La volonté de savoir*. Paris: Gallimard.

Foucault, M. (1986). *História da sexualidade 1. A vontade de saber*. Edição atualizada. Paris: Gallimard.

Foucault, M. (1997). „Il vero sesso“, en *Michel Foucault e il divenire donna*. Milano: Mimesis.

Freud, S. (1976). *Más allá del principio del placer*, en *Obra completa* (tomo XVIII). Buenos Aires: Amorrortu editores.

Fromm, E. (2000). *The art of loving: The centennial edition*. London: A&C Black.

Fromm, E. (2002). *Fuga dalla libertà* (trad. it. di C. Mannucci). Roma: Edizioni di Comunità.

Fumagalli, A. (2017). *La questione gender. Una sfida antropologica*. Brescia: Queriniana.

Fromm, E. (2020). *L'amore possibile. Persone omosessuali e morale cristiana*. Assisi: Cittadella.

Giannini Belotti, E. (1980). *Dalla parte delle bambine. L'influenza dei condizionamenti sociali nella formazione del ruolo femminile nei primi anni di vita*. Milano: Feltrinelli.

Goleman, D. (2002). *Essere Leader*. Milano: Rizzoli.

Goymann, W., Brumm, H., Kappeler, P.M. (2023). „Biological sex is binary, even though there is a rainbow of sex roles. Denying biological sex is anthropocentric and promotes species chauvinism“. *Bioessays* 45 (2): e2200173. <https://doi.org/10.1002/bies.202200173>.

Haldeman, D. C. (2004). „When sexual and religious orientations collide considerations in working with conflicted same sex attracted male clients“. *Counseling psychologist*, 32, 691-715.

Holgado, J. M. (1998). „Homosexualidad (I): ¿Trastorno psicopatológico?“. *Miscelánea Comillas: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, 56 (109),439-477.

Holgado, J. M. (1999). „Homosexualidad (II): ¿Anomalía evolutiva?“. *Miscelánea Comillas: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, 57 (110), 145-168.

Horvat, S. (2016). *The radicality of love*. Cambridge: Polity Press.

- Imbamba, J. M. (2010). *Uma Nova Cultura: Para Mulheres e Homens Novos*. Um projecto Filosófico para Angola do 3º Milénio à Luz da Filosofia de Battista Mondin. Luanda: Paulinas.
- Iribarren Vidorreta, M. (2017). „¿Puedo ser educador/a afectivo-sexual?“. *Misión Joven* 485, 29-57.
- Jódar, R. (2013). „Las emociones que nos hacen vulnerables y los procesos de superación“. *Crisis, vulnerabilidad y superación*. Logroño: Dialnet, 81-98.
- Leone, S. (2018). „¿Existe una espiritualidad del erotismo?“. *Sal Terrae: Revista de teología pastoral*, 106 (1235), 601-612.
- Lévinas, E. (2004). *Difícil libertad: ensayos sobre el judaísmo* (Vol. 51). Madrid: Caparrós Editores.
- Lévinas, E. (2012). *Totalidad e infinito*. Salamanca: Sígueme.
- Lipovetsky, G. (1992). *Le crépuscule du devoir*. Paris: Gallimard.
- López, F. (2006). *Homosexualidad y familia. Lo que los padres, madres, homosexuales y profesionales deben saber y hacer*. Barcelona: Grao.
- López, M. G. B., Ezcurra, A. V. (2008). *Pensar la compasión* (Vol. 1). Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- López Sánchez, F. (2020). *Mitos viejos y nuevos sobre sexualidad. El rol de la educación sexual*. Madrid: Pirámide.
- Maynard, E. A., Gorsuch, R. L. (2001). „Gay and lesbian Christians: Faith and coping in the church“. *American journal of pastoral counseling*, 3 (3-4), 59-70.
- Madariaga, P., Schaffernicht, M. (2013). „Uso de objetos de aprendizaje para el desarrollo del pensamiento crítico“. *Revista de Ciencias Sociales*, 19 (3), 472-484. <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=28028572010>>.
- Marina, J. A. (2003). „La sexualidad y la ética“. *Estudios de Juventud*, 63, 9-17.
- Massironi, S., Smerilli, A. (2019). *L' adesso di Dio*. Milano: Vita e Pensiero.
- McLuhan, M., Capriolo, E. (1986). *Gli strumenti del comunicare*. Milano: Garzanti.
- Medina, A., Domínguez, M. (2006). „Los procesos de observación del prácticum: análisis de las competencias“. *Revista Española de Pedagogía*, 44 (233), 69-104.
- Melina, L. (ed.) (2010). *Amare nella differenza. Le forme della sessualità e il pensiero cattolico: studio interdisciplinare*. Siena - Città del Vaticano: Cantagalli - Editrice Vaticana.

- Nussbaum, M. C., Glover, J. (eds.) (1995). *Women, Culture, and Development: A Study of Human Capabilities*. New York: Oxford University Press.
- Oliva, A., Antolín, L. (2010). „Cambios en el cerebro adolescente y conductas agresivas y de asunción de riesgos“. *Revista Estudios de Psicología*, 31 (1), 53-66.
- Orehek, E., Vazeou-Nieuwenhuis, A., Quick, E., Weaverling, G.C. (2017). „Attachment and self-regulation“. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43 (3), 365-380.
- Palmonari, A. (2001). *Gli adolescenti*. Bologna: Il Mulino.
- Palmonari, A. (2011). *Psicologia dell'adolescenza*. Bologna: Il Mulino.
- Papalia, D., Martorell, G. (2017). *Desarrollo humano*. Madrid: McGraw-Hill Interamericana de España.
- Pastore, C., Romano, A. (ed.) (2015). *La catechesi dei giovani e i new media. Nel contesto del cambio di paradigma antropologico-culturale*. Torino: Leumann.
- Pietropolli Charmet, G. (2000). *I nuovi adolescenti, padri e madri di fronte ad una sfida*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Pinto Feytor, V. (2014). *Sexualidade Humana*. Lisboa: Paulus.
- Porcile Santiso, M. T. (1999). *Con occhi di donna*. Bologna: EDB.
- Rivoltella, P.C. (2015). *La Media education, fra tradizione e sfida del nuovo*. <http://www.unipegaso.it/materiali/PostLaurea/Rivoltella/Lezione_1.pdf>.
- Rossi, B. (2002). *Pedagogia e affetti*. Roma-Bari: Laterza.
- Russo, G. (2018) (ed.) *Nuova Enciclopedia di Bioetica e sessuologia*. Torino: Elledici.
- Salinas, P. (2005). *La voz a ti debida* (ed. N. González Nieto). Madrid: El País.
- Sánchez, F. L. (2006). *Homosexualidad y familia: Lo que los padres, madres, homosexuales y profesionales deben saber y hacer* (Vol. 8). Barcelona: Graó.
- Sánchez, F. L., Rouco, N. F., González, R. J. C. (2017). *Educación sexual y ética de las relaciones sexuales y amorosas*. Madrid: Comercial Grupo ANAYA.
- Sax, L. (2002). „How Common is Intersex? A Response to Anne Fausto-Sterling“. *The Journal of Sex Research* 39(3), 174-178.
- Spadaro, A. (2021). „La libertà ci fa paura“. *Civiltà Cattolica*, 411, 10-16.
- Spadaro, A. (2013). „Intervista a papa Francesco“. *Osservatore Romano* (21.9), 5-8.

- Squillace, M., Picón J., Schmidh, V. (2011). „Concepto de impulsividad y su ubicación en las teorías psicobiológicas de la personalidad“. *Neuropsicología Latinoamericana*, 3, 8-18.
- Sternberg, K. (2014). *Psychology of love 101*. New York: Springer Publishing Company.
- Thévenot, X. (1988). „Don Bosco éducateur et le ‚système préventif‘. Un examen mené à partir de l’anthropologie psychanalytique“, en *Éducation et pédagogie chez don Bosco*, 95-133 (ediz. ital. in *Orientamenti Pedagogici* 35, 701-730).
- Todella, R. (2015). „Adolescenza e sessualità: i rischi dell’imprinting“, en *Varchi – Tracce per la Psicoanalisi*, 12. Genova: Stefano Termanini Editore.
- Vaccaro, S., Cogliatore, M. (ed.) (1997). *Michel Foucault e il divenire donna*, Milano: Mimesis.
- Von Balthasar, H. U. (1986). *Teodrammatica (Vol. 11)*. Milano: Editoriale Jaca Book.
- Valéry, Paul (1956). *Variedad (II) – Ensayos casi políticos – Teoría poética y estética – Memorias del poeta*. Traducción de Aurora Bernárdez y Jorge Zalamea. Buenos Aires: Editorial Losada.
- Vigotsky, L. S. (1987). *Historia del desarrollo de las funciones psíquicas superiores*. La Habana: Editorial Científico-Técnica.
- Weinstein, E., Rosen, E. (1991). The development of adolescent sexual intimacy: Implications for counseling“. *Adolescence*, 26 (102), 331-339.
- WHO/Světová zdravotnická organizace (eds.) (2010). *Standardy pro sexuální výchovu v Evropě. Rámcem pro tvůrce osnov, vzdělávací a zdravotnické instituce a odborníky*. Kolín: BzGA. <https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Czech.pdf>.